
Shrimat Lakshyasangitam First edition

श्रीमल्लक्ष्यसङ्गीतम् प्रथमावृत्तिः

Document Information

Text title : Lakshya Sangitam First edition A treatise, in Sanskrit, on the theory of music in slokas and describing the important ragas.

File name : lakShyasangItam.itx

Category : major_works, kRitI, sangraha

Location : doc_z_misc_major_works

Author : Vishnu Narayan Bhatkhande alias chaturAkhyapaNDita

Proofread by : Koushiki Kaledhonkar

Latest update : May 3, 2025

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

May 3, 2025

sanskritdocuments.org

श्रीमल्लक्ष्यसङ्गीतम् प्रथमावृत्तिः

A treatise, in Sanskrit, on the theory of music in slokas and describing the important ragas
by Pandit Vishnu Narayan Bhatkhande.

भरतभण्डनिवासिचतुराण्यपण्डितेन निर्मितम् ।

(अर्वाचीनसङ्गीतपद्धतिपरिचयसौकर्यसमेतम्)

॥ श्रीः ॥

श्रीगणेशाय नमः । श्रीसरस्वत्यै नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः ।

अथ श्रीमल्लक्ष्यसङ्गीतप्रारम्भः ।

मङ्गलाचरणम्

प्राणम्य शिरसा देवं गौरीपुत्रं विनायकम् ।

सर्वविघ्नोपशान्त्यर्थं लक्ष्यसङ्गीतमारभे ॥ १ ॥

श्रीब्रह्माद्यैरर्चिता या सुरेन्द्रैर्भक्तिश्रद्धाभावायुक्तैः सहैव ।

प्राचीनार्वाचीनसङ्गीततत्त्वस्कृत्यै तां श्रीशारदां नौम्यमीष्टाम् ॥ २ ॥

श्रीसद्गुरोस्तस्य पदारविन्दद्वन्द्वं तमोन्नतय आशु वन्दे ।

यस्यानुकम्पा सलसैव मूकं करोति वायालमिति प्रथेयम् ॥ ३ ॥

सङ्गीतपूर्वाचार्याणां मलतामयनुज्ञया ।

धैर्यमालम्ब्य कुर्वेऽमुं प्रबन्धं स्वान्तशुद्धये ॥ ४ ॥

શ્રીમલ્લક્ષ્યસંગીતમ્ પ્રથમાવૃત્તિઃ

પ્રથમાધ્યાય

અથ શ્રીલક્ષ્યસંગીતપ્રથમાધ્યાય ઈર્યતે ।
ચતુરાખ્યેન ભરત-પૂર્વખાણનિવાસિના ॥ ૫ ॥
નિર્મથ્યાતિપ્રયત્નેન મતભેદપયોનિધિમ્ ।
ચતુરાભિમતાં વક્ષ્યે હિન્દુસ્થાનીયપદ્ધતિમ્ ॥ ૬ ॥
પ્રણાલ્યૌ તત્ર દ્વે પ્રોક્તે સંગીતસ્ય વિચક્ષણૈઃ ।
આદ્યા કર્ણાટકીયાસૌ હિન્દુસ્થાની તથા પરા ॥ ૭ ॥
કર્ણાટકી પદ્ધતિર્યા સા મદ્રાસનિબન્ધિની ।
અન્યત્ર સર્વતો હિન્દુસ્થાનીયા બહુસમ્મતા ॥ ૮ ॥
તત્ર તત્ર સ્થાનભેદે વૈચિત્ર્યે સત્યપિ ક્વચિત્ ।
સામાન્યત્વેન સૈકૈવ પદ્ધતિર્વિદુષાં મતા ॥ ૯ ॥
ગીતં વાદ્યં તથા નૃત્યં ત્રયં સંગીતમુચ્યતે ।
માગદેશીવિભાગેન સંગીતં દ્વિવિધં મતમ્ ॥ ૧૦ ॥
માર્ગિતં પ્રથમાચાર્યૈર્યન્નિતં નિયમોત્તમૈઃ ।
અતિશુદ્ધરૂપમપિ સામ્પ્રતં નૈવ ગોચરમ્ ॥ ૧૧ ॥
અધુના લક્ષ્યમાર્ગો યત્ સ્વરૂપં પરિદૃશ્યતે ।
તત્સર્વં દેશિસંજ્ઞં સ્યાદિત્યાહુર્લક્ષ્યવેદિનઃ ॥ ૧૨ ॥

રાગવિબોધે

ગીતં દ્વેધા માર્ગો દેશી માર્ગઃ સ યો વિરિઞ્ચાદૈઃ ।
અન્વિષ્ઠો ભરતાદૈઃ શમ્ભોરગ્રે પ્રયુક્તોઽચ્ચઃ ॥ ૧૩ ॥
દેશે દેશે રુચ્યા યજ્જનહૃદ્ગજનં તુ સા દેશી ।

સ તુ લોકરુચિવિકલિતઃ પ્રાયો લક્ષ્યાત્ર દેશી તત્ ॥ ૧૪ ॥

રત્નાકરે

માર્ગો દેશીતિ તદ્વેધા તત્ર માર્ગઃ સ ઉચ્યતે ।
યો માર્ગિતો વિરિઞ્ચ્યાઘૈઃ પ્રયુક્તો ભરતાદિભિઃ ।
દેવસ્ય પુરતઃ શમ્ભોર્નિયતાભ્યુદયપ્રદઃ ॥ ૧૫ ॥
દેશે દેશે જનાનાં યદ્રુચ્યા લૃદયરઞ્જકમ્ ।
ગાનં ચ વાદનં નૃત્યં તદેશીત્યભિધીયતે ॥ ૧૬ ॥
અબલાબાલગોપાલૈઃ ક્ષિતિપાલૈર્નિજેચ્છયા ।
ગીયતે યાનુરાગેણ સ્વદેશે દેશીરુચ્યતે ॥ ૧૭ ॥

સડ્ગીતદર્પણે

ગીતં વાદ્યં નર્તનં ચ ત્રયં સડ્ગીતમુચ્યતે ।
માર્ગદેશીવિભાગેન સડ્ગીતં દ્વિવિધં મતમ્ ॥ ૧૮ ॥
દ્રુહિણેન યદન્વિષ્ટં પ્રયુક્તં ભરતેન ચ ।
મહાદેવસ્ય પુરતસ્તન્માર્ગાખ્યં વિમુક્તિદમ્ ॥ ૧૯ ॥
તત્તદેશસ્થયા રીત્યા યત્સ્યાલ્લોકાનુરઞ્જનમ્ ।
દેશે દેશે તુ સડ્ગીતં તદેશીત્યભિધીયતે ॥ ૨૦ ॥

ટિપ્પની

રત્નાકરઃ શાસ્ત્રગ્રન્થેષ્વાદ્યેષ્વનુપમો મતઃ ।
તત્રાપ્યડ્ગીકૃતં નૂનં પ્રાધાન્યં દેશિકસ્ય તત્ ॥ ૨૧ ॥
પૂર્વપ્રસિદ્ધસડ્ગીતં પ્રસિદ્ધમધુના તથા ।
દ્વિવિધમેવ તત્રોક્તં સડ્ગીતં શાસ્ત્રકારિણા ॥ ૨૨ ॥
શાર્દૂગદેવસ્યાપિ કાલે દેશી સડ્ગીતમેવ હિ ।
લક્ષ્યેઽધિકં સુપ્રતીતમિતિ તર્કયિતું ક્ષમમ્ ॥ ૨૩ ॥
રત્નાકરાનુગાશ્ચાપિ તદ્વિનિર્મિતપદ્યતિમ્ ।

यथायोग्यप्रमाणेन नैव ज्ञातुमशक्नुवन् ॥ २४ ॥

दाक्षिणात्यप्रणाल्यास्तु निर्माता व्यङ्ग्येश्वरः ।

रत्नाकरगतात्रागानुद्दिश्य येदमब्रवीत् ॥ २५ ॥

यतुर्दण्डिप्रकाशिकायाम्

रागास्तावद्विशविधा भरताद्यैरुदीरिताः ।

ग्रामरागाश्चोपरगा रागा भाषाविभाषिकाः ॥ २६ ॥

तथैवान्तरभाषाभ्या रागाङ्गाभ्यास्ततः परम् ।

भाषाङ्गानि क्रियाङ्गानि योपाङ्गानि पुनः क्रमात् ॥ २७ ॥

दशस्वतेषु रागेषु ग्रामरागादयः पुनः ।

रागास्त्वन्तरभाषान्ता मार्गरागा भवन्ति षट् ॥ २८ ॥

ततो गन्धर्वलोकेन प्रयोज्यास्ते व्यवस्थिताः ।

तस्माद्ग्रागाङ्गभाषाङ्गक्रियाङ्गोपाङ्गसंज्ञिकाः ।

रागाश्चत्वार अवेते देशिरागाः प्रकीर्तिताः ॥ २९ ॥

रागाङ्गाद्विद्यतुष्टयमधुनापि सुगोचरम् ।

सङ्गीते दाक्षिणात्यानामिति सर्वसुसम्मतम् ॥ ३० ॥

मूर्छनाया रजस्थं तद्रत्नाकरप्रपञ्चितम् ।

स्फुटमेवाभवद्भोक्तुं न शक्तः कोऽपि पण्डितः ॥ ३१ ॥

जातिप्रकरणं यापि तद्ग्रन्थे सुनिर्दिष्टम् ।

अनेकानुकृतं सद्यो ज्ञातुं शक्तो न कोऽपि तत् ॥ ३२ ॥

सङ्गीतसमयसारे यन्त्रिकायां सुधाकरे ।

यूडामणिशिरोमणयो रत्नाकरानुवर्तनम् ॥ ३३ ॥

अर्वाचीनैर्ग्रन्थकारैर्दृश्यतेऽनुकृतो भृशम् ।

रत्नाकरस्वराध्यायो रागाध्यायस्त्वनादृतः ॥ ३४ ॥

दामोदरश्च सोमेशो रत्नाकरानुगावपि ।

रागाध्यायमपसार्थं यङ्गतुर्ग्रन्थनिर्मितिम् ॥ ३५ ॥

अडोबलव्यङ्ग्येश्वरामात्यातुलाधिपाः ।

रागाभ्याने स्वतन्त्रास्ते दोषभाजो न मे मते ॥ ३६ ॥

પુણ્ડરીકો ભાવભટ્ટો મોષદેવસ્તથૈવ ચ ।
 લક્ષ્યમાર્ગમનુસૃત્ય સ્વસ્વગ્રન્થાનકુર્વત ॥ ૩૭ ॥
 રાગલક્ષણકારાદ્યા અન્યેપિ લેખકાઃ સ્ફુટમ્ ।
 વિષયે તત્ર રાગાણાં સ્વાતન્ત્ર્યં દર્શયન્તિ તે ॥ ૩૮ ॥
 શ્રીમદ્રત્નાકરપ્રોક્તરાગાધ્યાયાશયોઽખિલઃ ।
 સ્વશ્લોકૈર્ગ્રંથિતઃ કૈશ્ચિદ્ગ્રન્થકારૈરસંશયમ્ ॥ ૩૯ ॥
 તથાપ્યેતૈરાશયોઽસાવબુદ્ધો યથાર્થતઃ ।
 ઇતિ તલ્લેખતો નૈવ પ્રતિભાતિ કથગ્ચન ॥ ૪૦ ॥
 યદ્ભૂતં તદ્ભૂતરભાવં પ્રાપયિતું ભુશમ્ ।
 નૈવોચિતં કદાચિત્સ્યાદ્દીમતામિતિ મે મતિઃ ॥ ૪૧ ॥
 પ્રાચીનશાસ્ત્રે હ્યજ્ઞાતે સંગીતપરિવર્તનાત્ ।
 વસ્તુસ્થિતિરુદાહાર્યા ગ્રન્થકૃદ્ભિરમાયયા ॥ ૪૨ ॥
 પરિવર્તનશીલં યત્સંગીતં ગ્રન્થકર્તૃભિઃ ।
 પ્રાચીનં નષ્ટપ્રાયં તત્સ્યષ્ટીકર્તું ન શક્યતે ॥ ૪૩ ॥
 નાવશ્યકં હિ તત્કિન્તુ યયા કયાપિ ભાષયા ।
 તદસામગ્જસ્યવૃદ્ધિર્નેષ્ટ્યેવ બ્રવીમ્યહમ્ ॥ ૪૪ ॥
 યા રત્નાકરીયરાગવ્યાખ્યોક્તા જાતિમૂર્છનાઃ ।
 તદધીનગ્રામરાગમેલા ન ક્વાપ્યવેક્ષિતાઃ ॥ ૪૫ ॥
 અજ્ઞાતે ગ્રામરાગાણાં મેલે ગ્રન્થો નિરર્થકઃ ।
 યતસ્તે જનકા રાગાસ્તતશ્ચ રાગવિસ્તરઃ ॥ ૪૬ ॥
 રાગાદીનામુદીર્યન્તે નાનાગ્રન્થેષુ મૂર્તયઃ ।
 તત્ર તેષાં ચ રાગાણાં ન સ્વરાધુપલભ્યતે ॥ ૪૭ ॥
 સંગીતદૃષ્ટ્યા તે ગ્રન્થાઃ કેવલં નિષ્ફલા મતાઃ ।
 મેલાઃ કથં મૂર્તિતઃ સ્યુરિત્યપ્યુલ્લેખમર્હતિ ॥ ૪૮ ॥
 હનુમન્મતમદ્યાપિ પ્રચરત્યેવ સર્વથા ।
 ઇતિ પ્રતિપાદયન્તિ બહવઃ પણ્ડિતા ઇહ ॥ ૪૯ ॥
 તથાપિ કસ્તસ્ય ગ્રન્થઃ કિં ચ તત્રાભિધીયતે ।

एत्येव नैव स्वप्नेऽपि तेषां समुपलभ्यते ॥ ५० ॥

जाने नाक्षेप एष्टः स्याद्ग्रन्थकारोक्तिषु क्वचित् ।
तथापि नार्थो वस्तुस्थित्या वृत्त्यास्तीति मे मतिः ॥ ५१ ॥

जातिप्रकराण्योपयोगः सम्यक्तया तथा ।
यत्र स्पष्टतया योक्तः स ग्रन्थो नोपलभ्यते ॥ ५२ ॥

विद्यते ज्यमिमानो मे ग्रन्थोपरि महत्तरः ।
नूनं परिश्रमोप्यत्र यथाशक्ति समादृतः ॥ ५३ ॥

रत्नाकरीयरागाणां मेवैरात्मीयमेवने ।
न यत्नो विहितः कैश्चिद्ग्रन्थकृद्भिरिति स्फुटम् ॥ ५४ ॥

अतश्चेव कीदृशास्ते रागाः स्युरिति तत्त्वतः ।
ज्ञातं तैरथ वा नेति शङ्कास्पदमिदं भवेत् ॥ ५५ ॥

ते तत्कालीनसङ्गीतनिपुणाः स्युर्बुधास्तथा ।
नावश्यकतया रत्नाकरसङ्गीतकोविदाः ॥ ५६ ॥

न दर्पणादिग्रन्थेषु समीचीनतया पुनः ।
मूर्खानां विचारोऽपि कृतो रागेष्पिति स्फुटम् ॥ ५७ ॥

रत्नाकराभिधं ग्रन्थं पठतो यस्य कस्यचित् ।
पुरतः प्रस्फुरन्त्येव प्रश्ना एवविधा द्रुतम् ॥ ५८ ॥

श्रुतिजात्युपयोगः क्व डिद्येत नियमैश्च कैः ।
मेला आधुनिकाः के स्युर्मध्यमग्रामनामकाः ॥ ५९ ॥

मध्यमग्रामगा रागाः प्रचरन्ति नवाऽधुना ।
प्रचारेऽप्येकवाक्यत्वं भवेद्रत्नाकरेण किम् ॥ ६० ॥

ग्रामरागे साधारणप्रकराण्यस्य सर्वदा ।
उपयोगः कीदृशः स्याद्विष्टः सङ्गीतवेदिनाम् ॥ ६१ ॥

रत्नाकरे मृदुगनीग्राहा रागाः क ईरिताः ।
तीव्रमग्राहकाः के स्युः किञ्चात्र काराणं भवेत् ॥ ६२ ॥

के य त्रिंशद्ग्रामरागमेला रत्नाकरे स्थिताः ।
कथमेते य सिध्येयुरित्युदाह्रियतामिह ॥ ६३ ॥

યથાર્યમૂર્ચનાટીકા કલ્લીનાથકૃતાઽસ્તિ કિમ્ ।
 તથાત્વે કીદૃશા મેલાઃ સિધ્યેયુરિતિ કથ્યતામ્ ॥ ૬૪ ॥
 પ્રતિરાગમલક્ષુરા નિયતાઃ કિમિતીર્યતામ્ ।
 શુદ્ધતાનરહસ્યં ચ કિમાસીદિત્યુદીર્યતામ્ ॥ ૬૫ ॥
 રાગાધ્યાયે કિમિત્યેષામુલ્લેખો નોપલભ્યતે ।
 કેષુચિચ્છુદ્ધતાનેષુ કુતઃ ષડ્જવિવર્જનમ્ ॥ ૬૬ ॥
 રાગતત્ત્વશ્ચ(?)દિરચના તત્ત્વમાશ્રિત્ય કિં કૃતા ।
 રાગમિશ્રણમાનાનિ તત્ર જ્ઞેયાન્યથો કથમ્ ॥ ૬૭ ॥
 મધ્યમગ્રામાપેક્ષાઽસીત્પ્રાક્કસ્માત્સાઽથ નો કુતઃ ।
 આસીત્તીવ્રમરાગેણ સમ્બન્ધઃ કશ્ચિદસ્ય કિમ્ ॥ ૬૮ ॥
 એવં સ્યુઃ કતિચિત્પ્રશ્ના અર્વાચીનવિદાં હૃદિ ।
 જ્ઞાનસામગ્ર્યભાવે તુ કિં તે બ્રૂયુસ્તપસ્વિનઃ ॥ ૬૯... ॥
 દુર્બોધાંશં પરિત્યજ્ય પ્રચારમનુસૃત્ય ચ ।
 યત્તેષાં ગ્રન્થનિર્માણં સમીચીનં તદેવ તુ ॥ ૭૦ ॥
 સ્વાભિપ્રાયં સ્પષ્ટતયા જાનીયુઃ સકલા જનાઃ ।
 એતદર્થ લેખનં સ્યાદ્ગ્રન્થાનામિત્યસંશયમ્ ॥ ૭૧ ॥
 રાગબોધશ્ચતુર્દણ્ડી સ્વરમેલકલાનિધિઃ ।
 સારામૃતં ચેતિ ગ્રન્થાન્ કુર્વાણા યાન્તિ ધન્યતામ્ ॥ ૭૨ ॥
 સ્પષ્ટં પ્રામાણિકતયાપ્યુક્તાનિ સ્વમતાનિ તૈઃ ।
 અકારિ ચ સમીચીનં યત્પ્રચારોઽનુલક્ષિતઃ ॥ ૭૩ ॥
 નનુ નાવગતાઃ સમ્યગ્ ગ્રન્થાસ્ત ઇતિ ચેન્મતમ્ ।
 તદાસ્મલ્લેખજાદ્વાદાદિષ્ટઃ સ્યાત્તત્ત્વનિર્ણયઃ ॥ ૭૪ ॥
 સડ્ગીતં ગ્રન્થગં લક્ષ્યગં ભાવિગમિતિ ત્રિધા ।
 ગ્રન્થગેન્તર્ગતં હ્યસ્મત્કૃતં ભાષાન્તરં પૃથક્ ॥ ૭૫ ॥
 યદિદાનીં પ્રચરતિ લક્ષ્યસડ્ગીતમેવ તત્ ।
 એતાવદેવ ગ્રન્થેઽસ્મિન્નાન્યચ્છાસ્ત્રરહસ્યકમ્ ॥ ૭૬ ॥
 કેનોપાયેનાધુનિકં લક્ષ્યસડ્ગીતમાશ્ચિદમ્ ।
 અવગન્તવ્યમિત્યેવ સાધ્યમત્ર ન સંશયઃ ॥ ૭૭ ॥

ગીતપ્રશસ્તિઃ, દર્પણે

નાદેન વ્યજયતે વર્ણઃ પદં વર્ણાત્પદાદ્યયઃ ।
વચસો વ્યવહારોડયં નાદાધીનમતો જગત્ ॥ ૭૮ ॥

રત્નાકરે

અજ્ઞાતવિષયાસ્વાદો બાલઃ પર્યહિકાગતઃ ।
રુદ્ધગીતામૃતં પીત્વા હર્ષોત્કર્ષં પ્રપદ્યતે ॥ ૭૯ ॥
વનેયરસ્તૃણાહારશ્ચિત્રં મૃગશિશુઃ પશુઃ ।
લુબ્ધો લુબ્ધકસંગીતે ગીતે ત્યજતિ જીવિતમ્ ॥ ૮૦ ॥

પારિજાતે

કુબ્ધો વિષં વમન્સર્પઃ કૃણામાન્દોલયન્મુહુઃ ।
ગાનં જાડગલિકાચ્છૃત્વા હર્ષોત્કર્ષં પ્રપદ્યતે ॥ ૮૧ ॥

દર્પણેડપિ

પશુઃ શિશુર્મૃગો વાપિ નાદેન પરિતુષ્યતિ ।
અતો નાદસ્ય માહાત્મ્યં વ્યાખ્યાતું કેન શક્યતે ॥ ૮૨ ॥
અખિલસ્યાસ્ય શાસ્ત્રસ્ય નાદો હિ જીવિતોપમઃ ।
તસ્ય દ્વાવિંશતિર્ભેદાઃ સંગીતે શ્રુતયો મતાઃ ॥ ૮૩ ॥
નિત્યં ગીતોપયોગિત્વમભિજ્ઞેયત્વમુત્તમમ્ ।
લક્ષ્યમાર્ગો સમાદિષ્ટં પણ્ડિતૈઃ શ્રુતિલક્ષણમ્ ॥ ૮૪ ॥
નાદસ્ય મુખ્યતો ભેદાસ્ત્રય એવ પ્રકીર્તિતાઃ ।
મન્દ્રમધ્યતારસંજ્ઞા લક્ષ્યમાર્ગવિશારદઃ ॥ ૮૫ ॥

રત્નાકરે

વ્યવહારે ત્વસૌ ત્રેધા હૃદિ મન્દ્રોઽભિધીયતે ।

કણ્ઠે મધ્યો મૂર્ધ્નિ તારો દ્વિગુણશ્ચોત્તરોત્તરઃ ॥ ૮૬ ॥

પ્રતિસ્થાનસામ્પ્રસક્તા પૂર્વોક્તશ્રુતયો મતાઃ ।

સંગીતોક્તસ્વરાણાં સ્યુરભિલા જન્મભૂરિમાઃ ॥ ૮૭ ॥

શ્રુતિભ્યઃ સ્યુઃ સ્વરાઃ ષડ્જર્ષભગાન્ધારમધ્યમાઃ ।

પગ્ચમો ધૈવતશ્ચાથ નિષાદ ઇતિ સમ તે ॥ ૮૮ ॥

શ્રુતિવાણ્ઠનપ્રકારઃ

ચતુશ્ચતુશ્ચતુશ્ચૈવ ષડ્જમધ્યમપગ્ચમાઃ ।

દ્વે દ્વે નિષાદગાન્ધારૌ ત્રિસ્રી રિષભધૈવતૌ ॥ ૮૯ ॥

શ્રુતિનામાનિ

ત્રીપ્રા કુમુદ્રતી મન્દા છન્દોવત્યસ્તુ ષડ્જગાઃ ।

દયાવતી તુરેણે(ર્જી?)યા રગ્જની રક્તિકેત્યમૂઃ ॥ ૯૦ ॥

રૌદ્રી ક્રોધીતિ ગાન્ધારે વજ્રિકાથ પ્રસારિણી ।

પ્રીતિશ્ચ માર્જનીત્યેતાઃ શ્રુતયો મધ્યમાશ્રિતાઃ ॥ ૯૧ ॥

ક્ષિતી રક્તા ચ સન્દીપિન્યાલાપિન્યપિ પગ્ચમે ।

મદન્તી રોહિણી રમ્યેત્યેતાસ્તિસ્રસ્તુ ધૈવતે ।

ઉગ્રા ચ ક્ષોભિણીતિ દ્વે નિષાદે વસતઃ શ્રુતી ॥ ૯૨ ॥

પુરાતનૈર્ગન્ધકારૈર્વર્ણિતાઃ શ્રુતયો હ્યમૂઃ ।

દ્વયોર્લિ ષડ્જયોર્મધ્યે મતં તાસાં સુવણ્ઠનમ્ ॥ ૯૩ ॥

યદ્યપિ દ્વાવિંશતિસ્તે નાદા ઇત્યં વ્યવસ્થિતાઃ ।

પ્રત્યક્ષોપયોગિનસ્તે સર્વે નૈવ કદાચન ॥ ૯૪ ॥

ઉપર્યુક્તસ્વરાણાં ચ સંજ્ઞા લક્ષ્યે પ્રકીર્તિતાઃ ।

સરિગમપધનીતિ હ્યપરાઃ સર્વસમ્મતાઃ ॥ ૯૫ ॥

પ્રાચીનસ્વરવ્યવસ્થિતિઃ, રત્નાકરે

વ્યવસ્થિતાઃ સ્વરાઃ પ્રાચ્યૈસ્તત્ર ષડ્જશ્ચતુઃશ્રુતિઃ ।
 સ્થાપ્યઃ શ્રુત્યાં તૃતીયાયામૃષભસ્ત્રિશ્રુતિસ્તતઃ ॥ ૯૬ ॥
 પગ્ચમીતસ્તૃતીયાયાં ગાન્ધારો દ્વિશ્રુતિસ્તતઃ ।
 અષ્ટમીતો દ્વિતીયાયાં મધ્યમોઽથ ચતુઃશ્રુતિઃ ॥ ૯૭ ॥
 દશમીતશ્ચતુર્થ્યાં સ્થાત્પગ્ચમોઽથ ચતુઃશ્રુતિઃ ।
 ચતુર્દશીતસ્તુર્યાયાં ધૈવતસ્ત્રિશ્રુતિસ્તતઃ ॥ ૯૮ ॥
 અષ્ટાદશ્યાસ્તૃતીયાયાં નિષાદો દ્વિશ્રુતિસ્તતઃ ।
 એકવિંશ્યા દ્વિતીયાયામિતિ ગ્રન્થવ્યવસ્થિતિઃ ॥ ૯૯ ॥

શ્રુતિસ્વરસંક્રેતઃ, શ્રુતિવીણાદણ્ડે

સર્વગ્રન્થકારસમ્મતં શુદ્ધસ્વરસ્થાપનમ્

શ્રુતયઃ	અંકઃ શુદ્ધસપ્તસ્વરાઃ
ત્રીપ્રા	૧
કુમુદ્રતી	૨
મન્દા	૩
છન્દોવતી	૪ ષડ્જઃ શુદ્ધઃ
દયાવતી	૫
રગ્જની	૬
રક્તિકા	૭ રિષભઃ શુદ્ધઃ
રૌદ્રી	૮
કોધી	૯ ગાંધારઃ શુદ્ધઃ
વજ્રિકા	૧૦
પ્રસારિણી	૧૧
પ્રીતિઃ	૧૨
માર્જની	૧૩ મધ્યમઃ શુદ્ધઃ
ક્ષિતિઃ	૧૪
રક્તા	૧૫

સન્દીપિની	૧૬
આલાપિની	૧૭ પંચમઃ શુદ્ધઃ
મદન્તી	૧૮
રોહિણી	૧૯
રમ્યા	૨૦ ધૈવતઃ શુદ્ધઃ
ઉગ્રા	૨૧
ક્ષોભિણી	૨૨ નિષાદઃ શુદ્ધઃ
તીપ્રા	૧
કુમુદ્રતી	૨
મન્દા	૩
છન્દોવતી	૪

સંગીતસારામૃતે શુદ્ધસ્વરમેલનિર્ણયઃ

સર્વેષુ રાગમેલેષુ મુખારીમેલ આદિમઃ ।
 શુદ્ધૈઃ સમસ્વરૈર્યુક્તો મુખારીમેલ ઈરિતઃ ॥ ૧૦૦ ॥
 ચતુશ્ચતુશ્ચતુશ્ચૈવ ષડ્જમધ્યમપચ્ચમાઃ ।
 દ્વે દ્વે નિષાદગાન્ધારૌ ત્રિસ્ત્રી રિષભધૈવતૌ ॥ ૧૦૧ ॥
 લોકપ્રસિદ્ધનામાયં શાસ્ત્રસિદ્ધાભિધસ્ત્વસૌ ।
 શુદ્ધસાધારિત ઇતિ તુલજેન્દ્રેણ નિશ્ચિતઃ ॥ ૧૦૨ ॥
 એનયૈવ વ્યવસ્થિત્યા હ્યુત્પન્નઃ સ્વરમેલકઃ ।
 કનકાંગીતિ સમ્પ્રોક્તઃ કર્ણાટકીયપણ્ડિતૈઃ ॥ ૧૦૩ ॥
 ગ્રન્થાનાં તત્ર ચાધાનાં શુદ્ધમેલો ભવેદસૌ ।
 ઇતિ સર્વેપિ જાનન્તિ મર્મજ્ઞા લક્ષ્યવેદિનઃ ॥ ૧૦૪ ॥
 તથૈવ ચ વ્યવસ્થિત્યા શુદ્ધમેલઃ સુસાધિતઃ ।
 હરપ્રિયઃ સમાખ્યાતો હ્યહોબલાદિપણ્ડિતૈઃ ॥ ૧૦૫ ॥
 હિન્દુસ્થાનીયપદ્ધત્યાં શ્રુતિક્રમવિપર્યયાત્ ।
 શકુરાભરણાખ્યાતો મેલઃ શુદ્ધઃ સુનિશ્ચિતઃ ॥ ૧૦૬ ॥
 અત્ર મેલે મતઃ ષડ્જઃ પ્રથમશ્રુતિમાશ્રિતઃ ।
 ગ્રન્થેષુ દૃશ્યતે સોઽપિ ચતુર્થ્યાં સ્થાપિતો બુધૈઃ ॥ ૧૦૭ ॥

केषुचिदपि ग्रन्थेषु मृदुत्वं सपथोर्मतम् ।
 छिन्दुस्थानीयपद्धत्यां तौ स्वरौ त्वयला मतौ ॥ १०८ ॥
 शुद्धमेवो छि सर्वत्र षड्जग्राम एतीरितः ।
 शङ्कराभरणस्तस्मात्षड्जग्रामत्वमर्हति ॥ १०९ ॥

विकृतस्वरनिर्णयः

स्वरस्तु प्रच्युतः श्रुत्या नियताया यदा भवेत् ।
 तदा तस्य विकृतत्वमङ्गीकुर्वन्ति पण्डिताः ॥ ११० ॥
 रिगमधनयो लक्ष्ये विकृताः सम्भवन्ति यत् ।
 अथ तेषां विकारांस्तान्वर्णयामि सविस्तरम् ॥ १११ ॥
 षड्जर्षभयोश्च मध्ये (/ षड्जर्षभयोर्मध्ये) कोमलो रिषभः स्थितः ।
 कोमलो घैवतश्चापि पधयोरन्तरे पुनः ॥ ११२ ॥
 गान्धारो रिगयोर्मध्ये सम्मतः कोमलाभिधः ।
 निषादोऽपि धनीमध्ये मृदुसंज्ञः सुसंस्थितः ॥ ११३ ॥
 तीव्रमध्यमस्तु प्रोक्तो ज्यन्तरे मपयोरपि ।
 सर्वसङ्गीतवैचित्र्याधारभूतोऽतिरक्तिष्टः ॥ ११४ ॥

प्राचीनविकृतसंज्ञाः

अथ वक्ष्ये ग्रन्थसंज्ञा विकृतानां ततः क्रमात् ।
 यतः स्याद्ग्रन्थरागाणामनायासेन व्यक्तता ॥ ११५ ॥
 समपा लक्ष्यशुद्धास्ते ग्रन्थेष्वपि तथैव य ।
 कोमलौ तु रिधावत्र ग्रन्थेषु शुद्धसंज्ञकौ ॥ ११६ ॥
 अस्माकं यः कोमलो गस्तत्र साधारणो मतः ।
 तीव्रगान्धारसंज्ञोऽत्र ग्रन्थेषु यान्तराभिधः ॥ ११७ ॥
 निषादस्तीव्रकोऽस्माकं भवेत्काकलिनामकः ।
 कोमलो निर्व्यवहारे ग्रन्थे स्यात्कैशिकिः ॥ ११८ ॥
 तीव्रमस्य ग्रन्थसंज्ञा भवत्युः सुलक्षिताः ।

વરાળીમઃ પ્રતિમોઽપિ કૈશિકી પઞ્ચમો મૃદુઃ ॥ ૧૧૯ ॥

અસ્મચ્છુદ્ધરિઘૌ તત્ર શુદ્ધૌ સ્થાતાં ગની ક્રમાત્ ।

સૌકર્યાર્થં તતઃ કુર્વે વીણાદણ્ડે નિદર્શનમ્ ॥ ૧૨૦ ॥

શુદ્ધવિકૃતસ્વરાણાં વીણાદણ્ડે નિદર્શનમ્

શુદ્ધમતન્ત્ર્યાં

હિન્દુસ્થાનીયપદ્ધત્યાં સ્વરનામાનિ ।

૧ શુદ્ધમધ્યમઃ, અથવા કોમલમધ્યમઃ

૨ તીવ્રમધ્યમઃ

૩ શુદ્ધપઞ્ચમઃ

૪ કોમલધૈવતઃ

૫ શુદ્ધધૈવતઃ, અથવા તીવ્રધૈવતઃ

૬ કોમલનિષાદઃ

૭ તીવ્રનિષાદઃ, અથવા શુદ્ધનિષાદઃ

૮ શુદ્ધષડ્જઃ

૯ કોમલર્ષભઃ

૧૦ શુદ્ધઃ ઋષભઃ, અથવા તીવ્રરિષભઃ

૧૧ કોમલગાન્ધારઃ

૧૨ શુદ્ધગાન્ધારઃ, અથવા તીવ્રગાન્ધારઃ

૧ કોમલમધ્યમઃ, અથવા શુદ્ધમધ્યમઃ

૨ તીવ્રમધ્યમઃ

૩ શુદ્ધપઞ્ચમઃ

૪ કોમલધઃ

૫ શુદ્ધધૈવતઃ અથવા તીવ્રધઃ

૬ કોમલનિઃ

૭ તીવ્રનિષાદઃ, અથવા શુદ્ધનિઃ

૮ શુદ્ધષડ્જઃ

ચ્યુતૌ ષડ્જમધ્યમૌ તાવન્તર્ભૂતૌ મતૌ બુધૈઃ ।

કાકલ્યન્તરચોર્લક્ષ્યે સુપ્રસિદ્ધં મતં ત્વિદમ્ ॥ ૧૨૧ ॥

तथाहि स्वरमेलकलानिधौ

अ्युतमध्यमगान्धारय्युतषड्जनिषादकौ ।
 ङमादन्तरकाकल्योः स्थाने प्रतिनिधी विदुः ॥ १२२ ॥

पुण्डरीकविह्वलकृतरागमञ्जर्याम्

काकल्यन्तरयोः स्थाने तृतीयगतिर्नौ निगौ ।
 प्रयोगे य प्रतिनिधी द्वियेते साम्प्रदायिकैः ।
 स्वल्पप्रयोगः सर्वत्र काकली यान्तरस्वरः ॥ १२३ ॥

तत्र रागविबोधे द्वितीयविवेके सम्मतिः

श्रुत्यैक्याधिकत्वं न्यूनत्वं वा न दोषाय ॥ १२४ ॥
 लक्ष्यसङ्गीतोपयोगी योऽशोऽन्यग्रन्थगः स्वयम् ।
 अध्यायेऽस्मिन्मयाप्यसौ यथायथमुदाहृतः ॥ १२५ ॥
 तद्गतस्यैवाशयस्य केवलं स्वीयभाषया ।
 नास्त्यर्थो लेभनेनैवं कृतं प्राग्ग्रन्थकर्तृभिः ॥ १२६ ॥
 स्वराराणां शुद्धत्वविकृतत्वविषये ग्रन्थोक्तयः

रत्नाकरे

शुद्धस्वरव्यवस्थितिः
 तीव्रा कुमुद्वती मन्दा छन्दोवत्यस्तु षड्जगाः ।
 दयावती रञ्जनी य रज्जिका यर्षमे स्थिताः ॥ १२७ ॥
 रौद्री क्रोधा य गान्धारे वज्जिकाथ प्रसारिणी ।
 प्रीतिश्च मार्जनीत्येताः श्रुतयो मध्यमाश्रिताः ॥ १२८ ॥
 क्षिती रक्ता य सन्दीपिन्यालापिन्यपि पञ्चमे ।
 मदनती रोहिणी रभ्येत्येतास्तिस्त्रस्तु धैवते ॥
 उग्रा य क्षोभिणीति द्वे निषादे वसतः श्रुती ॥ १२९ ॥

તદુક્તમ્

શ્રુતિભ્યઃ સ્યુઃ સ્વરાઃ ષડ્જર્ષભગાન્ધારમધ્યમાઃ ।
 પચ્ચમો ધૈવતશ્ચાથ નિષાદ ઇતિ સપ્ત તે ।
 તેષાં સંજ્ઞાઃ સરિગમપધનીત્યપરા મતાઃ ॥ ૧૩૦ ॥
 તે મન્દ્રમધ્યતારાખ્યસ્થાનભેદાન્નિધા મતાઃ ।
 ત એવ વિકૃતાવસ્થા દ્વાદશ પ્રતિપાદિતાઃ ॥ ૧૩૧ ॥

વિકૃતસ્વરાઃ

ચ્યુતોઽચ્યુતો દ્વિધા ષડ્જો દ્વિશ્રુતિર્વિકૃતો ભવેત્ ।
 સાધારણે કાકલીત્વે નિષાદસ્ય ચ દૃશ્યતે ॥ ૧૩૨ ॥
 સાધારણે શ્રુતિં ષાડ્જીમૃષભઃ સંશ્રિતો યદા ।
 ચતુઃશ્રુતિત્વમાયાતિ તદૈકો વિકૃતો ભવેત્ ॥ ૧૩૩ ॥
 સાધારણે ત્રિશ્રુતિઃ સ્યાદન્તરત્વે ચતુઃશ્રુતિઃ ।
 ગાન્ધાર ઇતિ તદ્ભેદૌ દ્વૌ નિઃશક્ટેન કીર્તિતૌ ॥ ૧૩૪ ॥
 મધ્યમઃ ષડ્જવદ્ધેધાઽન્તરસાધારણાશ્રયાત્ ।
 પચ્ચમો મધ્યમગ્રામે વિકૃતઃ સ્યાચ્યતુઃશ્રુતિઃ ॥ ૧૩૫ ॥
 કૈશિકે કાકલીત્વે ચ નિષાદસ્ત્રિચતુઃશ્રુતિઃ ।
 પ્રાપ્નોતિ વિકૃતૌ ભેદૌ દ્વાવિતિ દ્વાદશ સ્મૃતાઃ ॥
 તૈઃ શુદ્ધૈઃ સપ્તભિઃ સાર્ધં ભવત્યેકોનવિંશતિઃ ॥ ૧૩૬ ॥

દર્પણે

શુદ્ધાઃ સપ્તસ્વરાસ્તે ચ મન્દ્રાદિસ્થાનતસ્ત્રિધા ।
 ચ્યુતાચ્યુતાદિભેદેન વિકૃતા દ્વાદશોદિતાઃ ॥ ૧૩૭ ॥
 ચતુઃશ્રુતિર્યદા ષડ્જો દ્વિશ્રુતિર્વિકૃતસ્તદા ।
 સાધારણે ચ્યુતઃ સ સ્યાત્કાકલીત્વેઽચ્યુતઃ સ્મૃતઃ ॥ ૧૩૮ ॥
 ત્રિશ્રુતિરૃષભઃ સાધારણે ષાડ્જી શ્રુતિં શ્રિતઃ ।
 ચતુઃશ્રુતિત્વમાપન્નસ્તદૈકો વિકૃતો ભવેત્ ॥ ૧૩૯ ॥

साधारणो मध्यमस्य गान्धारस्त्रिश्रुतिर्भवेत् ।
 स्वस्थान्तरत्वे भवति यतुःश्रुतिरिति द्विधा ॥ १४० ॥
 व्युताव्युतादिभेदेन मध्यमः षड्जवद्भवेत् ।
 साधारणोऽन्तरत्वे य द्विश्रुतिर्विकृतस्तदा ॥ १४१ ॥
 पञ्चमो मध्यमग्रामे त्रिश्रुतिर्जायते स्वरः ।
 मध्यमस्य श्रुतिं प्राप्य कैशिके तु यतुःश्रुतिः ॥ १४२ ॥
 घैवतो मध्यमग्रामे विकृतः स्याद्व्यतुःश्रुतिः ।
 कैशिके काकलीत्वे य निषादस्त्रियतुःश्रुतिः ।
 अतैश्च सप्तभिः शुद्धैर्भवन्त्येकोनविंशतिः ॥ १४३ ॥
 श्रुतिस्वरव्यवस्थिती रत्नाकरनिर्गुणिता ।
 यथार्थतोऽनुकृतैव मन्ये सङ्गीतदर्पणो ॥ १४४ ॥

वीणादण्डे, रत्नाकरगतश्रुतिस्वरनिर्द्दर्शनम्

शुद्धषड्जतन्त्र्यां

लक्ष्यगतस्वराः अन्धोक्तस्वराः

शुद्धषड्जः शुद्धषड्जः; अव्युतषड्जः

कोमलरिः शुद्धरिः, विकृतरिः

शुद्धरिः शुद्धगः

कोमलगः साधारणगः

तीव्रगः अन्तरगः

व्युतमः

शुद्धमः शुद्धमः; अव्युतमः

तीव्रमः कैशिकपः; विकृतपः

शुद्धपः शुद्धपः

कोमलधः शुद्धधः; विकृतधः

शुद्धधः शुद्धनिः

कोमलनिः कैशिकनिः

तीव्रनिः काकलीनिः

व्युतषड्जः

शुद्धषड्जः शुद्धषड्जः

કોમલરિઃ	શુદ્ધરિઃ
શુદ્ધરિઃ	શુદ્ધગઃ
કોમલગઃ	સાધારણગઃ
તીવ્રગઃ	અન્તરગઃ
શુદ્ધમઃ	શુદ્ધમઃ

રાગવિબોધે, સ્વરનિર્ણયઃ

ઋષભસ્તૃતીયસાર્યા ગઃ પઞ્ચમ્યાં નવમ્યાં મઃ ॥ ૧૪૫ ॥
 પસ્તુ ત્રયોદશીસ્થઃ ષોડશ્યષ્ટાદશસ્થિતૌ ચ ધની ।
 દ્વાવિંશીસ્થઃ ષડ્જો દ્વિગુણસમઃ પૂર્વષડ્જેન ॥ ૧૪૬ ॥
 ધ્વનિશુદ્ધિનિશ્ચયાર્થં વિકૃતન્યર્થં ચ સશ્ચતુઃશ્રુતિકઃ ।
 ઇતિ સમોક્તાઃ શુદ્ધા વિકૃતાન્સતૈવ વચ્ચિ સહ નામ્ના ।
 સાધારણોડન્તરશ્ચ શ્રુતિં શ્રુતી ચૈત્ય ગો મસ્ય ॥ ૧૪૭ ॥
 નિઃ કૈશિકી ચ કાકલ્યથ સસ્યૈકાં ભજશ્ચતાં તે દ્વે ।
 નિગમા મૃદુપરસમપાઃ સમપતૃતીયશ્રુતિસ્થિત્યા ॥ ૧૪૮ ॥
 દ્વાદશવિકૃતાન્પૂર્વે વદન્તિ તત્ર તુ પૃથક્ પૃથગ્ધ્વનિતઃ ।
 સતૈવ સ્યુર્ભિન્ના ન પઞ્ચ યદિમે સમધ્વનયઃ ॥ ૧૪૯ ॥

યથાહિ

ન પૃથક્ શુદ્ધસમાભ્યામચ્યુતસમકૌ ચતુઃશ્રુતી ચ રિધૌ ।
 શુદ્ધરિધાભ્યાં વિકૃતસ્ત્રિશ્રુતિપાદપિ ચતુઃશ્રુતિપઃ ॥ ૧૫૦ ॥
 ભિન્નો ન ચતુઃશ્રુતિધો નિઃશકુમતેપિ કૂટપુનરુક્તૌ ।
 તલ્લક્ષણાતો ભેદેષ્યમીષુ પઞ્ચસુ ન લક્ષ્યે ભિત્ ॥ ૧૫૧ ॥

પ્રાચીનોક્તવિકૃતેભ્યોડન્યાનપિ વિકૃતાન્સમ્ભાવયનાહ

રિધયોઃ પરશ્રુતિગતેશ્ચતસ્ર ઇહ પઞ્ચ ષટ્ તથા શ્રુતયઃ ।
 દેશીરાગેષ્વભિવીક્ષ્યન્તે ચ ષટ્ તથા ગમયોઃ ॥ ૧૫૨ ॥
 ઇતિ તેષુ સમ્ભવન્તિ ત્રયોડન્ય એભ્યો વિલક્ષણા વિકૃતાઃ ।

પઞ્ચશ્રુતિ: શુચેર્ગાત્સાધારણતશ્ચ ષટ્શ્રુતિક: ॥ ૧૫૩ ॥

રિર્નિપૃથક્તાદૃગ્ધો ને: કૈશિકિનશ્ચ ષટ્શ્રુતેર્ગો માત્ ।

કિન્તૂક્તરિધગમાનાં વ્યવહૃતયે પૃથગિમા: સંજ્ઞા: ॥ ૧૫૪ ॥

ટીકાયાં

પઞ્ચશ્રુતિ: રિ: શુચે: શુદ્ધાત્ ગાત્ ગાન્ધારાત્ । ષટ્શ્રુતિકશ્ચ રિ: સાધારણત: સાધારણાખ્યવિકૃતગાન્ધારાત્ । ન પૃથક્ ન ભિન્ન: , સ એવ સ ઇત્યર્થ: ॥ ચપરં તાદૃક્ પઞ્ચશ્રુતિ: ષટ્શ્રુતિશ્ચ ધ: ધૈવત: ને: । શુચેર્નિષાદાત્, કૈશિકિનશ્ચ તદાખ્યવિકૃતનિષાદાસ્ય ક્રમેણેત્યેવ । ષટ્શ્રુતિર્ગ: માત્ શુચેર્મધ્યમાત્ ન પૃથક્ । પઞ્ચશ્રુતિકો રિ: ગાન્ધાર એવ । ષટ્શ્રુતિકશ્ચ રિ: સાધારણ એવ । એવં પઞ્ચશ્રુતિર્ધો નિષાદ એવ । ષટ્શ્રુતિશ્ચ ધ: કૈશિક્યેવ ।

ચતુ:શ્રુત્યાદિપ્રકારાણાં રિધગમાનાં પૃથક્સંજ્ઞા:

તીવ્રશ્ચતુ:શ્રુતિત્વે પઞ્ચશ્રુતિકત્વ એવ તીવ્રતર: ।

ષટ્શ્રુતિકત્વે તીવ્રતમ ઇતિ પરં તા યથાયોગ્યમ્ ॥ ૧૫૫ ॥

ટીકાયામ્

ચતુ:શ્રુતિત્વે એવ તીવ્ર ઇતિ રિધાદીનાં સંજ્ઞેત્યર્થાત્ । એવં પઞ્ચશ્રુતિકત્વષટ્શ્રુતિકત્વયોરેવ તીવ્રતરસ્તીવ્રતમ ઇતિ ચ સંજ્ઞેયમ્ । એવં સતિ ગમયોરપિ સંજ્ઞાત્રયે પ્રાપ્તે આહ । પરં તા ઇતિ । પરન્તુ તા: સંજ્ઞા યથાયોગ્યં યથાર્દ ગસ્ય મસ્ય ચ ષટ્શ્રુતિકત્વે તીવ્રતમ ઇત્યેકેવ સંજ્ઞા ન તુ તીવ્રતીવ્રતરસંજ્ઞે, ગસ્ય તુ ચતુ:શ્રુતિકત્વપઞ્ચશ્રુતિકત્વયો: અન્તરમુદુમસંજ્ઞયો: પ્રવૃત્તે: , મસ્ય તુ ચતુ:શ્રુતિકત્વસ્યાવ્યભિચારાત્ પઞ્ચશ્રુતિકત્વસ્ય ચાસમ્ભવાદિત્યર્થ: ।

રાગવિબોધે, શુદ્ધવિકૃતસ્વરનિર્ણય:

લક્ષ્યસડ્ગીતે રાગવિબોધે

શુદ્ધમ: શુદ્ધમધ્યમ:

તીવ્રતમમ:

તીવ્રમ: મૃદુપ:

શુદ્ધપ: શુદ્ધપ:

કોમલધ: શુદ્ધધૈવત:

તીવ્રધ:

તીપ્રધ:	તીપ્રતરધઃ; શુદ્ધનિ:
કોમલનિ:	કૈશિકનિઃ; તીપ્રતમધ:
તીપ્રનિ:	કાકલી નિ:
	મૃદુસ:
શુદ્ધષડ્જ:	શુદ્ધષડ્જ:
કોમલરિ:	શુદ્ધરિ:
	તીપ્રરિ:
શુદ્ધરિ:	તીપ્રતરરિ: શુદ્ધગાન્ધાર:
કોમલગ:	તીપ્રતમરિ: સાધારણગ:
તીપ્રગ:	અન્તરગ:
	મૃદુમ:
શુદ્ધમ:	શુદ્ધમ; તીપ્રતમગ:
	તીપ્રતમમ:
તીપ્રમ:	મૃદુપ:
શુદ્ધપ:	શુદ્ધપ:
કોમલધ:	શુદ્ધધ:
	તીપ્રધ:
તીપ્રધ:	તીપ્રતરધઃ; શુદ્ધનિષાદ:
કોમલનિ:	કૈશિકનિઃ; તીપ્રતમધ:
તીપ્રનિ:	કાકલી નિ:
	મૃદુસ:
શુદ્ધસ:	શુદ્ધસ:
સ્વરૈરેતૈર્વર્ણિતાસ્તે સર્વે મેલા સ્વગ્રન્થકે ।	
સોમનાથેન વિદુષા સ્ફુટમેતત્તુ તદ્વિદામ્ ॥	

પૂર્વાપરસ્વરૈકવાક્યતાપ્રયત્ન:

સ્વરમેલકલાનિધૌ ।

ચતુશ્ચતુશ્ચતુશ્ચૈવ ષડ્જમધ્યમપચ્ચમાઃ ।

દ્વે દ્વે નિષાદગાન્ધારૌ ત્રિસ્રી રિષભધૈવતૌ ॥ ૧૫૬ ॥

એતે ષડ્જાદ્યઃ સપ્ત સ્વરાઃ શુદ્ધાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ।

વિકૃતાશ્ચૈવ સપ્તૈવેત્યેવં સર્વે ચતુર્દશ ॥ ૧૫૭ ॥

ननु रत्नाकरे शार्ङ्गदेवेन विकृताः स्वरः ।
 द्वादशोक्ताः कथं ते तु सप्तैव कथितास्त्वया ॥ १५८ ॥
 सत्यं लक्षणातो भेदो द्वादशानामपीष्यते ।
 शुद्धेभ्यस्तत्र भेदस्तु सामानामेव लक्षितः ॥ १५९ ॥
 आधारश्रुतिसन्त्यागात् ध्वनिभेदः प्रकीर्तितः ।
 पञ्चानां, परिशिष्टानां स्वरानां विकृतात्मनाम् ॥ १६० ॥
 पूर्वस्वरश्रुतिग्राह्याद्वा पूर्वश्रुतिवर्जनात् ।
 अपि लक्षणातो भेदे पूर्वोक्तश्रुतिसंज्ञतेः ॥ १६१ ॥
 आधारश्रुतिनिष्ठत्वाल्लक्ष्यभेदो न विद्यते ।
 कथं न भेद इति येत्स लक्ष्यतो निरूप्यते ॥ १६२ ॥
 शुद्धषड्जद्वयस्तु स षड्जो नैव भिद्यते ।
 अय्युतो मध्यमः शुद्धान्मध्यमात्रं भिदां भजेत् ॥ १६३ ॥
 शुद्धर्षभाच्च विकृतो रिषभो न पृथग्भवेत् ।
 विकृतो घैवतः शुद्धाष्टैवतान्नातिरिच्यते ॥ १६४ ॥
 मध्यमश्रुत्युपादानाद्विकृतः पञ्चमस्तु यः ।
 विकृतात्पञ्चमाश्चैव न कामप्यश्रुते भिदाम् ॥ १६५ ॥
 तस्माच्चतुर्दशस्वेषु पूर्वोक्तेष्वेव पञ्चमः ।
 अन्तर्भूतो यतस्तस्मात् पृथक्कथितो मया ॥ १६६ ॥
 यत्तुर्दशस्वरेष्वेषु वक्ष्ये लक्ष्यानुसारतः ।
 नामान्तराणि केषाञ्चिद्व्यवहारप्रसिद्धये ॥ १६७ ॥
 अ्युतषड्जस्वरो लक्ष्ये निषादत्वेन कीर्तितः ।
 अ्युतषड्जनिषादाभिधानं तस्य विधीयते ॥ १६८ ॥
 अ्युतस्य मध्यमस्यापि गान्धारव्यवहारतः ।
 अ्युतमध्यमगान्धारसंज्ञास्य क्रियते मया ॥ १६९ ॥
 अ्युतपञ्चमं एत्याहुर्लोका, मध्यमसंज्ञया ।
 अस्माभिः कथ्यते सोऽतश्चुतपञ्चममध्यमः ॥ १७० ॥
 लक्ष्ये तु कुत्रचिच्छुद्धगान्धारस्थानमाश्रयन् ।

ઋષભઃ કીર્ત્યતેડસ્માભિઃ પઞ્ચશ્રુતિસમાહ્વયઃ ॥ ૧૭૧ ॥

સસાધારણગાન્ધારસ્થાનસ્થો રિષભો યદિ ।

લક્ષ્યાનુસારતઃ પ્રોક્તસ્તતઃ ષટ્શ્રુતિનામકઃ ॥ ૧૭૨ ॥

સ્વરમેલકલાનિધૌ સ્વરનિર્ણયઃ

લક્ષ્યે સ્વરાઃ કલાનિધૌ સ્વરાઃ

શુદ્ધમઃ	શુદ્ધમધ્યમઃ
તીવ્રમઃ	અ્યુતપઞ્ચમમધ્યમઃ
શુદ્ધપઃ	શુદ્ધપઞ્ચમઃ
કોમલધઃ	શુદ્ધધૈવતઃ
શુદ્ધધઃ	પઞ્ચશ્રુતિધૈવતઃ; શુદ્ધનિષાદઃ
કોમલનિઃ	કૈશિકનિઃ; ષટ્શ્રુતિનિષાદઃ
તીવ્રનિઃ	કાકલીનિઃ
	અ્યુતષડ્જનિષાદઃ
શુદ્ધસઃ	શુદ્ધસઃ
કોમલરિઃ	શુદ્ધરિઃ
શુદ્ધરિઃ	પઞ્ચશ્રુતિરિઃ; શુદ્ધગાન્ધારઃ
કોમલગઃ	સાધારણગઃ ષટ્શ્રુતિરિઃ
શુદ્ધગઃ	અન્તરગઃ
	અ્યુતમધ્યમગાન્ધારઃ
શુદ્ધમઃ	શુદ્ધમઃ
તીવ્રમઃ	અ્યુતપઞ્ચમમધ્યમઃ
શુદ્ધપઃ	શુદ્ધપઃ
કોમલધઃ	શુદ્ધધઃ
શુદ્ધધઃ	પઞ્ચશ્રુતિધઃ; શુદ્ધનિઃ
કોમલનિઃ	કૈશિકનિઃ, ષટ્શ્રુતિધઃ
શુદ્ધનિઃ	કાકલીનિઃ
	અ્યુતષડ્જનિષાદઃ
શુદ્ધષડ્જઃ	શુદ્ધષડ્જઃ

ચતુર્દશપ્રકાશિકાયાં સ્વરનિર્ણયઃ

ચતુશ્ચતુશ્ચતશ્ચૈવ પઞ્ચમધ્યમપચ્ચમાઃ ।

દ્વેદ્રે નિષાદગાન્ધારી ત્રિસ્રી રિષભધૈવત ॥

ઇત્યેવ ભરતશ્લોકસંખ્યાતશ્રુતિશાલિનઃ ॥ ૧૭૨ ॥ number repeated

વિકૃતાસ્તુ સ્વરાઃ પચ્ચેત્યસ્માભિરવધાર્યતે ।

રત્નાકરે તુ નિઃશંકો વિકૃતાન્ દ્વાદશસ્વરાન્ ॥ ૧૭૩ ॥

અબ્રવીત્કેચન પુનઃ સમાહુર્વિકૃતિસ્વરાન્ ।

સર્વમેતત્સમાલોચ્ય લક્ષ્યમાર્ગાનુસારતઃ ॥ ૧૭૪ ॥

સ્વરાઃ પચ્ચૈવ વિકૃતા ઇતિ સિદ્ધાન્તિતં મયા ।

તાંશ્ચ પચ્ચસ્વરાન્ સમ્યગ્વિવિચ્ય વ્યાહરામહે ॥ ૧૭૫ ॥

સાધારણશ્ચ ગાન્ધારો ગાન્ધારશ્ચાન્તરાભિધઃ ।

દ્વૌ તૌ ચ મધ્યમક્ષેત્રસમ્ભૂતૌ વિકૃતૌ સ્વરૌ ॥ ૧૭૬ ॥

વરાળીમધ્યમશ્ચૈકઃ પચ્ચમક્ષેત્રસમ્ભવઃ ।

ષડ્જક્ષેત્રસમુદ્ભૂતૌ કૈશિકીકાકલીસ્વરૌ ॥ ૧૭૭ ॥

એવમેતે સ્વરાઃ પચ્ચ વિકૃતા ઇતિ નિર્ણયઃ ।

આહત્ય શુદ્ધવિકૃતાઃ સ્વરા દ્વાદશ કીર્તિતાઃ ॥ ૧૭૮ ॥

ગ્રન્થેડસ્મિન્ દૃશ્યતે સ્પષ્ટે દ્વાદશસ્વરકલ્પનમ્ ।

આધારઃ સર્વસંગીતમાત્રસ્ય લક્ષ્યવર્ત્તનિ ॥ ૧૭૯ ॥

સંગીતસારામૃતે સ્વરનિર્ણયઃ

અત્ર શ્રુતિપ્રકરણે શ્રુતિવીણોદિતા મયા ।

રત્નાકરાનુસારેણ સ્વરવીણોચ્યતેડધુના ॥ ૧૮૦ ॥

સ્વરૈર્યા વાદ્યતે વીણા સ્વરવીણેતિ ગીયતે ।

સ્વરાઃ ષડ્જાદયઃ શુદ્ધાઃ સમૈવ પરિકીર્તિતાઃ ॥ ૧૮૧ ॥

વિકૃતાઃ પચ્ચ મિલિતા દ્વાદશ પ્રતિપાદિતાઃ ।

વિભાન્તિ યત્ર સા વીણા સ્વરવીણેતિ નિશ્ચયઃ ॥ ૧૮૨ ॥

અથાસ્યાં પર્વસંવેશં વક્ષ્યે વૈણિકસમ્મતમ્ ।
 સારણ્યાં મધ્યષડ્જાખ્યતન્ત્ર્યા શુદ્ધર્ષભો યથા ॥ ૧૮૩ ॥
 સ્યાત્તથા સારિકા સ્થાપ્યા પ્રથમાડથ દ્વિતીયકા ।
 તત્તન્ત્ર્યા શુદ્ધગાન્ધારસિધ્યૈ સ્થાપ્યા ચ સારિકા ॥ ૧૮૪ ॥
 તૃતીયા સારિકા સ્થાપ્યા તથા તન્ત્ર્યા યથા સ્ફુટઃ ।
 સ્યાત્સાધારણગાન્ધારઃ, સ્થાપ્યા સારી ચતુર્થિકા ॥ ૧૮૫ ॥
 અન્તરાખ્યાનગાન્ધારસ્તથા તન્ત્ર્યા યથા ભવેત્ ।
 શુદ્ધમધ્યમસિધ્યર્થં પચ્ચર્મી સારિકાં તતઃ ॥ ૧૮૬ ॥
 નિવેશ્યૈવ તથા તન્ત્ર્યા ષષ્ઠી સ્થાપ્યાથ સારિકા ।
 યથા વ્યક્તસ્તથા તન્ત્ર્યા વરાળીમધ્યમસ્તથા ॥ ૧૮૭ ॥
 મધ્યસ્થાનસ્વરા ળ્યેતે જાતાઃ સ્યુઃ ષટ્સુ પર્વસુ ।
 મન્દ્રપચ્ચમશોભિન્યા તન્ત્ર્યા યાથ તૃતીયયા ॥ ૧૮૮ ॥
 શુદ્ધશ્ચ ધૈવતઃ શુદ્ધનિષાદશ્ચ તતઃ પરમ્ ।
 કૈશિક્યાખ્યનિષાદશ્ચ કાકલ્યાખ્યનિષાદકઃ ॥ ૧૮૯ ॥
 ષડ્જઃ શુદ્ધર્ષભશ્ચેતિ ષટ્સ્વરાઃ ષટ્સુ પર્વસુ ।
 સ્વરાઃ સ્યુઃ શ્રુતિનિષ્પન્નાઃ શ્રુતિન્યૂનાધિકત્વતઃ ॥ ૧૯૦ ॥
 એતે બહુવિધાઃ શુદ્ધા વિકૃતા વ્યાવહારિકાઃ ।
 ઇતિ ત્રિધા નિગદ્યન્તે તાન્ બ્રૂમોઽત્ર વિશેષતઃ ॥ ૧૯૧ ॥
 ષડ્જાઘાઃ શુદ્ધશબ્દાઘાઃ સ્વરાઃ શુદ્ધા ઇતીરિતાઃ ।
 શુદ્ધષડ્જસ્તથા શુદ્ધર્ષભ ઇત્યાદિનામભિઃ ॥ ૧૯૨ ॥
 અત્રૈતે વ્યવહર્તવ્યા વિકૃતાસ્તત્તદાખ્યયા ।
 તાભિસ્તેઽત્ર નિરૂપ્યન્તે ક્રમશો વિકૃતસ્વરાઃ ॥ ૧૯૩ ॥
 સાધારણાખ્યગાન્ધારોન્તરગાન્ધાર એવ ચ ।
 પચ્ચમોપાન્ત્યશ્રુતૌ વિકૃતપચ્ચમમધ્યમઃ ॥ ૧૯૪ ॥
 કૈશિક્યાખ્યનિષાદશ્ચ કાકલ્યાખ્યનિષાદકઃ ।
 પચ્ચૈતે વિકૃતાઃ શુદ્ધૈઃ સ્વરૈર્દ્વાદશ કીર્તિતાઃ ॥ ૧૯૫ ॥

उपर्युक्तानां केषाञ्चित्स्वराणां संज्ञान्तराणि

विधाय स्वस्वसंज्ञा ये स्वरा अन्योन्यसंज्ञाकाः ।

तेषां नामान्तराण्यत्र विहितानीह तद्यथा ॥ १८६ ॥

शुद्धगान्धार एवायं पञ्चश्रुत्युषमाह्वयः ।

साधारणाप्यगान्धारः षट्श्रुत्युषमसंज्ञकः ॥ १८७ ॥

तथा शुद्धनिषादोऽपि स्याद्व्यतुःश्रुतिधैवतः ।

स्यात्कैशिकनिषादोऽपि तथा षट्श्रुतिधैवतः ।

लक्ष्यानुसारतस्त्वेतल्लौकिकं सुप्रबोधकम् ॥ १८८ ॥

उपर्युक्तपर्वसंवेशनिर्द्देशनं वीणादण्डे

षड्जाप्यतन्त्री

पञ्चमाप्यतन्त्री

शुद्धषड्जः १

२ १

३ २

४ ३

५ ४

६ ५

वराणीमः ७ ६

स्पष्टीकराणां

षड्जाप्यतन्त्र्यां क्रमेण स्वराः

१ शुद्धषड्जः २ शुद्धरिः ३ शुद्धगः

४ साधारणागः ५ अन्तरगः ६ शुद्धमः

७ वराणीमः

पञ्चमाप्यतन्त्र्यां क्रमेण स्वराः

१ शुद्धपञ्चमः २ शुद्धधः ३ शुद्धनिः

४ कैशिकनिः ५ काकलीनिः ६ शुद्धसः

७ शुद्धरिः

સારામૃતે; ચતુર્દશિપ્રકાશિકાયાં ચ સ્વરનિર્ણય:

લક્ષ્યે સ્વરા: ઉપર્યુક્તગ્રન્થગતસ્વરા:

શુદ્ધમ:	શુદ્ધમધ્યમ:
તીવ્રમ:	વરાળીમધ્યમ:; વિકૃતપચ્ચમમધ્યમ:
શુદ્ધપ:	શુદ્ધપચ્ચમ:
કોમલધ:	શુદ્ધધૈવત:
શુદ્ધધ:	શુદ્ધનિષાદ:; ચતુ:શ્રુતિધ:; પચ્ચ શ્રુતિધ:
કોમલનિ:	કૈશિકનિષાદ:; ષટ્શ્રુતિધ:
તીવ્રનિ:	કાકલીનિષાદ:
શુદ્ધસ:	શુદ્ધષડ્જ:
કોમલરિ:	શુદ્ધરિષભ:
શુદ્ધરિ:	શુદ્ધગાન્ધાર પચ્ચશ્રુતિરિ:
કોમલગ:	સાધારણગ:; ષટ્શ્રુતિરિ:
શુદ્ધગ:	અન્તરગ:
શુદ્ધમ:	શુદ્ધમ:
તીવ્રમ:	વરાળીમધ્યમ:
શુદ્ધપ:	શુદ્ધપ:
કોમલધ:	શુદ્ધધ:
શુદ્ધધ:	શુદ્ધનિ:; પચ્ચશ્રુતિધ:;
કોમલનિ:	કૈશિકનિ:; ષટ્શ્રુતિધ:
તીવ્રનિ:	કાકલીનિ:
શુદ્ધષડ્જ:	શુદ્ધષડ્જ:

સડ્ગીતપારિજાતગતસ્વરપ્રપચ્ચ:

શુદ્ધા: સમ વિકારાખ્યા દ્વ્યધિકા વિંશતિર્મતા: ।
 એકોનત્રિંશદુચ્ચન્તે તે સર્વે મિલિતા: સ્વરા: ॥ ૧૯૯ ॥
 સરી ગમૌ પધૌ નિશ્ચ સ્વરા ઇત્યપિ સંજિતા: ।
 ચતુ:શ્રુતિસમાયુક્તા: સ્વરા: સ્યુ: સમપાભિધા: ॥ ૨૦૦ ॥
 ગની શ્રુતિદ્વયોપેતૌ રિધૌ ત્રિશ્રુતિકૌ મતૌ ।

સ્વરઃ સ્વોત્તરગામી ચેત્તીપ્રાદિવચનોદિતઃ ॥ ૨૦૧ ॥

સ્વરોગ્રિમશ્રુતિં યાતિ તીવ્રસંજ્ઞાં પ્રયાત્યસૌ ।

સ્વરોગ્રિમશ્રુતીયાતિ તદા તીવ્રતરો ભવેત્ ॥ ૨૦૨ ॥

સ્વરોગ્રિમશ્રુતીર્યાતિ તર્હિ તીવ્રતમઃ સ્મૃતઃ ।

યતસ્રઃ શ્રુતયો યસ્મિન્નધિકાઃ સ્યુર્યદા સ્વરઃ ॥ ૨૦૩ ॥

અતિતીવ્રતમાખ્યાં ચ પ્રાપ્નોતીતિ બુધા જગુઃ ।

સ્વરઃ પશ્ચાન્નિવૃત્તશ્ચેત્ કોમલાદિભિરીરિતઃ ॥ ૨૦૪ ॥

એકશ્રુતિપરિત્યાગાત્ સ્વરઃ કોમલસંજ્ઞકઃ ।

શ્રુતિદ્વયપરિત્યાગાત્ પૂર્વશબ્દેન મન્યતે ॥ ૨૦૫ ॥

તથાપિ

પ્રત્યક્ષરાગવર્ણનપ્રસંગેડહોબલઃ સ્વયમેવ પ્રાહ,

પૂર્વકોમલતીપ્રૈશ્ચ તથા તીવ્રતરેણ ચ ।

અતિતીવ્રતમેનૈવ સર્વે રાગા ઉદીરિતાઃ ॥ ૨૦૬ ॥

રિં ચ પૂર્વ તથા તીવ્રં તીવ્રતરં ચ ગસ્વરમ્ ।

તીવ્રતમં તથા ગં ચ મં ચ તીવ્રં સ્વરં તથા ॥ ૨૦૭ ॥

મં ચ તીવ્રતમં ધં ચ પૂર્વાખ્યં તીવ્રસંજ્ઞિતમ્ ।

તીવ્રતરં નિષાદં ચ તીવ્રતમં ચ નિસ્વરમ્ ।

ઇત્યેતાંશ્ચ દશ ત્યક્ત્વા રાગલક્ષણમીરિતમ્ ॥ ૨૦૮ ॥

સએવ પુનઃ,

ઋષભઃ શુદ્ધ એવાસૌ પૂર્વગાન્ધાર ઇષ્યતે ।

ગાન્ધારઃ શુદ્ધ એવાસૌ રિસ્તીવ્રતર ઇષ્યતે ॥ ૨૦૯ ॥

અતિતીવ્રતમો ગઃ સ્યાન્મધ્યમઃ શુદ્ધ એવ હિ ।

ધૈવતઃ શુદ્ધ એવાસૌ નિષાદઃ પૂર્વસંજ્ઞકઃ ॥ ૨૧૦ ॥

નિષાદઃ શુદ્ધ એવાસૌ ધસ્તીવ્રતર ઇષ્યતે ।

એવં સ્યાત્ સર્વચન્દ્રેષુ સ્વરસ્થાનસ્ય લક્ષણમ્ ॥ ૨૧૧ ॥

અતઃ

અહોબલેન વિદુષા સ્વરાસ્તુ બહવો મતાઃ ।

દ્વાદશાનામેવ લક્ષ્યે પ્રયોગઃ પ્રાયશઃ કૃતઃ ॥ ૨૧૨ ॥

વીણાદણ્ડે શુદ્ધવિકૃતસ્વરસ્થાપનપ્રકારઃ પારિજાતે

સ્વરસ્ય હેતુભૂતાયા વીણાયાશ્ચાક્ષુષત્વતઃ ।

તત્ર સ્વરવિબોધાર્થં સ્થાનલક્ષણમુચ્યતે ॥ ૨૧૩ ॥

ધ્વન્યવચ્છિન્નવીણાયાં મધ્યે તારકસઃ સ્થિતઃ ।

ઉભયોઃ ષડ્જયોર્મધ્યે મધ્યમં સ્વરમાચરેત્ ॥ ૨૧૪ ॥

ત્રિભાગાત્મકવીણાયાં પચ્ચમઃ સ્થાત્તદગ્રિમે ।

ષડ્જપચ્ચમયોર્મધ્યે ગાન્ધારસ્ય સ્થિતિર્ભવેત્ ॥ ૨૧૫ ॥

સપયોઃ પૂર્વભાગે ચ સ્થાપનીયોઽથ રિસ્વરઃ ।

સપયોર્મધ્યદેશે તુ ધૈવતં સ્વરમાચરેત્ ।

તત્રાંશદ્વયસન્ત્યાગાન્નિષાદસ્ય સ્થિતિર્ભવેત્ ॥ ૨૧૬ ॥

ઇતિ શુદ્ધસ્વરાઃ ।

ભાગત્રયાન્વિતે મધ્યે મેરોઃ ઋષભસંજિતાત્ ।

ભાગદ્વયોત્તરં મેરોઃ કુર્યાત્ કોમલરિસ્વરમ્ ॥ ૨૧૭ ॥

મેરુધૈવતયોર્મધ્યે તીવ્રગાન્ધારમાચરેત્ ।

ભાગત્રયવિશિષ્ટેઽસ્મિન્ તીવ્રગાન્ધારષડ્જયોઃ ।

પૂર્વભાગોત્તરં મધ્યે મં તીવ્રતમમાચરેત્ ॥ ૨૧૮ ॥

ભાગત્રયાન્વિતે મધ્યે પચ્ચમોત્તરષડ્જયોઃ ।

કોમલો ધૈવતઃ સ્થાપ્યઃ પૂર્વભાગે મનીષિભિઃ ॥ ૨૧૯ ॥

તથૈવ ધસયોર્મધ્યે ભાગત્રયસમન્વિતે ।

પૂર્વભાગદ્વયાદૂર્ધ્વં નિષાદં તીવ્રમાચરેત્ ॥ ૨૨૦ ॥

પારિજાતોક્તસ્વરાણાં વીણાદણ્ડે નિદર્શનં

શુદ્ધમતન્ત્ર્યાં

લક્ષ્યે સ્વરાઃ પારિજાતોક્તસ્વરાઃ

શુદ્ધમઃ શુદ્ધમઃ, અતિતીવ્રતમગઃ

તીવ્રમઃ

तीप्रमः	तीप्रतरमः
	तीप्रतममः
शुद्धपः	शुद्धपः
	पूर्वधः
कोमलधः	कोमलधः
शुद्धधः	शुद्धधः; पूर्वनिषादः
	कोमलनिः; तीप्रधः
कोमलनिः	शुद्धनिः; तीप्रतरधः
तीप्रनिः	तीप्रनिः
	तीप्रतरनिः
	तीप्रतमनिः
शुद्धषड्जः	शुद्धषड्जः
	पूर्वरिः
कोमलरिः	कोमलरिः
शुद्धरिः	शुद्धरिः; पूर्वगः
	तीप्ररिः; कोमलगः
कोमलगः	शुद्धगः; तीप्रतररिः
तीप्रगः	तीप्रगः
	तीप्रतरगः
	तीप्रतमगः
शुद्धमः	शुद्धमः; अतितीप्रतमगः
	तीप्रमः
तीप्रमः	तीप्रतरमः
	तीप्रतममः
शुद्धमः	शुद्धपः

प्रथमितदाक्षिणात्यपद्धत्यां व्यवहृतस्वरनामानि

लक्ष्येऽत्र स्वराः,	अधुनाप्रसिद्धाक्षिणात्यस्वराः,
शुद्धमः	शुद्धमध्यमः
तीप्रमः	प्रतिमध्यमः, वराणीमः
शुद्धपः	शुद्धपञ्चमः

કોમલધઃ	શુદ્ધધૈવતઃ
શુદ્ધધઃ	ચતુઃશ્રુતિધઃ; પચ્ચશ્રુતિધઃ, શુદ્ધનિઃ
કોમલનિઃ	કૈશિકનિઃ, ષટ્શ્રુતિધઃ
ત્રીપ્રનિઃ	કાકલીનિઃ
શુદ્ધષડ્જઃ	શુદ્ધષડ્જઃ
કોમલરિઃ	શુદ્ધરિઃ
શુદ્ધરિઃ	ચતુઃશ્રુતિરિઃ; પચ્ચશ્રુતિરિઃ; શુદ્ધગઃ
કોમલગઃ	સાધારણગઃ, ષટ્શ્રુતિરિઃ
ત્રીપ્રગઃ	અન્તરગઃ
શુદ્ધમઃ	શુદ્ધમઃ
ત્રીપ્રમઃ	પ્રતિમઃ, વરાળીમઃ
શુદ્ધપઃ	શુદ્ધપઃ

ગ્રામવિચારઃ

વિશિષ્ટશ્રુતિવિન્યાસો ગ્રામ ઇત્યભિધીયતે ।

તદ્ગૌરવં પુરા યાસીન્ન તાવદ્દૃશ્યતેડધુના ॥ ૨૨૧ ॥

ષડ્જમધ્યમગાન્ધારાસ્ત્રયોગ્રામા નિરૂપિતાઃ ।

પુરાણૈસ્તત્ર ચાન્ત્યસ્ય લોપ્યત્વં પરિકલ્પિતમ્ ॥ ૨૨૩ ॥

અપુરાણૈર્ગ્રન્થકારૈર્લક્ષ્યમાર્ગાનુસારતઃ ।

એક એવ ષડ્જગ્રામઃ સ્વીકૃતો લક્ષ્યકેડધુના ॥ ૨૨૩ ॥

પ્રતિરાગગતો મેલઃ પુરાસીન્મૂર્છનાશ્રિતઃ ।

ગ્રામો હિ મૂર્છનાધારઃ સ્વરાન્તરનિયામકઃ ॥ ૨૨૪ ॥

વિકૃતાનાં સ્વરાણાં ચ તદાસીદ્વણ્ટનં મતમ્ ।

દ્વયોસ્તુ ગ્રામયોર્મધ્યે ન તદિહોપલભ્યતે ॥ ૨૨૫ ॥

તિરોધાનં મધ્યમસ્ય ગ્રામસ્ય વર્ણિતં પુનઃ ।

અર્વાચીનેષુ ગ્રન્થેષુ દૃશ્યતે સુપરિચ્છુટમ્ ॥ ૨૨૬ ॥

ગ્રામપરિવર્તને ગ્રન્થોક્તયઃ

સડ્ગીતસારામૃતે,
ભરતેનોદિતે શાસ્ત્રે ગ્રામૌ દ્વૌ ષડ્જમધ્યમૌ ।
ષડ્જગ્રામઃ પચ્ચમે તુ સમદૃશ્યાં શ્રુતૌ સ્થિતે ॥ ૨૨૭ ॥
સ્વરેડસ્મિન્ પચ્ચમે કિન્તુ ષોડશીં શ્રુતિમાસ્થિતે ।
તદૈવ મધ્યમગ્રામઃ સોડત્ર લક્ષ્યે ન દૃશ્યતે ॥ ૨૨૮ ॥
ષડ્જગ્રામાશ્રિતાન્નાગાન્ સર્વે ગાયન્તિ ગાયકાઃ ।
તસ્માન્મુખ્યતમઃ ષડ્જગ્રામોડસૌ નૈવ મધ્યમઃ ॥ ૨૨૯ ॥

ચતુર્દશિપ્રકાશિકાયામ્

ગ્રામેષ્વેતેષુ ગાન્ધારગ્રામો નાસ્તિ મહીતલે ।
સ્વર્ગલોકે વર્તતેડસૌ સર્વેષામેવ સમ્મતમ્ ॥ ૨૩૦ ॥
અસ્માભિર્મધ્યમગ્રામોડપ્યસત્પ્રાય ઇતીર્યતે ।
તથાહિ મધ્યમગ્રામે ત્રિશ્રુતિઃ પચ્ચમઃ ખલુ ॥ ૨૩૧ ॥
વરાળીમધ્યમો જાતઃ સ પુનર્લક્ષ્યવર્ત્તનિ ।
મધ્યમાદિપ્રભૃતિષુ મધ્યમગ્રામજન્મસુ ॥ ૨૩૨ ॥
રાગેષુ દૃશ્યતે ચૈવ વરાળી મધ્યમસ્તતઃ ।
અયુક્તો મધ્યમગ્રામો લક્ષ્યમાર્ગવિરોધતઃ ॥ ૨૩૩ ॥
એક એવ તતઃ ષડ્જગ્રામ ઇત્યવધાર્યતે ।
ષડ્જગ્રામોદ્ભવા રાગા ઇત્યનેન નિરૂપિતમ્ ॥ ૨૩૪ ॥

રાગવિબોધે તથૈવ

સ્વાન્ત્યશ્રુતાવુપાન્ત્યશ્રુતૌ ચ સતિ પચ્ચમે ક્રમાત્ સ સ્થાત્ ।
કિન્તુ વિકારો દેશ્યાં ન પચ્ચમે તદિહ સ પ્રથમઃ ॥ ૨૩૫ ॥

ટિપ્પની

પ્રાચીનૈસ્તત્ર સડ્ગીતં વિભક્તં ગ્રામભેદતઃ ।

દાક્ષિણાત્યા અધુનાપિ કુર્વન્તિ મધ્યમાશ્રિતમ્ ॥ ૨૩૬ ॥

હિન્દુસ્થાનીયપદ્ધત્યાં વૈચિત્ર્યં મધ્યમસ્ય તત્ ।

સર્વસંગીતમાત્રસ્ય સ્વભાવં સુપ્રદર્શયેત્ ॥ ૨૩૭ ॥

અતો મન્યે લક્ષ્યકેઽન્ન કસ્માદપિ ચ કારણાત્ ।

ગ્રામદ્વયસામ્મિશ્રણં લક્ષ્યઙ્ઐર્દૃશ્યતે કૃતમ્ ॥ ૨૩૮ ॥

એકસ્મિન્નેવ ગ્રામે હિ પ્રયોજનાનુસારતઃ ।

દ્વયોરેવ મધ્યમયોઃ પ્રયોગો ન વિસંગતઃ ॥ ૨૩૯ ॥

કોમલાદિવિકારાસ્તે સમ્ભવત્યેકગ્રામકે ।

સુસમ્મતમિદં નૂનં સંગીતે પરિવર્તનમ્ ॥ ૨૪૦ ॥

અસ્માભિર્લક્ષ્યસંગીતમવેક્ષ્યમવશં સ્વયમ્ ।

અતિવર્તામહે ગ્રન્થાનર્વાચીનાન્યતોઽધુના ॥ ૨૪૧ ॥

સંગીતાન્તર્ગતગ્રામત્રયાન્નો દ્વાદશ સ્વરાઃ ।

મિલન્ત્યાધુનિકા એવં યદાહુર્લક્ષ્યપણ્ડિતાઃ ॥ ૨૪૨ ॥

લક્ષ્યદૃષ્ટ્યા સમીચીનં સ્પષ્ટીકરણમીદૃશમ્ ।

ગ્રન્થતોઽસંગતં ત્વાસીદ્ગ્રામતત્ત્વં પૃથક્ તદા ॥ ૨૪૩ ॥

દેશકાલાનુવર્તિત્વાત્સંગીતે પરિવર્તનમ્ ।

ભવિતવ્યં તત્ર ચેતિ શાસ્ત્રવિદાં સુસમ્મતમ્ ॥ ૨૪૪ ॥

ગ્રન્થોક્તા બહવો રાગાઃ સામ્પ્રતં પરિવર્તિતાઃ ।

દૃશ્યન્તે સ્વીકૃતા લક્ષ્યે યતસ્તે સ્યુઃ સુરક્તિદાઃ ॥ ૨૪૫ ॥

અસ્મદીયે ચ સંગીતે યવનૈરપ્યસંશયમ્ ।

નાનાવિધતયા સઘો વિહિતં પરિવર્તનમ્ ॥ ૨૪૬ ॥

પ્રમાદાદપિ સમ્મોહાદ્યે રાગા ભ્રષ્ટતાં ગતાઃ ।

લક્ષ્યે સ્યુસ્તે સુનિયતાઃ કર્તવ્યાઃ શાસ્ત્રકોવિદૈઃ ॥ ૨૪૭ ॥

મેલપ્રકરણમ્

હિન્દુસ્થાનીયપદ્ધત્યાં સ્વરાઃ પ્રોક્તાસ્તુ દ્વાદશ ।

ઉદ્ગમસ્થાનભૂતાસ્તે રાગાણામિતિ સમ્મતમ્ ॥ ૨૪૮ ॥

सप्त शुद्धास्तु विकृताः पञ्च तत्र समीरिताः ।
 योग्यमेलव्यवस्थित्या लवेयू रज्जितेतवः ॥ २४६ ॥
 सूक्ष्मस्वरप्रयोगाणां विधानं श्रूयते क्वचित् ।
 ग्रन्थोक्तनियमाभावात्तत्पर्या वादमूलका ॥ २५० ॥
 तत्रापि मत्कृताः डेचिन्नियमा वाञ्छिता यद्वि ।
 कथयिष्यामि तान्नूनमन्यस्माच्च प्रसङ्गतः ॥ २५१ ॥
 भिन्नश्रुतिसमायोगे परिणामोऽपि स्यात्पृथक् ।
 विज्ञानं तु तथाप्येतच्छ्रोतृगणैऽतिदुर्लभम् ॥ २५२ ॥

मूर्छनाः

कृमात्स्वराणां समानामारोहश्चावरोहणम् ।
 मूर्छनेत्युच्यते लक्ष्ये सैव स्याद्रागजन्मभूः ॥ २५३ ॥
 प्राक्कालीनेषु ग्रन्थेषु मूर्छनाः सप्त वर्णिताः ।
 प्रतिग्रामसमासक्ता यावन्ती रागाः समुत्थिताः ॥ २५४ ॥
 भिन्नस्वरं समारभ्य सप्तस्वरप्रकल्पनात् ।
 नूनं परिरक्षुटा तत्र स्वरान्तरप्रभिन्नता ॥ २५५ ॥
 रत्नाकरादिग्रन्थेषु मूर्छनाभिः प्रबोधिताः ।
 रागमेला रजस्थं तत्सर्वेषां विदुषां मतम् ॥ २५६ ॥
 आधुनिकेषु शास्त्रेषु रागमेलनिर्गुणम् ।
 तीव्रकोमलादिकाभिः संज्ञाभिः परिकल्पितम् ॥ २५७ ॥
 मूर्छनं तु स्वरस्यैव गमकादिकसंज्ञितम् ।
 स्वीकृतं लक्ष्यसम्मत्या श्रोतृचित्तानुरञ्जकम् ॥ २५८ ॥

मूर्छनाप्रस्तावः

त्रैविध्यं स्वीकृतं तत्र मूर्छनाया मनीषिभिः ।
 सम्पूर्णात्वं चाऽवत्वमोऽवत्वं तथैव य ॥ २५९ ॥
 यतः सर्वे हि रागाभ्या दृश्यन्ते मूर्छनाश्रिताः ।

ત્રૈવિધ્યં સુમતં તેષામપિ શાસ્ત્રે સુલક્ષિતમ્ ॥ ૨૬૦ ॥

ચતુઃસ્વરાદિસંઘાતાન્ન રાગોત્પત્તિસમ્ભવઃ ।

ઇતિ શાસ્ત્રવિદાં તત્ત્વં સામ્પ્રતં સર્વસમ્મતમ્ ॥ ૨૬૧ ॥

સરિગમપધનીતિ સંગીતે મેલકો મતઃ ।

પર્યાયો મૂર્છનાયાસ્તુ સત્કૃતો લક્ષ્યવર્ત્તનિ ॥ ૨૬૨ ॥

સરિગમસ્વરાત્મકં મેલે પૂર્વાંગમીષિતમ્ ।

પધનિસસ્વરૈશ્ચાપિ સમ્ભવેદુત્તરાંગકમ્ ॥ ૨૬૩ ॥

પૂર્વાંગે કોમલૌ પ્રોક્તૌ સ્વરૌ રિગૌ તથૈવ ચ ।

ઉત્તરાંગે નિધૌ જ્ઞેયૌ રાગાવયવભૂતકૌ ॥ ૨૬૪ ॥

પૂર્વાંગે જ્યયલૌ માન્યૌ સુસ્વરૌ ષડ્જમધ્યમૌ ।

ઉત્તરાંગે પસાવપિ લક્ષિતાવયલૌ પુનઃ ॥ ૨૬૫ ॥

રિગધનિસ્વરાણાં ચ વિકૃતિભિર્નિરૂપિતાઃ ।

પ્રસ્તારક્રિયયા લક્ષ્યે મુખ્યતો રાગમેલકાઃ ॥ ૨૬૬ ॥

મેલજ્ઞાનં વિના મેલજન્યં જ્ઞાતું ન શક્યતે ।

તસ્માત્તન્મેલબોધાર્થં તત્સ્વરૂપં નિરૂપ્યતે ॥ ૨૬૭ ॥

પ્રસ્તારક્રિયા

સારામૃતે

ષડ્જ આદ્યસ્તદુપરિ ચત્વારઃ ક્રમશઃ સ્વરાઃ ।

ઋષભાખ્યાનકાશ્ચાપિ ગાન્ધારાખ્યાનકાશ્ચ તે ॥ ૨૬૮ ॥

આદ્યસ્તત્ર ન ગાન્ધારશ્ચતુર્થો રિષભો નહિ ।

ઋષભાવપિ ગાન્ધારૌ દ્વિતીયકતૃતીયકૌ ॥ ૨૬૯ ॥

પ્રથમાદિત્રયં જ્યત્ર ભવેદૃષભસંજ્ઞકમ્ ।

દ્વિતીયાદિત્રયં ચાત્ર ગાન્ધારસંજ્ઞિતં ભવેત્ ॥ ૨૭૦ ॥

ઋષભાદિત્રયં ચાપિ રારીરૂસંજ્ઞિતં યદિ ।

ગાગીગૂસંજ્ઞકં ભૂયાદ્ગાન્ધારાદિત્રયં પુનઃ ॥ ૨૭૧ ॥

यतुर्ध्वं सुस्वरेषु षट् संज्ञाः पण्डितैर्मताः ।
 प्रस्तारस्य सुसिध्यर्थमित्यस्ति तद्विद्वां स्फुटम् ॥ २७२ ॥
 अेवं य पञ्चमाग्रेऽथ निवसत्सु यतुर्ध्वपि ।
 धाधीधुनानिनवश्च संज्ञाषट्कं प्रकीर्तितम् ॥ २७३ ॥
 उपर्युक्तेऽथ पूर्वाङ्गे प्रस्तारङ्गियथा ध्रुवम् ।
 षट्प्रकाराः सम्भवैयू रागोपयोगिनश्च ते ॥ २७४ ॥
 सरागामा सरागीमा सरागुमा सरीगिमाः ।
 सरीगुमा सङ्गुमा धृत्येते स्युः परिस्फुटाः ॥ २७५ ॥

वीणादण्डभण्डे प्रस्तारङ्गियानिर्द्दर्शनम्

लक्ष्यगतस्वराः ग्रन्थोक्तस्वराः

शुद्धषड्जः	शुद्धषड्जः,
कोमलरिः	१ शुद्धरिषभः (रा)
शुद्धरिः	२ पञ्चश्रुतिरिः, शुद्धगः (री)(गा)
कोमलगः	३ साधारणगः, षट्श्रुतिरिः, (रः)(गी)
तीव्रगः	४ अन्तरगः, (गुः)
शुद्धमः	शुद्धमध्यमः (मा)

तथैव य

शुद्धपः	शुद्धपञ्चमः
कोमलधः	१ शुद्धधैवतः, (धा)।
शुद्धधः	२ पञ्चश्रुतिधः, शुद्धनिः, (धी)(ना)
कोमलनिः	३ वैशिङ्गनिः, षट्श्रुतिधः, (धुः)(नी)
तीव्रनिः	४ काङ्गलीनिः, (नुः)
शुद्धषड्जः	शुद्धषड्जः
उत्तराङ्गे त्वनेनैव न्यायेन योद्धवन्ति हि ।	
पधानासा पधानीसा पधानुसादिकाः पुनः ॥ २७६ ॥	
द्वयोरप्यङ्गयोर्योगाद्दुद्भूतः पूर्णमेलकः ।	

રાગજનકત્વમપિ લોકે તસ્યૈવ યુજ્યતે ॥ ૨૭૭ ॥
 શુદ્ધમધ્યમસ્ય સંજ્ઞા મેતિ પ્રોક્તાઽત્ર પણ્ડિતૈઃ ।
 તીવ્રમસ્ય પુનશ્ચોક્તા મીતિ ભેદઃ પરિસ્ફુટઃ ॥ ૨૭૮ ॥
 પ્રયોજનાદુત્તરાડ્ગષટ્કસ્ય પ્રથમે દલે ।
 ષટ્ત્રિંશન્મેલસમ્પ્રાપ્તિર્ભવિત્સદ્યો ન સંશયઃ ॥ ૨૭૯ ॥
 માસંજ્ઞામધ્યમસ્થાને મીસંજ્ઞો યદિ મધ્યમઃ ।
 પ્રયુજ્યેત તદા ચાન્યત્ષટ્ત્રિંશન્મેલસમ્ભવઃ ॥ ૨૮૦ ॥
 ઇતિ દ્વાસપ્તિઃ પ્રોક્તા મેલસાડ્ગ્યા તુ લક્ષ્યકે ।
 સર્વરાગાશ્રયીભૂતા વ્યક્ટુદેશ્વરનિર્મિતા ॥ ૨૮૧ ॥

મૂર્છનાયા નવ પ્રકારાઃ

સમ્પૂર્ણોભ્યશ્ચ મેલેભ્યઃ ષાડવૌડવમાર્ગતઃ ।
 યે પ્રકારાઃ સમ્ભવન્તિ તાન્વક્ષ્યેઽથ સવિસ્તરમ્ ॥ ૨૮૨ ॥
 આરોહે સ્યાત્સુસમ્પૂર્ણો, વિલોમેઽપિ તથૈવ ચ ।
 સ ભવેત્પ્રથમો ભેદો દ્વિતીયઃ કથ્યતેઽધુના ॥ ૨૮૩ ॥
 અનુલોમે તુ સમ્પૂર્ણો વિલોમે ષાડવઃ પુનઃ ।
 તૃતીયઃ પૂર્ણ આરોહે વિલોમે ચૌડવો મતઃ ॥ ૨૮૪ ॥
 ષાડવો રોહણે યસ્તુ સમ્પૂર્ણઃ સ્યાદ્વિલોમકે ।
 ચતુર્થો વર્ણિતો ભેદઃ પચ્ચમઃ કથ્યતે બુધૈઃ ॥ ૨૮૫ ॥
 આરોહણે ષાડવત્વં વિલોમકે તથૈવ ચ ।
 સ્યાત્ષાડવૌડવઃ ષષ્ઠઃ સર્વત્રાપિ સુસમ્મતઃ ॥ ૨૮૬ ॥
 ઔડવો રોહણે યસ્તુ સમ્પૂર્ણશ્ચ વિલોમકે ।
 સમ્મતઃ સપ્તમો ભેદો લક્ષ્યે નિત્યં સુખપ્રદઃ ॥ ૨૮૭ ॥
 આરોહણે ચૌડવઃ સ્યાદ્વિલોમે ષાડવઃ પુનઃ ।
 અષ્ટમો નિશ્ચિતસ્તજ્જૈર્નવમઃ પ્રોચ્યતેઽધુના ॥ ૨૮૮ ॥
 ઔડવો રોહણે નિત્યમવરોહેઽપિ ચૌડવઃ ।
 ઇત્યેતે વર્ણિતા ભેદાઃ સર્વરાગાશ્રયા મયા ॥ ૨૮૯ ॥

द्विसप्ततिर्भूँनास्ताः पूर्वमेव मयोदिताः ।
उपर्युक्ता नवभेदाः प्रत्येकस्या भवन्ति ते ॥ २६० ॥

शङ्करागसङ्ख्यानिर्णयः

अथ कुर्वे प्रबोधार्थं जिज्ञासूनां निरूपणम् ।
भूँनागतरागाणां प्रस्फुटं य सविस्तरम् ॥ २६१ ॥
शुद्धस्वरभूँनाऽसौ शङ्कराभरणाभिधा ।
तत्र सम्भाव्यरागाणां कुर्मः सङ्ख्या निदर्शनम् ॥ २६२ ॥
सम्पूर्णाऱोडवरोडप्रकार ऐक्येव हि ।
सम्पूर्णाऱोडवास्तत्र षडेव सम्भवन्ति ते ॥ २६३ ॥
सम्पूर्णाऱोडवाश्चापि पञ्चदशमिताः पुनः ।
एति परिस्फुटं भूयादनायासेन तद्विदाम् ॥ २६४ ॥
षाडवारोडसम्पन्ना विलोमे पूर्णतायुताः ।
षट्प्रकाराः सम्भवन्ति न तत्र कोऽपि संशयः ॥ २६५ ॥
षाडवारोडसंयुक्ता विलोमेऽपि य षाडवाः ।
षट्त्रिंशद्भेदकास्तत्र मन्यन्ते लक्ष्यकोविदैः ॥ २६६ ॥
षाडवौडवभेदास्तु नवतिः सम्प्रकीर्तिताः ।
पञ्चदशशताः षट् ते परिस्फुटमिदं पुनः ॥ २६७ ॥
औडवारोडसम्पन्नाः सम्पूर्णा अवरोडणे ।
पञ्चदश प्रकारास्ते सर्वगुणिसुसम्भताः ॥ २६८ ॥
औडवारोडसंयुक्ता विलोमे षाडवा अपि ।
नवतिमितप्रभेदा लक्ष्यज्ञैस्तत्र निश्चिताः ॥ २६९ ॥
औडवौडवभेदास्ते शस्त्रेतरा मताः ।
अेकैकस्यां भूँनायां प्रकाराः सम्भवन्ति ते ॥ ३०० ॥

भूँनाप्रस्तारनिदर्शनम्

कृमात्स्वराणां समानामारोडश्चावरोडणम् ।

મૂર્છનેત્યુચ્યતે શાસ્ત્રે તદ્ભેદાસ્તુ ત્રયો મતાઃ ॥

શક્યભેદસંખ્યા નિર્ણયઃ

સમ્પૂર્ણ-સમ્પૂર્ણઃ ૧ પ્રકારઃ

આરોહઃ

૧ સ રિ ગ મ પ ધ નિ

અવરોહઃ

નિ ધ પ મ ગ રિ સ

સમ્પૂર્ણષાડવાઃ ૬ પ્રકારાઃ

૧ સ રિ ગ મ પ ધ નિ -૦- ધ પ મ ગ રિ સ

૨ સ રિ ગ મ પ ધ નિ -૦- પ મ ગ રિ સ

૩ સ રિ ગ મ પ ધ નિ નિ ધ -૦- મ ગ રિ સ

૪ સ રિ ગ મ પ ધ નિ નિ ધ પ -૦- ગ રિ સ

૫ સ રિ ગ મ પ ધ નિ નિ ધ પ મ -૦- રિ સ

૬ સ રિ ગ મ પ ધ નિ નિ ધ પ મ ગ -૦- સ

સમ્પૂર્ણૌડવાઃ ૧૫ પ્રકારાઃ

૧ સ રિ ગ મ પ ધ નિ -૦- -૦- પ મ ગ રિ સ

૨ સ રિ ગ મ પ ધ નિ -૦- ધ -૦- મ ગ રિ સ

૩ સ રિ ગ મ પ ધ નિ -૦- ધ પ -૦- ગ રિ સ

૪ સ રિ ગ મ પ ધ નિ -૦- ધ પ મ -૦- રિ સ

૫ સ રિ ગ મ પ ધ નિ -૦- ધ પ મ ગ -૦- સ

૬ સ રિ ગ મ પ ધ નિ નિ -૦- -૦- મ ગ રિ સ

૭ સ રિ ગ મ પ ધ નિ નિ -૦- પ -૦- ગ રિ સ

૮ સ રિ ગ મ પ ધ નિ નિ -૦- પ મ -૦- રિ સ

૯ સ રિ ગ મ પ ધ નિ નિ -૦- પ મ ગ -૦- સ

૧૦ સ રિ ગ મ પ ધ નિ નિ ધ -૦- -૦- ગ રિ સ

૧૧ સ રિ ગ મ પ ધ નિ નિ ધ -૦- મ -૦- રિ સ

१२ स रि ग म प ध नि नि ध -०- म ग -०- स
 १३ स रि ग म प ध नि नि ध प -०- -०- रि स
 १४ स रि ग म प ध नि नि ध प -०- ग -०- स
 १५ स रि ग म प ध नि नि ध प म -०- -०- स

षाडवसम्पूर्णः ६ प्रकारः

१ स रि ग म प ध -०- नि ध प म ग रि स
 २ स रि ग म प -०- नि नि ध प म ग रि स
 ३ स रि ग म -०- ध नि नि ध प म ग रि स
 ४ स रि ग -०- प ध नि नि ध प म ग रि स
 ५ स रि -०- म प ध नि नि ध प म ग रि स
 ६ स -०- ग म प ध नि नि ध प म ग रि स

ओडवसम्पूर्णः १५ प्रकारः

१ स रि ग म प -०- -०- नि ध प म ग रि स
 २ स रि ग म -०- ध -०- नि ध प म ग रि स
 ३ स रि ग -०- प ध -०- नि ध प म ग रि स
 ४ स रि -०- म प ध -०- नि ध प म ग रि स
 ५ स -०- ग म प ध -०- नि ध प म ग रि स
 ६ स रि ग म -०- -०- नि नि ध प म ग रि स
 ७ स रि ग -०- प -०- नि नि ध प म ग रि स
 ८ स रि -०- म प -०- नि नि ध प म ग रि स
 ९ स -०- ग म प -०- नि नि ध प म ग रि स
 १० स रि ग -०- -०- ध नि नि ध प म ग रि स
 ११ स रि -०- म -०- ध नि नि ध प म ग रि स
 १२ स -०- ग म -०- ध नि नि ध प म ग रि स
 १३ स रि -०- -०- प ध नि नि ध प म ग रि स
 १४ स -०- ग -०- प ध नि नि ध प म ग रि स
 १५ स -०- -०- म प ध नि नि ध प म ग रि स

षाडवषाडवाः ६*६=३६

१ स रि ग म प ध -०-	-०- ध प म ग रि स
२ स रि ग म प ध -०-	नि -०- प म ग रि स
३ स रि ग म प ध -०-	नि ध -०- म ग रि स
४ स रि ग म प ध -०-	नि ध प -०- ग रि स
५ स रि ग म प ध -०-	नि ध प म -०- रि स
६ स रि ग म प ध -०-	नि ध प म ग -०- स
७ स रि ग म प -०- नि	-०- ध प म ग रि स
८ स रि ग म प -०- नि	नि -०- प म ग रि स
९ स रि ग म प -०- नि	नि ध -०- म ग रि स
१० स रि ग म प -०- नि	नि ध प -०- ग रि स
११ स रि ग म प -०- नि	नि ध प म -०- रि स
१२ स रि ग म प -०- नि	नि ध प म ग -०- स
१३ स रि ग म -०- ध नि	-०- ध प म ग रि स
१४ स रि ग म -०- ध नि	नि -०- प म ग रि स
१५ स रि ग म -०- ध नि	नि ध -०- म ग रि स
१६ स रि ग म -०- ध नि	नि ध प -०- ग रि स
१७ स रि ग म -०- ध नि	नि ध प म -०- रि स
१८ स रि ग म -०- ध नि	नि ध प म ग -०- स
१९ स रि ग -०- प ध नि	-०- ध प म ग रि स
२० स रि ग -०- प ध नि	नि -०- प म ग रि स
२१ स रि ग -०- प ध नि	नि ध -०- म ग रि स
२२ स रि ग -०- प ध नि	नि ध प -०- ग रि स
२३ स रि ग -०- प ध नि	नि ध प म -०- रि स
२४ स रि ग -०- प ध नि	नि ध प म ग -०- स
२५ स रि -०- म प ध नि	-०- ध प म ग रि स
२६ स रि -०- म प ध नि	नि -०- प म ग रि स
२७ स रि -०- म प ध नि	नि ध -०- म ग रि स
२८ स रि -०- म प ध नि	नि ध प -०- ग रि स
२९ स रि -०- म प ध नि	नि ध प म -०- रि स
३० स रि -०- म प ध नि	नि ध प म ग -०- स

३१ स -०- ग म प ध नि	-०- ध प म ग रि स
३२ स -०- ग म प ध नि	नि -०- प म ग रि स
३३ स -०- ग म प ध नि	नि ध -०- म ग रि स
३४ स -०- ग म प ध नि	नि ध प -०- ग रि स
३५ स -०- ग म प ध नि	नि ध प म -०- रि स
३६ स -०- ग म प ध नि	नि ध प म ग -०- स

षाडवाडिः ६*१५=६०

१ स रि ग म प ध -०-	-०- -०- प म ग रि स
२ स रि ग म प ध -०-	-०- ध -०- म ग रि स
३ स रि ग म प ध -०-	ध प -०- ग रि स
४ स रि ग म प ध -०-	ध प म -०- रि स
५ स रि ग म प ध -०-	ध प म ग -०- स
६ स रि ग म प ध -०-	-०- -०- म ग रि स
७ स रि ग म प ध -०-	-०- प -०- ग रि स
८ स रि ग म प ध -०-	-०- प म -०- रि स
९ स रि ग म प ध -०-	-०- प म ग -०- स
१० स रि ग म प ध -०-	नि ध -०- -०- ग रि स
११ स रि ग म प ध -०-	नि ध -०- म -०- रि स
१२ स रि ग म प ध -०-	नि ध -०- म ग -०- स
१३ स रि ग म प ध -०-	नि ध प -०- -०- रि स
१४ स रि ग म प ध -०-	नि ध प -०- ग -०- स
१५ स रि ग म प ध -०-	नि ध प म -०- -०- स
१६ स रि ग म प -०- नि	-०- -०- प म ग रि स
१७ स रि ग म प -०- नि	-०- ध -०- म ग रि स
१८ स रि ग म प -०- नि	-०- ध प -०- ग रि स
१९ स रि ग म प -०- नि	-०- ध प म -०- रि स
२० स रि ग म प -०- नि	-०- ध प म ग -०- स
२१ स रि ग म प -०- नि	नि -०- -०- म ग रि स
२२ स रि ग म प -०- नि	नि -०- प -०- ग रि स
२३ स रि ग म प -०- नि	नि -०- प म -०- रि स

२४ स रि ग म प -०- नि नि -०- प म ग -०- स
 २५ स रि ग म प -०- नि नि ध -०- -०- ग रि स
 २६ स रि ग म प -०- नि नि ध -०- म -०- रि स
 २७ स रि ग म प -०- नि नि ध -०- म ग -०- स
 २८ स रि ग म प -०- नि नि ध प -०- -०- रि स
 २९ स रि ग म प -०- नि नि ध प -०- ग -०- स
 ३० स रि ग म प -०- नि नि ध प म -०- -०- स
 ३१ स रि ग म -०- ध नि -०- -०- प म ग रि स
 ३२ स रि ग म -०- ध नि -०- ध -०- म ग रि स
 ३३ स रि ग म -०- ध नि -०- ध प -०- ग रि स
 ३४ स रि ग म -०- ध नि -०- ध प म -०- रि स
 ३५ स रि ग म -०- ध नि -०- ध प म ग -०- स
 ३६ स रि ग म -०- ध नि नि -०- -०- म ग रि स
 ३७ स रि ग म -०- ध नि नि -०- प -०- ग रि स
 ३८ स रि ग म -०- ध नि नि -०- प म -०- रि स
 ३९ स रि ग म -०- ध नि नि -०- प म ग -०- स
 ४० स रि ग म -०- ध नि नि ध -०- -०- ग रि स
 ४१ स रि ग म -०- ध नि नि ध -०- म -०- रि स
 ४२ स रि ग म -०- ध नि नि ध -०- म ग -०- स
 ४३ स रि ग म -०- ध नि नि ध प -०- -०- रि स
 ४४ स रि ग म -०- ध नि नि ध प -०- ग -०- स
 ४५ स रि ग म -०- ध नि नि ध प म -०- -०- स
 ४६ स रि ग -०- प ध नि -०- -०- प म ग रि स
 ४७ स रि ग -०- प ध नि -०- ध -०- म ग रि स
 ४८ स रि ग -०- प ध नि -०- ध प -०- ग रि स
 ४९ स रि ग -०- प ध नि -०- ध प म -०- रि स
 ५० स रि ग -०- प ध नि -०- ध प म ग -०- स
 ५१ स रि ग -०- प ध नि नि -०- -०- म ग रि स
 ५२ स रि ग -०- प ध नि नि -०- प -०- ग रि स
 ५३ स रि ग -०- प ध नि नि -०- प म -०- रि स
 ५४ स रि ग -०- प ध नि नि -०- प म ग -०- स
 ५५ स रि ग -०- प ध नि नि ध -०- -०- ग रि स

प६ स रि ग -०- प ध नि नि ध -०- म -०- रि स
 प७ स रि ग -०- प ध नि नि ध -०- म ग -०- स
 प८ स रि ग -०- प ध नि नि ध प -०- -०- रि स
 प९ स रि ग -०- प ध नि नि ध प -०- ग -०- स
 ६० स रि ग -०- प ध नि नि ध प म -०- -०- स
 ६१ स रि -०- म प ध नि -०- -०- प म ग रि स
 ६२ स रि -०- म प ध नि -०- ध -०- म ग रि स
 ६३ स रि -०- म प ध नि -०- ध प -०- ग रि स
 ६४ स रि -०- म प ध नि -०- ध प म -०- रि स
 ६५ स रि -०- म प ध नि -०- ध प म ग -०- स
 ६६ स रि -०- म प ध नि नि -०- -०- म ग रि स
 ६७ स रि -०- म प ध नि नि -०- प -०- ग रि स
 ६८ स रि -०- म प ध नि नि -०- प म -०- रि स
 ६९ स रि -०- म प ध नि नि -०- प म ग -०- स
 ७० स रि -०- म प ध नि नि ध -०- -०- ग रि स
 ७१ स रि -०- म प ध नि नि ध -०- म -०- रि स
 ७२ स रि -०- म प ध नि नि ध -०- म ग -०- स
 ७३ स रि -०- म प ध नि नि ध प -०- -०- रि स
 ७४ स रि -०- म प ध नि नि ध प -०- ग -०- स
 ७५ स रि -०- म प ध नि नि ध प म -०- -०- स
 ७६ स -०- ग म प ध नि -०- -०- प म ग रि स
 ७७ स -०- ग म प ध नि -०- ध -०- म ग रि स
 ७८ स -०- ग म प ध नि -०- ध प -०- ग रि स
 ७९ स -०- ग म प ध नि -०- ध प म -०- रि स
 ८० स -०- ग म प ध नि -०- ध प म ग -०- स
 ८१ स -०- ग म प ध नि नि -०- -०- म ग रि स
 ८२ स -०- ग म प ध नि नि -०- प -०- ग रि स
 ८३ स -०- ग म प ध नि नि -०- प म -०- रि स
 ८४ स -०- ग म प ध नि नि -०- प म ग -०- स
 ८५ स -०- ग म प ध नि नि ध -०- -०- ग रि स
 ८६ स -०- ग म प ध नि नि ध -०- म -०- रि स
 ८७ स -०- ग म प ध नि नि ध -०- म ग -०- स

૮૮ સ -૦- ગ મ પ ધ નિ નિ ધ પ -૦- -૦- રિ સ

૮૯ સ -૦- ગ મ પ ધ નિ નિ ધ પ -૦- ગ -૦- સ

૯૦ સ -૦- ગ મ પ ધ નિ નિ ધ પ મ -૦- -૦- સ

પચ્ચદશપ્રકારૈશ્વેદૌડવૈઃ પાડવા યુતાઃ ।

ખાકુમિતા ભવેત્સાઙ્ખ્યા તાદૃશાનામસંશયમ્ ॥ ૩૦૧ ॥

ઔડવૌડવભેદાસ્તે શસ્ત્રેત્રકરા મયા ।

પૂર્વમેવ સમાખ્યાતાઃ પુનરુક્તિર્નિરર્થિકા ॥ ૩૦૨ ॥

એવં પ્રતિમૂર્છનાયાં શક્યા મેલાઃ પરિસ્ફુટાઃ ।

વેદવસુવેદમિતાઃ સુનિશ્ચિતા વિચક્ષણૈઃ ॥ ૩૦૩ ॥

દ્વિસમ્પતિમેલકેષુ ન્યાયેનાનેન લક્ષિતાઃ ।

વસુવેદવસુવેદરામા રાગા તતઃ પુનઃ ॥ ૩૦૪ ॥

રાગોત્પાદનપદ્ધતિરિયં કર્ણાટદેશકે ।

અધુનાડપિ સુપ્રતીતા ભવેત્સર્વસુસમ્મતા ॥ ૩૦૫ ॥

હિન્દુસ્થાનીયપદ્ધત્યાં માર્ગાઃ સ્યુરપરા અપિ ।

નિરૂપિતા લક્ષ્યવિદ્ભિ રાગોત્પાદનહેતવઃ ॥ ૩૦૬ ॥

આરોહણે ચાલિતાસ્તે સ્વરા ન સ્યુર્વિલોમકે ।

અથવા તદ્વિપર્યાસો જનયેદ્રાગભેદકમ્ ॥ ૩૦૭ ॥

સ્યાદ્રાગોચિતસ્વરેષુ વિશિષ્ટા વક્ત્રતા પુનઃ ।

સમાનસ્વરેષ્વથવા વાદિભેદાદ્ભવેદ્ભિદા ॥ ૩૦૮ ॥

ન રાગાણાં ન તાલાનામન્તઃ કુત્રાપિ વિદ્યતે ।

ઇતિ ચચ્છૂયતે લોકે કેવલં તદ્યથાર્થકમ્ ॥ ૩૦૯ ॥

વસ્તુસ્થિતિ:

એતાવતી યદિ સઙ્ખ્યા રાગાણાં શાસ્ત્રનિશ્ચિતા ।

લક્ષ્યમાર્ગો ન તે સર્વે પ્રતીતા ઇતિ પ્રસ્ફુટમ્ ॥ ૩૧૦ ॥

મેલસઙ્ખ્યા ગ્રન્થકૃદ્ભિર્મહત્યોડપિ પ્રપચ્ચિતાઃ ।

લક્ષ્યે પ્રસિદ્ધિવૈધુર્યાદ્ભવસ્તાહ્યુપેક્ષિતાઃ ॥ ૩૧૧ ॥

આધુનિકા ગાયકા યે નિષ્ણાતા ગાનશાસ્ત્રકે ।

गायन्तस्तत्र श्रूयन्ते क्वचिद्रागशतद्वयम् ॥ ३१२ ॥

द्विसप्ततिमेलसमर्थनं

यतुर्दण्डप्रकाशिकायां

द्विसप्ततिमेलकानां निर्माता व्यङ्ग्येश्वरः ।

स्वकीये ग्रन्थे भूते स्पष्टं तत्सृष्टिकारणम् ॥ ३१३ ॥

ननु द्विसप्ततिर्मेला भवता परिकल्पिताः ।

प्रसिद्धाः पुनरेतेषु मेला कतिचिदेव हि ॥ ३१४ ॥

दृश्यन्ते नतु सर्वेऽपि तेन तत्कल्पनं वृथा ।

कल्पनागौरव-न्यायादिति चेद्विदुम्यते ॥ ३१५ ॥

अनन्ताः भूतु भेदास्ते देशस्था अपि मानवाः ।

तेषु साङ्गीतिकैरुच्यवयवसङ्गीतकोविदः ॥ ३१६ ॥

ये कल्पयिष्यमाणान् कल्पमानान् कल्पिताः ।

अस्मदादिभिरज्ञाता ये य शास्त्रैकगोचराः ॥ ३१७ ॥

ये य देशीयरागास्तद्रागसामान्यमेलकाः ।

सङ्गृहीतुं समुन्नीता येते मेला द्विसप्ततिः ॥

ततस्त्वेतेषु वैयर्थ्यशङ्का किङ्कारणं भवेत् ॥ ३१८ ॥

रञ्जनाद्रागता नित्यं नियमो बुधसम्मतः ।

सुरागाणामपि सङ्ख्या तेन मर्यादिता भवेत् ॥ ३१९ ॥

प्राचीनरागलक्षणानि

यतुर्दण्डप्रकाशिकायां

रञ्जयन्ति मनांसीति रागास्ते दशलक्षणाः ।

कीर्तिताः पूर्वग्रन्थेषु लक्षणानि भूवेऽधुना ॥ ३२० ॥

लक्षणानि दशोक्तानि लक्ष्यन्ते तावदादितः ।

ग्रन्थैर्भेद-मन्त्रतारौ य न्यासाप-न्यासकौ तथा ॥ ३२१ ॥

अथ संन्यासविन्यासौ बहुत्वं चाल्पता तथा ।

લક્ષણાનિ દશૈતાનિ રાગાણાં મુનયોઽબ્રુવન્ ॥ ૩૨૨ ॥

લક્ષ્યે

પ્રારભ્યતે યેન ગીતં સ સ્વરો ગ્રહકો મતઃ ।
 ગીતસમાપ્તિઃ કૃત્વાસો વાર્થતે ચાંશકઃ પુનઃ ॥ ૩૨૩ ॥
 બહુશો ગીયતે યેન સ્વરેણાંશઃ સ કથ્યતે ।
 અંશસ્વરસ્ત્વસાવેવ જીવસ્વર ઇતિ સ્મૃતઃ ॥ ૩૨૪ ॥
 ઉક્તદશલક્ષણાનાં નૂનં સ્યાદ્ગૌરવં પુરા ।
 દેશ્યામિહ પુનસ્તેષાં સમ્મતં પરિવર્તનમ્ ॥ ૩૨૫ ॥
 વ્યવહારે લક્ષણાનાં ત્રયાણામેવ વર્ણનમ્ ।
 દૃશ્યતે કૃતમાચાર્યૈર્વચં લક્ષ્યાનુવર્તિનઃ ॥ ૩૨૬ ॥
 ગ્રહન્યાસાપન્યાસાનાં નિયમાઃ સામ્પ્રતં હિ તે ।
 યથાયોગ્યં નૈવ લક્ષ્યે દૃશ્યન્ત ઇતિ સમ્મતમ્ ॥ ૩૨૭ ॥

તથાહિ કલ્પિનાથટીકાયાં

યેષાં શ્રુતિસ્વરગ્રામજાત્યાદિ નિયમો નહિ ।
 નાનાદેશગતિચ્છાયા દેશીરાગાસ્તુ તે મતાઃ ॥ ૩૨૮ ॥
 કામચારપ્રવર્તિત્વં દેશીરાગત્વલક્ષણમ્ ।
 નિયમે તુ સતિ તત્ર માર્ગત્વમનુલક્ષિતમ્ ॥ ૩૨૯ ॥

સારામૃતે મતઃ સંગસમ્મતરાગલક્ષણાનિ

ગ્રહાંશતારમન્દ્રાશ્ચ ન્યાસાપન્યાસકૌ તથા ।
 અપિ સંન્યાસવિન્યાસૌ બહુત્વં ચાલ્પતા તથા ॥ ૩૩૦ ॥
 લક્ષણાનિ દશૈતાનિ રાગાણાં મુનયોઽબ્રુવન્ ।
 દશાનામપિ ચૈતેષાં કમાલ્લક્ષણમુચ્યતે ॥ ૩૩૧ ॥
 યેનાદૌ ગીયતે ગીતે સ્વરેણ સ ભવેદ્ગ્રહઃ ।
 બહુશો ગીયતે યેન સ્વરેણાંશઃ સ કથ્યતે ॥ ૩૩૨ ॥

અંશઃ સ્વરોપ્યસાવેવ જીવસ્વર ઇતિ સ્મૃતઃ ।
 નીચૈઃ સ્વરેણ યદ્ધાનં સ મન્દ્રસ્વર ઉચ્યતે ॥ ૩૩૩ ॥
 ઉચ્ચૈઃ સ્વરેણ યદ્ધાનં સ તારસ્વર ઉચ્યતે ।
 ન્યાસસ્વરઃ સ કથિતો યેન ગીતં સમાપ્યતે ॥ ૩૩૪ ॥
 અવાન્તરસમાપ્તિં યો રાગસ્ય વિતનોતિ સઃ ।
 અપન્યાસઃ સ સ્મૃતોઽન્યસ્ત્વાત્યન્તિકસમાપ્તિકૃત્ ॥ ૩૩૫ ॥
 ઇતિ ભેદો ભવેન્ન્યાસાપન્યાસસ્વરયોર્દ્વયોઃ ।
 સંન્યાસો નામ ગીતાધખણ્ડસ્યૈવસમાપ્તિકૃત્ ॥ ૩૩૬ ॥
 ગીતખણ્ડાધાવયવસ્થાન્તે તિષ્ઠતિ સ સ્વરઃ ।
 વિન્યાસ, એતૌ સન્યાસવિન્યાસૌ ભરતાદિભિઃ ॥
 અન્તર્ભૂતાવપન્યાસસ્વર એવેતિ કીર્તિતમ્ ॥ ૩૩૭ ॥
 અલઙ્ઘનં તદભ્યાસો બહુત્વં દ્વિવિધં મતમ્ ।
 સ્વરસ્થાસ્પર્શનં યત્તલ્લઙ્ઘનં પરિકીર્તિતમ્ ॥ ૩૩૮ ॥
 સાકલ્યેન સ્વરસ્પર્શસ્ત્વલઙ્ઘનમિતિ સ્મૃતમ્ ।
 યદેકસ્ય સ્વરસ્યૈવ નૈરન્તર્યેણ વાથવા ॥ ૩૩૯ ॥
 વ્યવધાનેન સ્યાદ્ભૂયો ભૂયોષ્યુચ્ચારણં હિ તત્ ।
 અભ્યાસ ઇતિ શંસન્તિ બહુત્વં દ્વિવિધં તતઃ ॥ ૩૪૦ ॥
 અલ્પત્વં ચ દ્વિધા પ્રોક્તમનભ્યાસાચ્ચ લઙ્ઘનાત્ ।
 પૂર્વોક્તાભ્યાસરાહિત્યમનભ્યાસઃ પ્રકીર્તિતઃ ।
 પૂર્વોક્તાલઙ્ઘનાભાવો લઙ્ઘનં પરિકીર્તિતમ્ ॥ ૩૪૧ ॥

વાદિસંવાદિપ્રકરણં

પ્રતિરાગે લક્ષિતવ્યાશ્રતુર્વિધાઃ સ્વરા બુધૈઃ ।
 વાદિસંવાધનુવાદિવિવાદિનશ્ચ નિત્યશઃ ॥ ૩૪૨ ॥
 વાદીસ્વરસ્ત્વેક એવ સંવાદ્યપિ તથૈવ ચ ।
 શેષાણામનુવાદિત્વં વિવાદી વર્જિતસ્વરઃ ॥ ૩૪૩ ॥

ગ્રન્થોક્તયઃ

રત્નાકરે,

ચતુર્વિધાઃ સ્વરા વાદી સંવાદી ચ વિવાદપિ ।

અનુવાદી ચ વાદી તુ પ્રયોગે બહુલઃ સ્વરઃ ॥ ૩૪૪ ॥

શ્રુતયો દ્વાદશાષ્ટૌ વા યયોરન્તરગોચરાઃ ।

મિથઃ સંવાદિનૌ તૌ સ્તો નિગાવન્યવિવાદિનૌ ॥ ૩૪૫ ॥

રિધયોરેવ વા સ્યાતાં તૌ તથોર્વા રિધાવપિ ।

શેષાણામનુવાદિત્વં વાદી રાજાઽન્ ગીયતે ॥ ૩૪૬ ॥

સંવાદી ત્વનુસારિત્વાદસ્યામાત્યોઽભિધીયતે ।

વિવાદી વિપરીતત્વાદ્ધીરૈરુક્તો રિપૂપમઃ ।

નૃપામાત્યાનુસારિત્વાદનુવાદી તુ ભૃત્યવત્ ॥ ૩૪૭ ॥

વિવાદિસ્વરવ્યાખ્યાને રત્નાકરપ્રપચ્ચિતમ્ ।

રહસ્યં કિઞ્ચિદપ્યાસીદ્ભિન્નં મર્મવિદાં મતે ॥ ૩૪૮ ॥

પારિજાતે

સંગીતશાસ્ત્રવેત્તારઃ પ્રવદન્તિ મુનીશ્વરાઃ ।

પ્રયોગો બહુધા યસ્ય વાદિનં તં સ્વરં જગુઃ ॥ ૩૪૯ ॥

મિથઃ સંવાદિનૌ તૌ સ્તઃ સપૌ સ્યાતાં પસૌ તથા ।

ન વાદી નચ સંવાદી ન વિવાદપિ યઃ સ્વરઃ ॥

સોઽનુવાદીતિ વિજ્ઞેયઃ સૂક્ષ્મદૃષ્ટ્યા વિચક્ષણૈઃ ॥ ૩૫૦ ॥

રક્તિવિચ્છેદહેતુત્વં ચસ્મિન્નાગે તુ યસ્ય તત્ ।

તદ્રાગસ્થસ્વરૈસ્તસ્ય વિવાદિત્વં ભવેદ્ધ્રુવમ્ ॥ ૩૫૧ ॥

સંગીતસમયસારે

સમસ્વરાણાં મધ્યેઽપિ સ્વરે ચસ્મિન્સુરાગતા ।

સ જીવસ્વર ઇત્યુક્તો હ્યંશો વાદીતિ કથ્યતે ॥ ૩૫૨ ॥

જીવસ્વરસ્ય સદૃશઃ સંવાદીસ્વર ઉચ્યતે ।

विवादी स्याद्विसदृशः सोऽनुवादी त्रयात्मकः ॥ ३५३ ॥
 अनुवादिनि संवादिनि ज्वस्वरके सदा कलाविद्भिः ।
 बहुतबहुतरबहुवः कार्या रागा विलोमेन ॥ ३५४ ॥
 सुप्रयोगे विवादी सः स्वल्पः कार्योऽथवा पुनः ।
 प्रस्थादनीयो लोभ्यो वा मनाङ् स्पर्शः स्वरस्य यः ॥
 प्रस्थादनं तदेवाहुर्लोपः स्वरस्य निवृत्तिः ॥ ३५५ ॥
 पुण्डरीकविह्वलेन स्वग्रन्थे प्रतिपादितम् ।
 विवादी तु सदा त्याज्य एति मतं सुनिश्चितम् ॥ ३५६ ॥
 प्रयोगे बहुधावृत्तः स्वरौ वादीति नामकः ।
 रागस्य ज्वलूतोऽसौ मन्यते गानकोविदैः ॥ ३५७ ॥
 प्रत्येकस्मिन्स्तु रागेऽसौ वादी ज्यतिमहत्त्ववान् ।
 निश्चायको रागनाम्नः समयस्यापि व्यञ्जकः ॥ ३५८ ॥
 विद्युत्वा गायका गीते विवादिनमपिस्वरम् ।
 षष्ठ्यस्पर्शयावनेन प्रदर्शयन्ति लक्ष्यके ॥ ३५९ ॥
 प्रायः स्वरं विवादिनं योजयन्त्यवरोहणे ।
 न तस्यास्त्रेऽपि दोषार्हं ग्रन्थेषु नियमोऽज्यसौ ॥ ३६० ॥
 सुप्रमाणयुतो मन्ये विवाद्यपि सुरज्जितः ।
 यथेषत्कृष्णवर्णेन शुभ्रस्यातिविचित्रता ॥ ३६१ ॥

सङ्गीतसाधारणलक्षणं

प्रातःकाले तथा सायं गेया रागास्तु ये मताः ।
 सन्धिप्रकाशनामानो ज्यस्माभिरत्र लक्षिताः ॥ ३६२ ॥
 ओतादृशेषु वृत्तेषु रमणीयत्वमिष्यते ।
 कोमलत्वे स्थियोश्च तीव्रत्वे निगयोरपि ॥ ३६३ ॥
 सायङ्कालस्तीव्रमेव शुद्धमेव तथेतदः ।
 प्रदर्श्यते यथायोगं नियमोयं सुसम्मतः ॥ ३६४ ॥
 सङ्गीतस्य भुष्यवर्गास्त्रयः कैश्चित्समर्थिताः ।

સ્વરાણાં વિઠ્ઠલધીના મર્મજૈઃ શાસ્ત્રકોવિદૈઃ ॥ ૩૬૫ ॥

શુદ્ધસ્વરસમ્મોલને પ્રથમો ભેદકો ભવેત્ ।

રિધયોશ્ચ કોમલત્વે દ્વિતીયોઽપિ સુરક્તિઃ ॥ ૩૬૬ ॥

મૃદુત્વે નિગયોર્નિત્યં તૃતીયઃ સ્થાત્ સ્વતન્ત્રકઃ ।

દ્વિરૂપિણા મધ્યમેન તત્ર ભેદાસ્તુ ષડ્વિધાઃ ॥ ૩૬૭ ॥

ષટ્સ્વેતેષ્વપિ વર્ગેષુ લક્ષ્યસંગીતવિસ્તરઃ ।

સમાવેશયિતું શક્ય ઇતિ નૂનં વદન્તિ તે ॥ ૩૬૮ ॥

તાનપ્રકરણં

વિસ્તાર્યતે યેન રાગઃ સ તાનઃ કથ્યતે બુધૈઃ ।

શુદ્ધકૂટવિભેદેન દ્વિવિધાસ્તે સુલક્ષિતાઃ ॥ ૩૬૯ ॥

શુદ્ધતાનરહસ્યં તલ્લક્ષ્યે નેહ પરિસ્ફુટમ્ ।

ઇતિ તેષાં સમાખ્યાનં મન્યેત્ર નિષ્પ્રયોજનમ્ ॥ ૩૭૦ ॥

કેચિદ્વદન્તિ તાનેભ્ય એતેભ્યો લક્ષ્યવર્તમાનિ ।

પ્રસિદ્ધં રાગત્રૈવિધ્યં સમુત્થિતમસંશયમ્ ॥ ૩૭૧ ॥

ચતુર્દશિપ્રકાશિકાયામ્

તાનો દ્વિધા શુદ્ધતાનઃ કૂટતાન ઇતિ ક્રમાત્ ।

એકૈકરાગમાત્રાભિવ્યક્તિસમ્પાદકસ્તુ યઃ ॥ ૩૭૨ ॥

સ શુદ્ધતાન ઇત્યુક્તઃ કૂટતાનઃ સ ઉચ્યતે ।

યસ્તુ રાગદ્વયસ્ફૂર્તિઃ સાધારણતયા સ્થિતઃ ॥ ૩૭૩ ॥

ગ્રન્થકારાસ્તુ પ્રાચીનાઃ કસ્માચ્ચિદપિ કારણાત્ ।

પ્રયોજનં લક્ષ્યગામિ ન વદન્તિ પરિસ્ફુટમ્ ॥ ૩૭૪ ॥

ચતુરશીતીતિ સંખ્યા સુવ્યક્તા સર્વસમ્મતા ।

પ્રસ્તારો મૂર્ચનાયાઃ સ્થાત્કદાચિદેતદુત્થિતઃ ॥ ૩૭૫ ॥

કૂટતાનાઃ

રત્નાકરે

અસમ્પૂર્ણાશ્ચ સમ્પૂર્ણા વ્યુત્કમોચ્ચારિતસ્વરાઃ ।

મૂર્ચનાઃ કૂટતાનાઃ સ્યુસ્તત્સાધ્યામભિદધ્મહે ॥ ૩૭૬ ॥

પૂર્ણાઃ પચ્ચસહસ્રાણિ ચત્વારિંશદ્યુતાનિ તુ ।

એકૈકસ્યાં મૂર્ચનાયાં કૂટતાનાઃ સહ ક્રમૈઃ ॥ ૩૭૭ ॥

સ્યુઃ પાડવાનાં વિંશત્યા સહ સમશતાનિ તુ ।

ઔડુવાનાં તુ વિંશત્યા સહિતં શતમિચ્યતે ॥ ૩૭૮ ॥

ચતુઃસ્વરાણાં કૂટાનાં ચતુર્વિંશતિરીરિતાઃ ।

ત્રિસ્વરાઃ ષડ્વિસ્વરૌ દ્વાવેકસ્ત્વેકસ્વરો મતઃ ॥ ૩૭૯ ॥

નિયમોડયં યથાયોગ્યં કલ્પનીયો વિચક્ષણૈઃ ।

પ્રસ્તારેડપિ મૂર્ચનાયા ઉપર્યુક્તે સવિસ્તરમ્ ॥ ૩૮૦ ॥

અકુનેકાદિસમાન્તાનૂર્ધ્વમૂર્ધ્વ લિખેત્કમાત્ ।

હતે પૂર્વેણ પૂર્વેણ તેષુ ચાકુ પરે પરે ॥

એકસ્વરાદિસાધ્યા સ્યાત્કમેણ પ્રતિમૂર્ધનમ્ ॥ ૩૮૧ ॥

પ્રસ્તારનિયમઃ રત્નાકરે

ક્રમં ન્યસ્ય સ્વરઃ સ્થાપ્યઃ પૂર્વઃ પૂર્વઃ પરાદધઃ ।

સ ચેદુપરિ તત્પૂર્વઃ પુરસ્તૂપરિવર્તિનઃ ।

મૂલક્રમક્રમાત્પૃષ્ઠે શેષાઃ પ્રસ્તાર ઈદૃશઃ ॥ ૩૮૨ ॥

ખાણ્ડમેરુઃ દર્પણે

નષ્ટોદિષ્ટપ્રબોધાર્થં ખાણ્ડમેરુરથોચ્યતે ।

સમકોષ્ઠાં લિખેદાદ્યાં પડ્ક્તિમેકૈકકોષ્ઠતઃ ॥ ૩૮૩ ॥

હીનં તુ પૂર્વપૂર્વં સ્યાત્પડ્ક્તિષટ્ક્રમથો લિખેત્ ।

આદ્યપડ્ક્ત્યાદિકોષ્ઠે તુ લિખેદેકં પરેષુ ખમ્ ॥ ૩૮૪ ॥

દ્વિતીયપડ્ક્તાવધ્યેકમાદ્યકોષ્ઠે લિખેદ્ધુધઃ ।

પરેષુ પૂર્વપૂર્વાકું કોષ્ઠસડ્ધ્યાગુણં ન્યસેત્ ॥ ૩૮૫ ॥

એવમેવ લિખેદક્રુમધોઽધઃ પડ્ઙ્ક્તિકોષ્ઠકે ।

ખાણ્ડમેરુરયં પ્રોક્તો નષ્ટોદ્દિષ્ટપ્રબોધકઃ ॥ ૩૮૬ ॥

તદુપયોગઃ

વેદ્યતાનસ્વરમિતાન્દત્વા તેષ્વેવ લોષ્ટકાન્ ।

મૂલક્રમં લિખિત્વાદાવુદ્દિષ્ટં તદધો લિખેત્ ॥ ૩૮૭ ॥

સ્વરાન્મૂલક્રમસ્યાન્ત્યાત્પૂર્વં યાવતિથઃ સ્વરઃ ।

ઉદ્દિષ્ટાન્ત્યસ્તાવતિથે કોષ્ઠેઽધો લોષ્ટકં ક્ષિપેત્ ॥ ૩૮૮ ॥

લોષ્ટચાલનમન્ત્યાત્સ્યાત્યક્ત્વા લબ્ધં ક્રમો ભવેત્ ।

સમશ્ચેદન્તિમોઽન્તેન સોઽપિ ત્યાજ્યઃ પ્રયત્નતઃ ॥ ૩૮૯ ॥

લોષ્ટકાન્ત્યાક્રુસંયોગાદુદ્દિષ્ટસ્ય મિતિર્ભવેત્ ।

સડ્ધ્યયા તુ યદા રૂપે પૃષ્ઠે નષ્ટે તદુચ્યતે ॥ ૩૯૦ ॥

ચૈરકુર્નૈષ્ટસડ્ધ્યા સ્યાન્મૌલિકાક્રુસમન્વિતૈઃ ।

નષ્ટતાનસ્વરસ્થાનં તૈર્જ્ઞાત્વા તં સ્વરં લિખેત્ ॥ ૩૯૧ ॥

ક્રમોઽત્રાપિ ચ કર્તવ્યો લબ્ધત્યાગેન પૂર્વવત્ ।

તથૈવાત્ર લિખેચ્છિષ્ટમેવ નષ્ટોત્તરે વદેત્ ॥ ૩૯૨ ॥

તાનસ્વરમિતોર્ધ્વાધઃ પડ્ઙ્ક્તિગાન્ત્યાક્રુમિશ્રણાત્ ।

એકસ્વરાદિતાનાનાં સડ્ધ્યા સઙ્ગાયતે સ્ફુટમ્ ॥ ૩૯૩ ॥

અલકુારાઃ

દર્પણે

વિશિષ્ટં વર્ણસન્દર્ભમલકુારં પ્રચક્ષતે ।

એકૈકર્યાં મૂર્છનાયાં ત્રિષષ્ટિરુદિતા બુધૈઃ ॥ ૩૯૪ ॥

ભરતઃ (કલ્પિનાથટીકાયામ્)

શશિના રહિતેવ નિશા વિજલેવ નદી લતા વિપુષ્પેવ ।
અવિભૂષિતેવ કાન્તા ગીતિરલક્ષ્મીરહીના સ્થાત્ ॥ ૩૯૫ ॥

તત્પ્રયોજનં રાગવિબોધે

અલમેતેડલકુારા રગ્ગનલભ્યૈ સ્વરાવબોધાય ।
વર્ણાડ્ગવ્યાસાય ચ તદવશ્યં પૂર્વમભ્યસ્થાઃ ॥ ૩૯૬ ॥

ગ્રન્થોક્તસમતાલાઃ

ધ્રુવો મઠયો રૂપકચ ઝમ્પસ્ત્રિપુટ એવ ચ ।
અઠતાલ એકતાલઃ સમતાલાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૩૯૭ ॥

ઉપર્યુક્તતાલાશ્રિતાલકુારાઃ

એતત્તાલસમાશ્રિતા હ્યલકુારાસ્તુ સમ તે ।
અહોબલેન સમ્પ્રોક્તા પારિજાતે સ્વનિર્મિતૌ ॥ ૩૯૮ ॥
ઇન્દ્રનીલો મહાવજ્રો નિર્દોષઃ સીરકોકિલૌ ।
આવર્તકઃ સદાનન્દસ્તેષાં સંજ્ઞા ભવન્તિવમાઃ ॥ ૩૯૯ ॥

અન્યેડપિ લક્ષ્યગતાલકુારાઃ

અન્યેડપિ સ્યુરલકુારા નિયતમુપયોગિનઃ ।
નવ્યશિક્ષાર્થિવર્ગસ્ય તાન્ પ્રવક્ષ્યામિ નામતઃ ॥ ૪૦૦ ॥
ભદ્રો નન્દો ગાત્રવર્ણો બિન્દુરભ્યુચ્છ્રયસ્તથા ।
આક્ષિપ્તઃ પ્રેડ્ભિતઃ શ્યેનસ્ત્રિવર્ણો જવવારિદૌ ॥ ૪૦૧ ॥
શડ્બાક્ષેપૌ મતાહ્યેતે ત્રયોદશ સુલક્ષણાઃ ।
સમ્મત્યાહોબલસ્યૈવ સડ્ગૃહીતા માત્ર તે ॥ ૪૦૨ ॥
અલકુારલક્ષણાનિ સુપ્રસિદ્ધાનિ ગ્રન્થકે ।
પારિજાતે ચતસ્તેષાં પુનરુક્તિર્નિરર્થિકા ॥ ૪૦૩ ॥

રાગજાતયઃ

રાગપ્રસક્તાંશકાદીન્ વિવાદિનઃ સ્વરાનપિ ।
વિચાર્ય શાર્ફગદેવેન રાગજાતીઃ સુલક્ષિતાઃ ॥ ૪૦૪ ॥

તદેવ તત્ત્વમાલમ્બ્ય મન્યેડત્ર શક્નુયાદ્ધુધઃ ।
વર્ગીકર્તુઃ વ્યવહારપ્રસિદ્ધાન્ રાગભેદકાન્ ॥ ૪૦૫ ॥

ઇતિ શ્રીલક્ષ્યસંગીતપ્રથમાધ્યાય ઈરિતઃ ।
ચતુરાખ્યેન ભરતપૂર્વખણ્ડનિવાસિના ॥ ૪૦૬ ॥

શ્રીમલ્લક્ષ્યસંગીતમ્ પ્રથમાવૃત્તિઃ

દ્વિતીયાધ્યાયઃ

અથ શ્રીલક્ષ્યસંગીતદ્વિતીયાધ્યાય ઈર્યતે ।
ચતુરાખ્યેન ભરતપૂર્વખણ્ડનિવાસિના ॥ ૧ ॥

રાગપ્રકરણં

દર્પણે

યોડયં ધ્વનિવિશેષસ્તુ સ્વરવર્ણવિભૂષિતઃ ।
રજ્જકો જનચિત્તાનાં સ રાગઃ કથ્યતે બુધૈઃ ॥ ૨ ॥
ઔડવઃ પચ્ચભિઃ પ્રોક્તઃ સ્વરૈઃ ષટ્ભિશ્ચ પાડવઃ ।
સમ્પૂર્ણઃ સમભિર્જોય એવં રાગસ્ત્રિધા મતઃ ॥ ૩ ॥

રાગજનકમેલસંક્રેતઃ

દ્વિસમતિમેલકેષુ ત્યક્ત્વા તાનનવશ્યકાન્ ।
દિઙ્માત્રાનેવ સ્વીકુર્મો લક્ષ્યમાર્ગોપયોગિનઃ ॥ ૪ ॥
પર્યાયો મેલશબ્દસ્ય ભાષાયાં થાટ ઈક્ષિતઃ ।
ગ્રન્થેષુ કેષુચિત્તત્ર સંસ્થિતિરપિ લક્ષ્યતે ॥ ૫ ॥
પ્રચરદ્રૂપસંગીતમખિલં સ્થાત્પરિસ્ફુટમ્ ।
તન્મેલેષુ સમાવિષ્ટમિતિ મર્મવિદાં મતમ્ ॥ ૬ ॥
જન્યજનકમેલાનાં કલ્પનં નૈવ ગર્હિતમ્ ।
પ્રાક્રસિદ્ધં ત્વિદમેવ તત્ત્વમાસીત્સુસમ્મતમ્ ॥ ૭ ॥

અસ્મિન્ ગ્રન્થે મેલકાનાં દશાનાં યત્પ્રયોજનમ્ ।
તત્સૌકર્યાય સંગીતદૃષ્ટ્યા યાકારિ કેવલમ્ ॥ ૮ ॥

દશમેલવર્ણનં

અથ વક્ષ્યે કમાન્મેલાન્ દશસંગ્ખ્યાન્ સવિસ્તરમ્ ।
લક્ષ્યસંગીતપદ્ધત્યા જીવભૂતાંશ્ચ તત્ત્વતઃ ॥ ૯ ॥
શુદ્ધસ્વરસમુદ્ભૂતો વેલાવલસ્ય મેલકઃ ।
શક્ટુરાભરણાખ્યોઽસૌ પૂર્વસૂરિવિનિશ્ચિતઃ ॥ ૧૦ ॥
તસ્મિન્નેવ તીવ્રમસ્ય સ્વરસ્ય પરિકલ્પનાત્ ।
શેષશુદ્ધસ્વરૈસ્તત્ર કલ્યાણીમેલસમ્ભવઃ ॥ ૧૧ ॥
રિઘૌ તુ કોમલૌ યત્ર ગની તીવ્રૌ ચ તીવ્રમઃ ।
સ્યાત્પૌરવીનામકોઽસૌ સન્ધ્યાકાલોચિતો ધ્રુવમ્ ॥ ૧૨ ॥
ઉપર્યુક્તે તુ મેલે ચેન્મધ્યમઃ શુદ્ધસંજ્ઞકઃ ।
ભૈરવાખ્યો નિયતં સ્યાત્ પ્રથમપ્રહરોચિતઃ ॥ ૧૩ ॥
પ્રસિદ્ધા ભૈરવીમેલે કોમલા રિગધાનયઃ ।
સૂર્યોદયાત્પરં ગાનં તન્મેલસ્ય સુસમ્મતમ્ ॥ ૧૪ ॥
કોમલા રિગધાશ્ચાથ મની તીવ્રૌ સ્વરાવપિ ।
લક્ષ્યમાર્ગપ્રસિદ્ધે સ્યુર્મેલકે તોઽિકાહ્યે ॥ ૧૫ ॥
કોમલા નિધગા યત્ર શેષાસ્તે શુદ્ધસંજ્ઞિતાઃ ।
યસ્મિન્નાસાવરી મેલઃ સ પ્રોક્તો લક્ષ્યવેદિભિઃ ॥ ૧૬ ॥
કામ્ભોજીમેલને સન્તિ શુદ્ધાઃ સરિગમાપધાઃ ।
નિસ્વરે સ્યાત્કોમલત્વમપિ પ્રજ્ઞા બ્રુવન્તિ તે ॥ ૧૭ ॥
ઇત્યેવં દશ સમ્પ્રોક્તા લક્ષ્યલક્ષણસંગતાઃ ।
સવિસ્તરં મયા મેલાઃ સુમતા રાગહેતવઃ ॥ ૧૮ ॥

દશમેલનામનિર્દેશઃ

કલ્યાણીમેલકસ્ત્વાધો બિલાવલ્યા દ્વિતીયકઃ ।

भम्माज्जप्यस्तृतीयः स्याद्भैरवस्य चतुर्थकः ॥ १९ ॥

पञ्चमो भैरवीनामा षष्ठस्त्वासावरीरितः ।

सप्तमस्तोडिकाहोऽपि पूर्व्यभिधोऽष्टमः स्मृतः ॥ २० ॥

नवमो मारवाभिज्ञो दशमः काङ्किसंज्ञितः ।

छत्येते दश मेलास्तो रागोत्पादनछेतवः ॥ २१ ॥

तेषामेव ग्रन्थसंज्ञाः

अत उर्ध्वं प्रवक्ष्यामि ग्रन्थसंज्ञाः सविस्तरम् ।

जिज्ञासूनां भवेद्येन सौकर्यमविशङ्कितम् ॥ २२ ॥

कल्याणीमेलको लक्ष्ये ग्रन्थेष्वपि तथैव च ।

भवेद्विलावलीमेलः शङ्कराभरणभिधः ॥ २३ ॥

भम्माज्जमेलकोऽस्माकं ग्रन्थे काम्भोजिनामकः ।

लक्ष्यज्ञानां भैरवो यस्तत्र मालवगौडकः ॥ २४ ॥

भैरव्यासावरीमेलौ तोडीभैरविनामकौ ।

तोडिव्यपदिष्टमेलो वराणीनामकः पुनः ॥ २५ ॥

लक्ष्येऽत्र पूर्व्यसंज्ञो यस्तत्र स्यात्कामवर्द्धनः ।

मारवाज्यो लक्ष्यगतो ग्रन्थेषु गमनश्रमः ॥ २६ ॥

काङ्किनामाऽधुनिकोऽपि तत्र श्रीरागसंज्ञितः ।

अेवं जनकमेलानां संज्ञाः स्युर्ग्रन्थसम्भताः ॥ २७ ॥

टिप्पणी

शङ्का नेतुं मेलसङ्ख्या तत्रेष्वन्युनतामसौ ।

तदूनत्वं तु रचनाकाठिन्याधिष्ठयमावहेत् ॥ २८ ॥

सरिगमपधायेषु शुद्धस्वरेषु केवलम् ।

प्रत्येकं षड्जभावेन कल्पितेषु यथाकमम् ॥ २९ ॥

भिलावली तथा काङ्की भैरवी यमनोऽप्यसौ ।

भमाज्ज आसावरी येत्येते मेलाः स्युरञ्जसा ॥ ३० ॥

શુદ્ધવિકૃતભિદ્વારા હ્યેતેષુ સ્યાત્ સપાટવમ્ ।
 ક્ષમં સમાવેશયિતુમસ્મત્સંગીતમુત્તમમ્ ॥ ૩૧ ॥
 કદાચિદેવમેવાસ્મત્પણ્ડિતૈઃ સ્યુઃ પ્રકલ્પિતાઃ ।
 કેવલં મુખ્યષડ્રાગા યેન કેનાપિ વર્ત્તના ॥ ૩૨ ॥
 સાદૃશ્યમપ્યસાદૃશ્યમન્યરાગગતં તતઃ ।
 દૃષ્ટ્વા તત્સ્ત્રાદિનિયમઃ કૃત એતૈરસંશયમ્ ॥ ૩૩ ॥
 વ્યવસ્થૈવં સમીચીના કિન્ત્વાદાવેકવાક્યતા ।
 રાગરૂપગતાભીષ્ટા યતઃ પ્રીતિઃ સતાં ભવેત્ ॥ ૩૪ ॥
 પ્રાચીનગ્રન્થકારૈર્હિ મુખ્યરાગાઃ ષડીરિતાઃ ।
 દશમેલાન્વયં બ્રૂમો નાત્ર દોષોઽસ્તિ કશ્ચન ॥ ૩૫ ॥
 તત્તદ્ગ્રન્થૈર્હિ જનકસંખ્યા ભિન્નાઃ પ્રકલ્પિતાઃ ।
 સારાસારવિચારજ્ઞૈરેતજ્ઞેયં યથોચિતમ્ ॥ ૩૬ ॥
 ગ્રન્થે ચત્વારિંશચ્છતરાગનિરૂપણાભિધે ।
 નારદોક્તે દશસંખ્યાઃ પુંરાગાઃ પરિકલ્પિતાઃ ॥ ૩૭ ॥

જન્યરાગનામાનિ

કલ્યાણીમેલે

યમનઃ શુદ્ધકલ્યાણો ભૂપાલી હમ્મિરાહ્વયઃ ।
 કેદારશ્ચાયનાટશ્ચ કામોદઃ શ્યામસંજિતઃ ॥ ૩૮ ॥
 હિન્દોલો ગૌડસારંગો માલશ્રીર્યમની તથા ।
 ચન્દ્રકાન્તાદિકા એતે રાગાઃ કલ્યાણમેલજાઃ ॥ ૩૯ ॥

બિલાવલમેલે

બિલાવલો બિહાગશ્ચ દેશિકારઃ પહાડિકા ।
 કકુભઃ શકુરા નટ્ટો માડોદેવગિરી પુનઃ ॥ ૪૦ ॥
 સર્પદાંખ્યા ગુણકેલી શુક્લા નટબિલાવલી ।

હંસધ્વનિસ્તથૈવાપિ લચ્છાશાખો ગુણિપ્રિયઃ ॥ ૪૧ ॥

કલ્યાણો હેમપૂર્વઃ સ્યાદ્દુર્ગા શુદ્ધસ્વરૈર્યુતા ।

ઇત્યેતે સમ્મતા લક્ષ્યે રાગા વેલાવલોત્થિતાઃ ॥ ૪૨ ॥

ખમ્માજીમેલે

ખમ્માજશ્ચાથ ઝિઝૂટી સોરટી દેશનામકઃ ।

ખમ્માવતી તિલડગિકા દુર્ગા રાગેશ્વરી તથા ॥ ૪૩ ॥

જયાવન્તી ગૌણસંજ્ઞાઃ કામોદસ્તિલકાભિધઃ ।

બડહંસસ્તથા ગારા નારાયણી સુલક્ષણા ॥ ૪૪ ॥

પ્રતાપાધવરાળી સ્યાન્નાગાધાપિ સ્વરાવલિઃ ।

ઇત્યેતે કીર્તિતાસ્તજૈર્મેલે ખમ્માજનામકે ॥ ૪૫ ॥

ભૈરવમેલે

ભૈરવશ્ચ કલિડગશ્ચ રગ્ગની મેઘપૂર્વિકા ।

સૌરાષ્ટ્રી જોગિયા ચૈવ રામકેલી પ્રભાતકઃ ॥ ૪૬ ॥

વિભાસો ગૌર્યહીરી સ્યાત્પચ્ચમો લલિતાધકઃ ।

સાવેરી ચાથ બડગાલો ભૈરવઃ શિવપૂર્વકઃ ॥ ૪૭ ॥

આનન્દભૈરવોઽપ્યત્ર ગુણક્રિયા હિજેજકઃ ।

ઇત્યેતે ભૈરવાન્મેલાજાતા રાગા બુધૈર્મતાઃ ॥ ૪૮ ॥

ભૈરવીમેલે

ભૈરવી માલકોશશ્ચ હયાસાવરી ધનાશ્રિકા ।

ભૂપાલો ઝીલફો રાગો જડ્ગૂલો મોટકી તથા ॥ ૪૯ ॥

શુદ્ધસામન્તનામાપિ દાક્ષિણાત્યગુણિપ્રિયઃ ।

વસન્તાધમુખાર્યેતેરાગા ભૈરવિમેલજઃ ॥ ૫૦ ॥

આસાવરીમેલે

આસાવરી જૈનપૂરી દેવગાન્યારઝીલફૌ ।
સિંધભૈરવિકાસંજ્ઞા હ્યડાણખટકૌશિકાઃ ॥ ૫૧ ॥
દરબારીકાનડાખ્યા દેશિકા વિબુધપ્રિયા ।
આસાવરીસુમેલોત્થા રાગા એતે સુસમ્મતાઃ ॥ ૫૨ ॥

તોડીમેલે

તોડી ગુર્જરિકાપ્યન્યા મીયાન્તોડી તથૈવ ચ ।
દરબારી મૂલતાની તોડીમેલસમુદ્ભવાઃ ॥ ૫૩ ॥

પૂર્વીમેલે

પૂર્વી ગૌરી તથા રેવા વિભાસો દીપકઃ પુનઃ ।
ત્રિવેણી માલવી ટફ્ફી જેતશ્રીશ્ચ વસન્તિકા ॥ ૫૪ ॥
પરજા ક્ષુદ્રગીતાહા ધનાશ્રીઃ પૂરિયાદિકા ।
શ્રીરાગઃ સુમતાહ્યેતે રાગાઃ પૂર્વ્યાઃ સુમેલને ॥ ૫૫ ॥

મારુવામેલે

મારુવા પૂરિયા ચૈવ લલિતા સોહની તથા ।
વરાટીજેતભડખારા વિભાસો ભટ્ટિહારિકા ॥ ૫૬ ॥
સાજગીરી વિચિત્રાસૌ માલીગૌરા ગુણિપ્રિયા ।
મારુવાખ્યે મતા મેલે રામા ગાનવિશારદૈઃ ॥ ૫૭ ॥

કાફીમેલે

ધનાશ્રીસૈન્ધવીકાફીધાનીભીમપલાસિકાઃ ।
બહારો મધ્યમાદિશ્ચ વાગીશ્વરી હ્યડાણકઃ ॥ ૫૮ ॥
હુસેની મેઘમલ્લારો મીયામ્મલ્લારનામકઃ ।
સુહા નીલામ્બરી સૂરમલ્લારઃ પટમગ્જરી ॥ ૫૯ ॥

પ્રદીપકી શહાણા ચ દેશાખ્યા હંસકકુણી ।
 વૃન્દાવનસ્તથા પીલુઃ કૌશિકો નાયકી પુનઃ ॥ ૬૦ ॥
 મીયામ્પૂર્વકસારંગઃ સુગ્રાહી સ્યાત્ ગુણિપ્રિયા ।
 ઇત્યેતે કાઠિમેલોકતાઃ સ્મર્તવ્યા ગાયનોત્તમૈઃ ॥ ૬૧ ॥

કલ્યાણીમેલે

જન્યરાગાઃ

ઇમનઃ
 કલ્યાણીમેલસગ્જાતઃ કલ્યાણૈમનાભિધઃ ।
 ગાન્ધારાંશઞ્ચાસઃ સાયકુલોચિતો મતઃ ॥ ૧ ॥
 કેચિદેનં સડગિરન્તિ પારશીકપ્રદેશજમ્ ।
 અન્યેડસ્મદ્દેશજમાહુર્બુધૈઃ કાર્યોડત્ર નિર્ણયઃ ॥ ૨ ॥
 પદ્મત્યાં દાક્ષિણાત્યાનાં નૂનં તત્ર પ્રવર્તતે ।
 કલ્યાણો યમુનાસંજઃ સાયડ્ગેયો નિવર્જિતઃ ॥ ૩ ॥
 સ્વરે ગાન્ધારકેડપ્યત્ર ન્યાસઃ સ્યાદતિરક્તિદઃ ।
 ઇષત્સ્પર્શઃ શુદ્ધમસ્ય લક્ષ્યે દૃષ્ટોડવરોહણે ॥ ૪ ॥
 કલ્યાણે શાસ્ત્રગ્રન્થોક્તે શુદ્ધમસ્ય પ્રવેશનાત્ ।
 કદાચિદિમનોત્પત્તિરિતિ નૈવ વિસડ્ગતમ્ ॥ ૫ ॥
 આલાપયોગ્યતા હ્યસ્ય રાગસ્ય બહુસમ્મતા ।
 પૂર્ણત્વસરલત્વાભ્યાં ગાનં ચાસ્ય નિરર્ગલમ્ ॥ ૬ ॥
 કલ્યાણીમેલકન્યસ્તરાગભ્રષ્ટાસ્તુ ગાયકાઃ ।
 નિશ્ચયેન પતન્ત્યત્ર ચતોડસૌ સ્યાત્તદાશ્રયઃ ॥ ૭ ॥
 કલ્યાણીમેલજા રાગા વિભજ્યન્તે ત્રિધા પુનઃ ।
 અમૈકમદ્વિમા ઇતિ સૌકર્યાર્થં વિચક્ષણૈઃ ॥ ૮ ॥
 દ્વિમધ્યમેષુ રાગેષુ મર્મજૈસ્તત્ર દૃશ્યતે ।
 ઇષદ્વેલાવલસ્પર્શઃ કૌશલ્યાપન્ડુતો ધ્રુવમ્ ॥ ૯ ॥

સન્ધિપ્રકાશરાગાણાં મૃદુતા રિધયોસ્તતઃ ।
 મેલમેનં સમારભ્ય તીવ્રત્વે પરિવર્તિતા ॥ ૧૦ ॥
 પરિવર્તનમધ્યેતન્નૂનં સન્તોષકારણમ્ ।
 ભિન્નરસસમાસ્વાદાન્મનો હર્ષ પ્રપદ્યતે ॥ ૧૧ ॥
 દ્રુતમધ્યવિલમ્બિતલયૈસ્ત્રિભિરલકૃતઃ ।
 રાગોડયં નિયતં લક્ષ્યે સર્વેષાં સુખમાવહેત્ ॥ ૧૨ ॥
 પ્રાધાન્યં તત્ર પૂર્વાડ્ગે પૂર્વરાત્ર્યાં સુલક્ષિતમ્ ।
 તતો ગીતમધ્યભિન્દુશ્ચલતીવ ક્રમાત્પુરઃ ॥ ૧૩ ॥
 મધ્યરાત્રિગતૌ ગન્યૌ કોમલૌ સર્વરક્તિદૌ ।
 અવગતં રહસ્યં તત્ સર્વેશ્ચ મર્મવેદિભિઃ ॥ ૧૪ ॥
 કોમલત્વં તદ્વિધયોસ્તીવ્રત્વં નિગયોરપિ ।
 શેષયામસુપ્રસક્તમુષકાલસ્ય દર્શકમ્ ॥ ૧૫ ॥
 તીવ્રમસ્ય સ્થિતિસ્તત્ર રાત્રિશેષપ્રસૂચિકા ।
 અપનયસ્તુ તસ્યૈવ દિનોદયમુદીરયેત્ ॥ ૧૬ ॥
 પ્રતિમેલં કેચિદ્રાગાઃ પરમેલપ્રસૂચકાઃ ।
 દ્વિરૂપાણાં સ્વરાણાં ચ પ્રયોગેણ વ્યવસ્થિતાઃ ॥ ૧૭ ॥
 પ્રાયો લક્ષ્યે સમીરિતં નૈવાંશત્વં તુ નિસ્વરે ।
 સંવાદિત્વં ભવેત્તસ્ય નિયતં દૃષ્ટિગોચરમ્ ॥ ૧૮ ॥
 પ્રકારા બહવોડપ્યત્ર કલ્યાણસ્ય મતા બુધૈઃ ।
 વ્યવહારપ્રસિદ્ધા યે સંગૃહીતા મયા પુનઃ ॥ ૧૯ ॥

શુદ્ધકલ્યાણઃ

કલ્યાણીમેલકોત્પન્નો રાગોડસૌ મન્યતે બુધૈઃ ।
 શુચિકલ્યાણ ઇત્યાહ આરોહે મનિવર્જિતઃ ॥ ૨૦ ॥
 ગાન્ધારઃ સુમતો વાદી કૈશ્ચિદૃષભ ઈરિતઃ ।
 મન્દ્રમધ્યસ્વરૈર્ગીતો નિયતં સ્યાત્ સુખાવહઃ ॥ ૨૧ ॥
 ગવાદિત્વે સનિયમં ધૈવતો મન્ત્રિસન્નિભઃ ।
 સત્યંશે રિષભે નૂનં સંવાદી પગ્થમો ભવેત્ ॥ ૨૨ ॥

र्यंशो गेयः सदा पूर्वं यमनादिति सम्मतम् ।
 गान्धारांशस्तत्परं स्यान्नियमो हि मनीषिणाम् ॥ २३ ॥
 भूपाल्याः स्फुटभेदोऽस्य लक्ष्यते गुणिसम्मतः ।
 मनीषीनागांशकासावेतस्मिंस्तद्धिरुध्यते ॥ २४ ॥
 स्यातां विलोमके व्यत्र स्वरौ यद्वि निमध्यमौ ।
 धर्षणेनैव सुश्राव्यं कर्तव्यं तत्प्रदर्शनम् ॥ २५ ॥

भूपाली

कल्याणीमेलसञ्ज्ञता भूपाली बुधसम्मतः
 आरोहे यावरोडेऽपि मनीषीना भवेत् सदा ॥ २६ ॥
 गान्धारः केवलं वादी धैवतोऽमात्यं हरितः ।
 स्यादस्याः प्रकृतिः शुद्धकल्याणसदृशी ध्रुवम् ॥ २७ ॥
 पूर्वाङ्गस्य प्रधानत्वात् सायङ्गेयत्वमीक्षितम् ।
 सम्पूर्णाविरोडोऽपि कल्याणोऽस्या भवेत्पृथक् ॥ २८ ॥
 सत्युत्तराङ्गप्राधान्ये देशीकारः समुद्भवेत् ।
 वादित्वाद्धैवतस्यैव वैलक्षण्यं प्रकाशयेत् ॥ २९ ॥
 स्वरयोर्निमयोर्यत्र दौर्बल्यं लक्षितं भवेत् ।
 सङ्गतिर्गपयोः प्रायस्तत्र रक्तिं समावहेत् ॥ ३० ॥
 मन्यूनो मोहनः शास्त्रे सन्ध्याकालोचितः स्वयम् ।
 कर्णाटकीय पङ्क्त्यां तन्नामैवाधुनापि सः ॥ ३१ ॥
 भूपाली कुत्रचित्प्रोक्ता प्रातर्गोया य गांशका ।
 रिगधकोमलान्यत्र मन्ये लक्ष्यविरोधि तत् ॥ ३२ ॥
 गान्धारोद्ग्राहसम्पन्न आलापः सुमतो सताम् ।
 विविधस्वस्थानकेषु सुगीतो रञ्जयेन्नमः ॥ ३३ ॥

સકલરાગસાધારણાલાપલક્ષણં

રત્નાકરે

ગ્રહાંશમન્દ્રતારાણાં ન્યાસાપન્યાસયોસ્તથા ।
અલ્પત્વસ્ય બહુત્વસ્ય ષાડવૌડુવયોરપિ ।
અભિવ્યક્તિર્યત્ર દૃષ્ટા સ રાગાલાપ ઉચ્યતે ॥ ૩૪ ॥

રૂપકલક્ષણં
રૂપકં તદ્દદેવ સ્યાત્પૃથગ્ભૂતવિદારિકમ્ ॥ ૩૫ ॥

આક્ષિપ્તિકાલક્ષણં
ચગ્ચત્પુટાદિતાલેન માર્ગત્રયવિભૂષિતા ।
આક્ષિપ્તિકા સ્વરપદગ્રથિતા કથિતા બુધૈઃ ॥ ૩૬ ॥

કલ્પિનાથટીકાયાં

પૃથગ્ભૂતા વિચ્છિદ્ય વિચ્છિદ્ય પ્રયુક્તવિદાર્યો ગીતખણ્ડાનિ યસ્મિન્નિતિ રૂપકમ્ । અપન્યાસેષ્વવિરમ્યૈકાકારેણ પ્રવૃત્ત
આલાપઃ । સ એવાપન્યાસેષુ વિરમ્ય વિરમ્ય પ્રવૃત્તં રૂપકમ્ ।

ચગ્ચત્પુટાદિમાર્ગતાલાઃ પ્રસિદ્ધાઃ । ચિત્રાદયસ્ત્રયો માર્ગા માર્ગસંગીતે પ્રસિદ્ધાઃ ।

આલસિલક્ષણં
રાગાલપનમાલસિઃ પ્રકટીકરણં મતમ્ ।
સા દ્વિધા ગદિતા રાગરૂપકાભ્યાં વિશેષણાત્ ॥ ૩૭ ॥

રાગાલતિસ્તુ સા યા સ્થાદનપેક્ષ્યૈવ રૂપકમ્ ।
સ્વસ્થાનૈઃ સા ચતુર્ભિઃ સ્થાદિતિ ગીતવિદો વિદુઃ ॥ ૩૮ ॥

પ્રાચીનશાસ્ત્રોક્તસ્વસ્થાનાનિ
યત્રોપવેશ્યતે રાગઃ સ્વરે સ્થાયી સ કથ્યતે ।
તતશ્ચતુર્થો દ્યૈર્ધઃ સ્થાત્સ્વરે તસ્માદ્ધસ્તને ॥ ૩૯ ॥

ચાલનં મુખચાલઃ સ્થાત્સ્વસ્થાનં પ્રથમં ચ તત્ ।
દ્યૈર્ધસ્વરે ચાલચિત્વા ન્યસનં તદ્વિતીયકમ્ ॥ ૪૦ ॥

સ્થાયિસ્વરાદ્યમસ્તુ દ્વિગુણઃ પરિકીર્તિતઃ ।
વ્યર્ધદ્વિગુણયોર્મધ્યે સ્થિતા અર્ધસ્થિતાઃ સ્વરાઃ ॥ ૪૧ ॥

अर्धस्थिते यालयित्वा न्यसनं तु तृतीयकम् ।
 द्विगुणो यालयित्वा तु स्थायिन्यासाय्यतुर्थकम् ॥
 ओमिश्रतुर्भिः स्वस्थानै रागालभिर्मता सताम् ॥ ४२ ॥

रागस्थापनाप्रकारः

स्तोकस्तोकैस्ततः स्थायैः प्रसन्नैर्बहुभङ्गिभिः ।
 श्रुतस्वरव्याप्तिमुप्यै रागस्य स्थापना भवेत् ॥ ४३ ॥

टीकायां

श्रुतस्वरोंऽशस्वरः । उक्तस्वस्थानयतुष्टयप्रयुक्तायामालमावुक्तलक्षणैः स्वल्पै रागावयवैर्विस्तार्यमाणायामापाततोऽभिव्य-
 रागस्य रागान्तरसाधारणस्थायाद्विप्रयोगात्स्वरूपतिरोभावे सति किञ्चित्प्रतीयमानता भवेदित्यभिप्रायः ।

उदाहरणं

यथा लोके सभां प्रत्यागच्छतो देवदत्तस्य स्वपुत्रेणामिव्यक्तस्य ततः सभां प्रविश्योपविष्टस्य तस्य
 स्वसदृशरूपवेषभाषादिसादुर्यात्स्वरूपतिरोभावे सति यथा तस्य किञ्चित्प्रतीयमानत्वम् । यथा वा
 पृथगानीय भिन्नवर्णेषु मणिषु प्रोतस्य मुक्तामणोर्मण्यन्तरस्थायोपरागात्स्वरूपतिरोभावे सति यथा तस्य
 किञ्चित्प्रतीयमानत्वं तद्गत् ।

उम्मीरः

कल्याणीनामके मेले उम्मीरः प्रोच्यते बुधैः ।
 गत्राङ्कः पांशकः कैश्चिद्भैवतांशोऽपि लक्ष्यते ॥ ४४ ॥
 घैवतेऽवधारणं यन्नैतद्वादित्वकारणम् ।
 लक्ष्यगतं समालोच्य बुधः कुर्यात्स्वनिर्णयम् ॥ ४५ ॥
 स्यादारोहे निदौर्बल्यमवरोडेऽपि गस्य तत् ।
 सायङ्गेयं तथा पूर्णं वङ्कं रूपं सतां मतम् ॥ ४६ ॥
 मध्यमावत्र द्वौ ग्राह्यौ रोहणं येव तीव्रमः ।
 सरलत्वे रोहणस्य यमनः स्यात्सुनिश्चितम् ॥ ४७ ॥
 सङ्घाताद्गमधानां स्यादेतद्रूपं परिस्रुटम् ।

પ્રાયોડનેનૈવ શ્રોતારઃ કુર્વન્તિ નામનિર્ણયમ્ ॥ ૪૮ ॥

દ્વિમધ્યમેષુ રાગેષુ નિયમઃ પ્રાયશો ભવેત્ ।

આરોહે સ્યાન્નિર્દોર્ભવ્યં ગદૌર્ભવ્યં વિપર્યયે ॥ ૪૯ ॥

શુદ્ધકલ્યાણકેદારયમના મિશ્રિતા ઇહ ।

ઇતિ કેચિદ્ધર્ણયન્તિ વ્યવહારાધ્વનિ ધ્રુવમ્ ॥ ૫૦ ॥

કેદારઃ

કલ્યાણીમેલકે પ્રોક્તઃ કેદારો બહુસમ્મતઃ ।

શકુરાભરણોડધ્યન્યે કેચિદાહુર્વિપશ્ચિતઃ ॥ ૫૧ ॥

મદ્ગન્ધમિહ સમ્પ્રોક્તં ગૌણત્વં તીવ્રમે યદિ ।

અંશત્વં શુદ્ધમેડભીષ્ટં વ્યસ્તત્વં યાપિ તત્સ્વરે ॥ ૫૨ ॥

રિગોનત્વં રોહણેસ્થાત્ પૂર્વાડ્ગે સમ્મતં સતામ્ ।

અસત્રાપત્વમારોહે યાવરોહે તુ ગચ્યતત્ ॥ ૫૩ ॥

પડ્ગુત્વં યદિ ગાન્ધારે નિષાદે નિયમેન તત્

સાધારણો દૃશ્યતેડયં નિયમો લક્ષ્યવેદિનામ્ ॥ ૫૪ ॥

પ્રયોગેડન્ મધ્યમૌ દ્વૌ સુચુક્તાવતિરક્તિદૌ ।

લક્ષિતં નૈતદન્યેષુ બહુષુ લલિતં વિના ॥ ૫૫ ॥

ધર્માર્દવં રિધાલ્પત્વં સોમનાથાદિકા વિદુઃ ।

રાગેડસ્મિંલ્લક્ષ્યરોધિ તન્મતં નાસ્મત્સુસમ્મતમ્ ॥ ૫૬ ॥

પૂર્વાડ્ગે રિગદૌર્ભવ્યં યથોપરિ નિરૂપિતમ્ ।

તથૈવ ચોત્તરાડ્ગેડપિ નિધયોસ્તત્સુનિશ્ચિતમ્ ॥ ૫૭ ॥

હિન્દોલઃ

કલ્યાણીમેલકોત્થઃ સ્યાદ્હિન્દોલઃ સર્વસમ્મતઃ ।

પ્રાતઃકાલપ્રગેયોડપિ ધાંશકો ગાંશકોડયવા ॥ ૫૮ ॥

વાદિત્વં તદ્ગસ્વરસ્ય પ્રાતર્નૈવ સુરક્તિદમ્ ।

ઇતિ કેચિદ્ધસ્ય પ્રાહુઃ સમીચીનં હિ મે મતે ॥ ૫૯ ॥

रिपयोरत्र लुप्तत्वादमात्यो गस्वरो भवेत् ।
 अवरोडेण वर्णेन प्रायो गानं सुष्पावडम् ॥ ६० ॥
 लक्ष्ये कृमात्सगासक्ता रिमच्छायावरोडणे ।
 न तन्मन्येऽतिदोषार्हं तत्रापि यत्तशास्त्रता ॥ ६१ ॥
 केचिदेनं वर्णयन्ति भैरवस्यैव मेलने ।
 आसावरीमेलनेऽन्ये लक्ष्यमार्गविरोधि तत् ॥ ६२ ॥
 मालश्रीः पूरिया यैव वसन्तीनामिका पुनः ।
 अत्र रुपे सम्मिलन्ति मतमेतन्मनीषिणाम् ॥ ६३ ॥
 सायङ्गेयत्वगांशत्वे प्रोक्ते कैश्चिद्विषयैः ।
 सुसङ्गतं तदपि स्याद्बुधः कुर्यात्स्वनिर्णयम् ॥ ६४ ॥

कामोदः

कल्याणीमेलके तत्र कामोदो विबुधप्रियः ।
 द्विमध्यमप्रयोगेण लक्ष्येऽसौ स्याद्बुधमेलजः ॥ ६५ ॥
 पञ्चमस्यैव वादित्वं विदुषामत्र सम्मतम् ।
 अमात्यत्वं रिस्वरे स्याद्भवकमवरोडणे ॥ ६६ ॥
 तीव्रमस्य प्रयोगोऽपि स्वल्प ऐवानुलोमके ।
 निषादः स्यादसत्प्राय आरोडे तद्विदां मते ॥ ६७ ॥
 रिपयोः सङ्गतिर्नित्यं रागमेनं प्रकाशयेत् ।
 रात्र्यां प्रथमके यामे गानं यास्य शुभं भवेत् ॥ ६८ ॥
 गौडभमीरसंयोगाद्रूपमेतत्सुलक्षितम् ।
 कैश्चिल्लक्ष्ये न याप्येतद्भाति मेऽतिविसङ्गतम् ॥ ६९ ॥
 सोमनाथेन विदुषा कामोदो कीर्तिता पुनः ।
 शङ्कराभरणे मेले निषादेन विवर्जिता ॥ ७० ॥
 मते य दक्षिणात्यानां कामोदः पधवर्जितः ।
 लक्ष्यरोधी भवेदत्र तेन नाङ्गीकृतो मया ॥ ७१ ॥
 रिक्त्वान्मधयोश्च सङ्गत्यैवापि रोडणे ।
 उम्मीरो निश्चितं लक्ष्ये रागोऽस्माद्भेदमर्हति ॥ ७२ ॥

છાયાનટ્ટ:

સ્યાત્ કલ્યાણીમેલકેડપિ છાયાનટ્ટોડતિરજ્જકઃ ।
 રિપસંવાદસમ્પન્નઃ સન્ધ્યાકાલોચિતઃ પુનઃ ॥ ૭૩ ॥
 સુસંગતિરત્ર પ્રોક્તા પર્યોશ્ચૈવ સુસમ્મતા ।
 પચ્ચમાદૃષભે પાતો નૂનં સ્યાત્ હૃદયંગમઃ ॥ ૭૪ ॥
 રાગેડસ્મિન્ ગાયકૈઃ કૈશ્ચિદ્દૈવતો ગ્રહ ઈરિતઃ ।
 ન્યસનંષડ્જસ્વરેડપિ મતે તેષાં સુનિશ્ચિતમ્ ॥ ૭૫ ॥
 આરોહણે તીવ્રમસ્ય પ્રયોગો દૃશ્યતે કૃતઃ ।
 ગવઙ્ક સ્યાદવરોહે નિયમેન સતાં મતે ॥ ૭૬ ॥
 કલ્યાણગૌડહમ્મીરનટાલૈચ્ચાઃ સુરાગકાઃ ।
 મિલન્તિ સ્થાયનટ્ટેડસ્મિન્નિતિ શંસન્તિ કેચન ॥ ૭૭ ॥
 દ્વિમધ્યમેષુ રાગેષુ દ્વિતીયેડવયવે પુનઃ ।
 અન્તરાનામકે નિત્યં સાદૃશ્યમવગમ્યતે ॥ ૭૮ ॥
 અતસ્તન્નિવારણાય કુર્વન્તિ લક્ષ્યવેદિનઃ ।
 પૂર્વાંગસ્ય પૌનરુક્ત્યં યથાન્યાયં સપાટવમ્ ॥ ૭૯ ॥

શ્યામ:

કલ્યાણીમેલસમ્પ્રોક્તઃ શ્યામરાગઃ સુસમ્મતઃ ।
 કલ્યાણસ્ય પ્રકારોચમિતિ કૈશ્ચિદ્દુદીર્યતે ॥ ૮૦ ॥
 મધ્યમાવત્ર દ્વૌ પ્રોક્તૌ લક્ષ્યમાર્ગે વિચક્ષણૈઃ ।
 સ્યાત્ ષડ્જસ્યૈવ વાદિત્વં સંવાદિત્વં તુ મે સ્વરે ॥ ૮૧ ॥
 ગાયને ચાસ્ય રાગસ્ય કામોદાંગં સ્ફુટં ભવેત્ ।
 નિગાલ્પત્વં તત્ર દૃષ્ટં નૈવમત્ર મતે સતામ્ ॥ ૮૨ ॥
 રિપયો રિમયોર્વાપિ સંગતી રક્તિદા ભવેત્ ।
 આરોહણે વૈવતસ્ય વર્જનં સુખમાવહેત્ ॥ ૮૩ ॥

कामं सङ्गत्यात्र मर्योऽथायामल्लारिकोद्भवेत् ।
 प्रस्फुटेन निषादेन गायकस्तां निवारयेत् ॥ ८४ ॥
 ग्रन्थेषु सामसंज्ञोऽपि क्वचिद्रागो निरूपितः ।
 आरोहे गमिनीनोसाववरोहे निवर्जितः ॥ ८५ ॥
 उम्मीरगौडकेदारमेलनात् सम्भवेद्यम् ।
 षति केचित् सङ्गिरन्ति पण्डिता लक्ष्यवेदिनः ॥ ८६ ॥
 केचिदन्ये रागमेनं सम्पूर्णां धांशकं विदुः ।
 सायङ्गेयं रुपमेततोऽग्राह्यं मतं त्विदम् ॥ ८७ ॥

गौडसारङ्गः

कल्याणीमेलके ज्ञेयो गौडसारङ्गनामकः ।
 अतिवक्त्रवृत्तपोऽपि द्वाभ्यां माभ्यां सुभूषितः ॥ ८८ ॥
 मध्यान्डाहो भवेन्न्यत्पो गवक्त्रावरोडाहो ।
 वादित्वं स्याद्ध्रैवतस्य संवादित्वं तु गे पुनः ॥ ८९ ॥
 नूनं विसङ्गतं यास्य गानं माध्याह्निकं भवेत् ।
 वादित्वं येन्मतं गे तदिति धांशो मतो मया ॥ ९० ॥
 तीव्रमध्यमस्य यास्मिन् गौडत्वं लक्ष्यते स्फुटम् ।
 तेनैव स्याद्यं कैश्चित् शङ्कराभराणे मतः ॥ ९१ ॥
 केषुचित्तत्र ग्रन्थेषु वीरशान्तिरसाश्रितः ।
 संपूर्णो वार्यते गांशो गेयो मध्याह्नतः परम् ॥ ९२ ॥
 नाटकेदारपूर्वीणां मेलनाद्यमुद्भवेत् ।
 षति केचित् सङ्गिरन्ति लक्ष्यमार्गविचक्षाणाः ॥ ९३ ॥

मालश्रीः

कल्याणीमेलके तत्र मालश्रीर्गीयते बुधैः ।
 पञ्चमांशग्रन्थासा रिधनीनौडवा मता ॥ ९४ ॥
 त्रिस्वरा सगपैः कैश्चिद्व्यते लक्ष्यवर्त्मनि ।

નૈવ શાસ્ત્રાનુમતં તન્નાત્ર રાગસ્ય સમ્ભવઃ ॥ ૯૫ ॥
 પઞ્ચોનેભ્યઃ સ્વરેભ્યશ્ચ ન સ્યાદ્રાગઃ કદાચન ।
 જાનન્તિ પૅણિતાઃ સર્વે રહસ્યમિદમદ્ભુતમ્ ॥ ૯૬ ॥
 યદ્યપ્યત્ર મની માન્યૌ સ્વરસડ્ખ્યાપ્રપૂરણે ।
 અસત્રપ્રાયૌ નિશ્ચિતં તાવિતિ મતં તુ તદ્વિદમ્ ॥ ૯૭ ॥
 ગપયોરેવ સડ્ગત્યા ભવેદ્રાગસ્ય વ્યક્તતા ।
 બુધૈરસ્યાઃ સમાદિષ્ટં ગાનં પ્રથમયામકે ॥ ૯૮ ॥
 ગ્રન્થેષુ માલવશ્યાખ્યા કાઢીમેલે સુલક્ષિતા ।
 નાસાવસ્મલ્લક્ષ્યમાર્ગપ્રસિદ્ધેતિ પરિસ્કુટમ્ ॥ ૯૯ ॥
 ધન્યાશ્રીધવલાજેતા મિલન્ત્યસ્યામિતિ ક્વચિત્ ।
 વર્ણયન્તિ પૅણિતાસ્તે લક્ષ્યલક્ષણકોવિદાઃ ॥ ૧૦૦ ॥

યમની

કલ્યાણીનામકે મેલે યમની લક્ષિતા બુધૈઃ ।
 વેલાવલ્યાઃ પ્રકારોયં સ્વીકૃતો યમનાડ્ગતઃ ॥ ૧૦૧ ॥
 સમ્પૂર્ણો ગીયતે પ્રાતર્દ્વિમધ્યમસુભૂષિતઃ ।
 મિથઃ સંવાદિનાવત્ર સપાવિતિ મતં સતામ્ ॥ ૧૦૨ ॥
 આરોહણે તીવ્રમેણ યમનાડ્ગં સ્કુટં ભવેત્ ।
 અવરોહે શુદ્ધમેન બુધસ્તત્પરિમાર્જયેત્ ॥ ૧૦૩ ॥
 અવરોહો બિલાવલ્યાઃ સુપ્રસિદ્ધો હિ લક્ષ્યકે ।
 સાયડ્ગેયેપિ રાગે ચેત્ પ્રવિષ્ટો હાનિમાચરેત્ ॥ ૧૦૪ ॥
 નિષાદે પ્રાયશો દૃષ્ટં વક્ત્વમનુલોમકે ।
 અસ્યામપિ પ્રસક્તં તદ્ભવેદિતિ સુસમ્મતમ્ ॥ ૧૦૫ ॥

ચન્દ્રકાન્તઃ

કલ્યાણીમેલકે ખ્યાતશ્ચન્દ્રકાન્તો ગુણિપ્રિયઃ ।
 આરોહે મધ્યમત્યક્તો હ્યવરોહે સમગ્રકઃ ॥ ૧૦૬ ॥

ગાન્ધારસ્યૈવ વાદિત્વં સન્ધ્યાકાલપ્રસૂચકમ્ ।
 પ્રાધાન્યં સ્યાત્ સુનિશ્ચિતં પૂર્વાંગગેડત્ર સતાં મતે ॥ ૧૦૭ ॥
 અપ્રસિદ્ધં ત્વિદં રૂપમુદ્ભૂતં ગાયકૈઃ ક્વચિત્ ।
 શુદ્ધકલ્યાણસાદૃશ્યં તત્રાવગમ્યતે બુધૈઃ ॥ ૧૦૮ ॥

ટિપ્પની

અભિન્નસ્વરસંગ્રહાતે કેવલં વાદિભેદતઃ ।
 સ્યાદ્ભિન્નરૂપરાગાણાં સમ્ભવ ઇતિ મે મતિઃ ॥ ૧૦૯ ॥
 પૂર્વાંગસ્યૈવ પ્રાબલ્યં પૂર્વરાત્ર્યાં પ્રકીર્તિતમ્ ।
 તીવ્રમસ્તુ સદૈવાત્ર હ્યધ્વદર્શિત્વમાચરેત્ ॥ ૧૧૦ ॥

બિલાવલમેલે

બિલાવલી

શકુરાભરણે મેલે રાગો વેલાવલઃ સ્મૃતઃ ।
 ષડ્જાશકો બુધૈઃ પ્રોક્તો ધૈવતાંશોઽપિ સમ્મતઃ ॥ ૧ ॥
 આરોહણં ભવેત્તત્ર મન્યલ્પસ્વરસંયુતમ્ ।
 અસ્ય ગાનં મતં પ્રાતરુત્તરાંગપ્રધાનકમ્ ॥ ૨ ॥
 પ્રાતઃકાલીયકલ્યાણ ઇતિ કેચિદ્રદન્ત્યમુમ્ ।
 અવરોહે ગદૌર્બલ્યં કલ્યાણં ચ નિવારયેત્ ॥ ૩ ॥
 ધમયોઃ સંગતિસ્તત્ર નિત્યં વૈચિત્ર્યકારિણી ।
 આરોહે તુ નિવઋત્વં કેષાઞ્ચિત્સુમતં સતામ્ ॥ ૪ ॥
 ઉત્તરાંગપ્રધાનત્વાદ્વૈચિત્ર્યમપિ તત્ર તત્ ।
 પ્રાયેણોત્તરરાગાસ્તે પ્રભવન્ત્યવરોહણે ॥ ૫ ॥
 પ્રકારા બહવસ્તત્ર વેલાવલસ્ય કીર્તિતાઃ ।
 પ્રસિદ્ધા લક્ષ્યમાર્ગે ચે સંગૃહીતા મયાત્ર તે ॥ ૬ ॥

બિહાગઃ

વેલાવલસ્ય સમ્મેલાજજાતો રાગઃ સુનામકઃ ।
 બિહાગ ઇતિ વિખ્યાતો ગાન્ધારાંશગ્રહો મતઃ ॥ ૭ ॥
 આરોહે રિધવર્જ સ્થાદવરોહે સમગ્રકમ્ ।
 રાત્ર્યાં દ્વિતીયકે યામે ગાનં તસ્ય સુસમ્મતમ્ ॥ ૮ ॥
 રિધયોઃ સતિ પ્રાબલ્યે સ્યાદ્વિલાવલશકુનમ્ ।
 અતો ગાયકોત્તમૈસ્તૌ લક્ષિતૌ દુર્બલૌ સ્વરૌ ॥ ૯ ॥
 અપન્યાસો નિસ્વરસ્ય નૂનં સ્થાદતિરક્તિદઃ ।
 પ્રાયસ્તત્રાપિ કુર્વન્તિ શ્રોતારો રાગનિર્ણયમ્ ॥ ૧૦ ॥
 બિહાગડે મતઃ કેશિત્રયોગઃ કોમલસ્ય નેઃ ।
 વિલોમકે પ્રાહુરન્યે દ્વિમધ્યમપ્રયોજનમ્ ॥ ૧૧ ॥

શકુરા

શકુરા ષાડવા પ્રોક્તા મસ્વરેણ વિવર્જિતા ।
 શકુરાભરણે મેલે રાજ્યાં દ્વિતીયયામકે ॥ ૧૨ ॥
 રિમવર્જ ચૌડવાપિ દૃશ્યતે લક્ષ્યવર્તનિ ।
 ષડ્જો ગો વા ભવેદ્વાદી બિહાગાડ્ગેન મણ્ડનમ્ ॥ ૧૩ ॥
 ઉત્તરાડ્ગપ્રધાનત્વે કેચિદેનાં સુરાગિણીમ્ ।
 પ્રાતર્ગેયામપિ પ્રાહુસ્તારષડ્જસુભૂષિતામ્ ॥ ૧૪ ॥
 ગાનમસ્યા યતો દૃષ્ટે રાજ્યામધિકસમ્મતમ્ ।
 માનમર્હેત્તદેવાત્ર લક્ષ્યમાર્ગાનુવર્તનાત્ ॥ ૧૫ ॥
 મધ્યમસ્ય લડ્ઘનેન બિહાગાદ્ભિત્પરિચ્છુટા ।
 ગાન્ધારસ્યાપિ વાદિત્વે ગાનં રાત્ર્યાં ન દૂષિતમ્ ॥ ૧૬ ॥

દેશીકારઃ

શકુરાભરણાન્મેલાદેશીકારઃ પ્રજાયતે ।
 ઔડવો મનિવર્જઃ સ્યાત્પ્રથમે યામકે દિને ॥ ૧૭ ॥

धैवतस्यात्र वादित्वं पञ्चमे न्यास उच्यते ।
 उत्तराङ्गप्रधानोऽयं प्रातःकाले प्रगीयते ॥ १८ ॥
 केचिदाङ्गं रुपमेतद्विभासस्य सुनिश्चितम् ।
 विभांशुको मतोऽस्मद्भिर्मले मालवगौडके ॥ १९ ॥
 विभांशुक इति नाम प्रस्कृष्टं सवितुर्यतः ।
 गानं तस्यापि रागस्य मतं भानूदयात्परम् ॥ २० ॥
 सन्ध्याकाले यथा प्रोक्ता भूपाली गांशका बुधैः ।
 ऐशीकारो भवेदत्र प्रातःकाले सुधांशकः ॥ २१ ॥
 केचिदन्ये वदन्त्येनं पूर्वोभेलसमाश्रितम् ।
 मध्याह्नाह्णं कम्पमनि वयं लक्ष्यानुवर्तिनः ॥ २२ ॥

पाडाः

शङ्कराभरणे मेले पाडाऽर्गियतेऽधुना ।
 मन्द्रमध्यस्वरैश्चापि सम्मता सार्वकालिका ॥ २३ ॥
 षड्जपञ्चमयोऽत्र संवाद्यो रुचिरो मतः ।
 मन्द्रस्थो धैवतो नूनं वैचित्र्यं प्रतनोति सः ॥ २४ ॥
 भूपाल्याः प्रकृतिं धत्ते गानमस्या यतोऽशतः ।
 स्पर्शः शुद्धमध्यमस्यानुमतो लक्ष्यवेदिनाम् ॥ २५ ॥
 ग्रन्थेषु केषुचित्पाडी प्रोक्ता मालवगौडके ।
 व्यवहाराध्वनि नैषा तत्स्वरैरत्र गीयते ॥ २६ ॥
 भम्माञ्जु मेलकेऽप्येनां केचिदाङ्गुर्निकोमलाम् ।
 न तन्मन्ये सुसङ्गतं लक्ष्यमार्गविधारतः ॥ २७ ॥

माऽः

वेलावलाप्यसम्मेलान्माऽस्योत्पत्तिरीरिता ।
 भारुमेवाऽदेशेऽस्य जन्मभूः श्रूयते क्वचित् ॥ २८ ॥
 प्राबल्यं समपानां स्थान्निषादस्यात्र कम्पनम् ।

ગાનમનુમતં તજ્ઞૈઃ રઞ્જકં સાર્વકાલિકમ્ ॥ ૨૯ ॥

આરોહે રિધદૌર્ભલ્યં વક્ત્વમવરોહણે ।

મધ્યમસ્યાપિ વ્યસ્તત્વં સર્વત્રાતિમનોહરમ્ ॥ ૩૦ ॥

કેચિદત્રારોહણેડપિ વક્ત્વમાદિશન્તિ તત્ ।

મન્યે નૂનમુપપન્નં લક્ષ્યમાર્ગવિચારતઃ ॥ ૩૧ ॥

દેવગિરિઃ

શુદ્ધસ્વરસમાયોગાજ્ઞાતો દેવગિરિસ્તથા ।

બિલાવલપ્રભેદોડયં કલ્યાણાડ્ગેન મણિઉતઃ ॥ ૩૨ ॥

ષડ્જસ્તત્ર ભવેદ્ઘાદી વિલોમે દુર્ભલૌ ઘગૌ ।

નાતિદીર્ઘસ્તીપ્રમોડપિ ક્વચિલક્ષ્યે પ્રદૃશ્યતે ॥ ૩૩ ॥

બિલાવલપ્રભેદેષુ નિયમોડતિમનોહરઃ ।

અવરોહકમે નિત્યં તદ્ડગ્ગં પ્રકટીભવેત્ ॥ ૩૪ ॥

અભ્યાસાત્તીવ્રમસ્યાત્ર યમનીરાગસમ્ભવઃ ।

સ તુ પૃથગ્મતો રાગઃ સર્વેશ્ચ ગાયકોત્તમૈઃ ॥ ૩૫ ॥

અવરોહે ધૈવતેન સહ કોમલનેર્લવઃ ।

વેલાવલસ્વરૂપં તત્પ્રદશ્યિદસંશયમ્ ॥ ૩૬ ॥

આરોહણે રાત્રિગેયા યથા રાગાઃ પરિસ્ફુટાઃ ।

તથૈવાવરોહણે તે દિનગેયાઃ પ્રકીર્તિતાઃ ॥ ૩૭ ॥

પૂર્વાડ્ગસ્ય પ્રધાનત્વાત્પૂર્વરાગવિચિત્રતા ।

સા ચૈવોત્તરરાગાણાં સામાન્યતોડવરોહણે ॥ ૩૮ ॥

કેચિદત્ર વિકલ્પેન હ્યાદિશન્તિ પવર્જનમ્ ।

ન તલ્લક્ષ્યાધ્વનિ પ્રાપ્તમિતિ નાડ્ગીકૃતં મયા ॥ ૩૯ ॥

નટઃ

શકુરાભરણાન્મેલાત્રટરાગસમુદ્ભવઃ ।

મધ્યમાંશન્યાસકશ્ચ રસે વીરે પ્રયુજ્યતે ॥ ૪૦ ॥

आरोहणे सुसम्पूर्णे विलोमे षगवर्जितः ।
 गानमस्य समीचीनं रात्र्यां यामे द्वितीयके ॥ ४१ ॥
 ग्रन्थेषु केषुचित्तत्र कोमलो गोऽपि लक्षितः ।
 प्रतीतं नेह लक्ष्ये यत्तन्मानं नार्हति ध्रुवम् ॥ ४२ ॥
 छायाकामोदसंयुक्तो ज्यलयाभिभ्रितः क्वचित् ।
 रागोऽयं दृश्यते गीतो लक्ष्यमार्गवियक्षाणैः ॥ ४३ ॥
 पूर्वाङ्गस्य प्रधानत्वाद्विलावलो न सम्भवेत् ।
 मध्यमस्य य व्यस्तत्वाच्छायाकामोदवारणम् ॥ ४४ ॥

शुक्लबिलावली

या शुद्धस्वरमेलात्सा शुक्ला वेलावली मता ।
 वेलावल्याः प्रमेदोऽयं प्रातःकालोचितो मतः ॥ ४५ ॥
 शुद्धमोऽत्र भवेद्वादी संवादी षड्ज हरितः ।
 आरोहे स्याद्दिदौर्भल्यं न्यासो मध्यम एव य ॥ ४६ ॥
 उत्तराङ्गप्रधानत्वादवरोहे विचित्रता ।
 व्यस्तत्वं शुद्धमस्यात्र विशिष्टं रक्तिमाचरेत् ॥ ४७ ॥
 वेलावल्या अवरोहः सुप्रसिद्धः सताम्भते ।
 तस्यैवात्र सुप्रयोगः श्रोतृचित्तं प्रदर्षयेत् ॥ ४८ ॥
 कोमलस्य निषादस्य स्पर्शो धैवतसंयुतः ।
 अवरोहे सुप्रविष्टो नूनं स्याद्रक्तिदः सदा ॥ ४९ ॥

नटबिलावली

शङ्कराभरणान्भेलाज्जातो रागः सुनामकः ।
 बिलावलो नटपूर्वो मध्यमांशो गुणिप्रियः ॥ ५० ॥
 पूर्वाङ्गे नटयोगेन धत्ते गौडस्वरूपकम् ।
 बिलावलस्यावरोहे भवेदङ्गं सुनिश्चितम् ॥ ५१ ॥
 स्यान्मध्यमस्य व्यस्तत्वं प्रसिद्धं नटगायने ।

અત્રાપિ તદોજનીયં યથાયોગ્યં વિચક્ષણૈઃ ॥ ૫૨ ॥

રિધયોઃ સંગતિશ્ચાપિ ભવેદ્વૈચિત્ર્યકારિણી ।

સમીચીનં ગાનમસ્ય પ્રથમપ્રહરે દિને ॥ ૫૩ ॥

મલુહાકેદારઃ

કેદારો મલુહાનામા શકુરાભરણસ્વરૈઃ ।

શ્યામકામોદસંયોગાદુદ્ભૂતો લોકવિશ્રુતઃ ॥ ૫૪ ॥

કેદારસ્ય પ્રભેદોડયં મન્યતે લક્ષ્યવેદિભિઃ ।

ગાનમધ્યસ્ય રાગસ્ય રાત્ર્યાં પ્રથમયામકે ॥ ૫૫ ॥

જલધારશ્ચાન્દનિશ્ચ મલુહોડયં તૃતીયકઃ ।

આધુનિકા મતા એતે પ્રભેદા લક્ષ્યવર્ત્તનિ ॥ ૫૬ ॥

કેદારે પ્રબલા નિત્યં ષડ્જમધ્યમપઞ્ચમાઃ ।

મતમેતત્ સુપ્રસિદ્ધં રાગેડસ્મિન્નપિ યુજ્યતે ॥ ૫૭ ॥

મન્દ્રસ્થાનસ્વરૈઃ કુર્યાદસ્ય રાગસ્ય રોપણમ્ ।

તત્રૈવાસૌ પ્રશોભેત લયઃ સ્યાત્સુવિલમ્બિતઃ ॥ ૫૮ ॥

મન્દ્રસ્થો મધ્યમો નૂનં રાગે વૈચિત્ર્યમાવહેત્ ।

નિષાદાત્ષડ્જસંસ્પર્શઃ કસ્ય નો હૃદયડ્ગમઃ ॥ ૫૯ ॥

ગુણકલી ।

શકુરાભરણે મેલે સઝ્જાતો રાગ ઉત્તમઃ ।

ગુણકેલીતિનામાસૌ કલ્યાણાડ્ગસુશોભિતઃ ॥ ૬૦ ॥

બિલાવલસ્યાડ્ગભૂતઃ ષડ્જાંશશ્ચાતિરક્તિદઃ ।

ઉત્તરાડ્ગપ્રધાનત્વાત્પ્રાતર્ગેયો બુધૈર્મતઃ ॥ ૬૧ ॥

યદ્વા હ્યુત્તરરાગાણાં પ્રકૃતિર્નિયતા મતા ।

અવરોહેણ વર્ણેન સમાકર્ષન્તિ તે મનઃ ॥ ૬૨ ॥

ગ્રન્થેષુ દૃશ્યતે યાન્યા ગુણકી રાગિણી પુનઃ ।

સા મતા ગુણિભિસ્તત્ર મેલે માલવગૌડકે ॥ ૬૩ ॥

કુકુભઃ

સ્યાશ્ચુદ્ધસ્વરસમ્મેલાદ્રાગઃ કુકુભનામકઃ ।
 વેલાવલપ્રભેદોડયં રિપસંવાદશોભનઃ ॥ ૬૪ ॥
 રિપયોઃ સડ્ગતિશ્ચિત્રા સર્વેષાં સ્યાન્મનોહરા ।
 બેલાવલાવરહેણ ભવેદ્રાગપ્રસૂચનમ્ ॥ ૬૫ ॥
 કમ્પનમૃષભેહ્યત્ર જયાવન્તી પ્રદર્શયેત્ ।
 અભાવે તુ કોમલસ્ય ગાન્ધારસ્ય ન સા ભવેત્ ॥ ૬૬ ॥
 અલથ્યાઞિઞ્જુટીયોગાત્ કુકુભોત્પત્તિરીરિતા ।
 કૈશ્ચિદપિ લક્ષ્યવિદ્ભિર્બુધઃ કુર્યાત્સ્વનિર્ણયમ્ ॥ ૬૭ ॥

દુર્ગા

દ્રાક્ષશુદ્ધસ્વરસમ્મેલાદુર્ગાનામ્ની પ્રજાયતે ।
 ઔડવા ગનિહીનાસૌ મધ્યમાંશેન મણિડતા ॥ ૬૮ ॥
 અત્રેષદ્વિલસેચ્છાયા શુદ્ધમલ્લારિકા પુનઃ ।
 પણિડતૈર્ગાનમેતસ્યા દ્વિતીયપ્રહરે મતમ્ ॥ ૬૯ ॥
 ગાન્ધારસ્ય વિલુપ્તવાત્પ્રતીતઃ સોરટો ભવેત્ ।
 આરોહે ધૈવતઃ સ્પષ્ટસ્તદ્રૂપમપસારયેત્ ॥ ૭૦ ॥
 રિપયોઃ સડ્ગતિશ્ચાત્ર મલ્લાર્યડ્ગં નિવારયેત્ ।
 વ્યસ્તમધ્યમયોગોડપિ શ્રોતૃચિત્તહરો ભવેત્ ॥ ૭૧ ॥
 નિષાદસ્ય પ્રલુપ્તવે કુતઃ સારડ્ગસમ્ભવઃ ।
 અવરોહે ગસંયોગે સોમરાગસ્ય નોદ્ભવઃ ॥ ૭૨ ॥
 ગ્રન્થેષુ કથિતં રૂપં શુદ્ધસાવેરિનામકમ્ ।
 ઇદમેવ કદાચિત્સ્યાદ્બુધઃ કુર્યાદ્યથોચિતમ્ ॥ ૭૩ ॥

હંસધ્વનિઃ

હંસધ્વન્યાહ્વયો રાગઃ સ્યાત્ શુદ્ધસ્વરમેલનાત્ ।
 આરોહેડધ્વવરોહે ચ મધહીનો ભવેત્સદા ॥ ૭૪ ॥

સ્વરઃ ષડ્જો મતો વાદી કૈશ્ચિદ્ગાન્ધારકો હ્યસૌ ।
 ગાનમસ્ય સમાદિષ્ટં રાત્ર્યાં પ્રથમયામકે ॥ ૭૫ ॥
 હિન્દુસ્થાનીયપદ્ધત્યાં પ્રાચુર્યં નાસ્ય દૃશ્યતે ।
 સડ્ગીતે દાક્ષિણાત્યાનાં સ તુ સાધારણો મતઃ ॥ ૭૬ ॥

હેમકલ્યાણઃ

શકુરાભરણે મેલે હેમકલ્યાણનામકઃ ।
 સાયં ગેયઃ સાંશકોડપિ લક્ષ્યવિદ્ભિઃ પ્રકીર્તિતઃ ॥ ૭૭ ॥
 ષડ્જસ્વરો ભવેદ્વાદી સંવાદી પચ્ચમો મતઃ ।
 મન્દ્રમધ્યસ્વરૈરેવ સર્વેષાં રક્તિદો ભવેત્ ॥ ૭૮ ॥
 કલ્યાણે મિશ્રણાત્તત્ર કામોદસ્ય સમુદ્ભવેત્ ।
 રાગોડયમિતિ કેષાઞ્ચિત્સમ્મતં લક્ષ્યવેદિનામ્ ॥ ૭૯ ॥
 આરોહણે ધહીનઃ સ્યાન્મન્દ્રપોદ્ગ્રાહકો ભવેત્ ।
 વિલમ્બિતલયે ગીતો વિશિષ્ટં સુખમાવહેત્ ॥ ૮૦ ॥
 ક્ષેમકલ્યાણનામાપિ રાગોડન્યો વર્ણિતઃ ક્વચિત્ ।
 લક્ષ્યે પ્રસિદ્ધિવૈધુર્યાદસ્માભિર્નાત્ર લક્ષિતઃ ॥ ૮૧ ॥

સર્પદર્દા

શુદ્ધસ્વરસમ્મેલને સર્પદર્દા રાગિણી મતા ।
 બિલાવલપ્રકારોડયં પ્રાતઃકાલોચિતઃ પુનઃ ॥ ૮૨ ॥
 સપયોરત્ર સંવાદઃ સ્વીકૃતો બહુસમ્મતઃ ।
 અવરોહે સનિશ્ચયં બિલાવલપ્રદર્શનમ્ ॥ ૮૩ ॥
 ગાન્ધારસ્ય કેચિદિહ વાદિત્વમાદિશન્તિ તત્ ।
 મતે તેષાં ધૈવતોડપિ મહત્વમાપ્નુયાદ્ભૃશમ્ ॥ ૮૪ ॥
 યદાપ્યત્ર બિહાગસ્ય કિઞ્ચિદ્દૂપંસમુદ્ભવેત્ ।
 આયતો રિષભો નૂનં શ્રોતૃભ્રાન્તિં નિવારયેત્ ॥ ૮૫ ॥
 યમનાલાયિકાગૌડા રાગિણ્યામત્ર મિશ્રિતાઃ ।

ઇતિ કેચિત્સંગિરન્તિ લક્ષ્યસંગીતકોવિદાઃ ॥ ૮૬ ॥

રાગે કર્ણાટગૌડે તુ બિલાવલીસુમિશ્રણાત્ ।

સર્પદાં સમ્ભવેદિતિ સોમનાથેન લક્ષિતમ્ ॥ ૮૭ ॥

લચ્છાશાખઃ

શકુરાભરણે મેલે લચ્છાશાખો બુધૈર્મતઃ ।

બિલાવલાડગભૂતવાત્પ્રાતઃકાલઃ પરિસ્ફુટઃ ॥ ૮૮ ॥

ધગયોશ્ચૈવ સંવાદઃ સમ્મતો લક્ષ્યવેદિનામ્ ।

યતોડન દૃશ્યતે સ્પષ્ટા ઝિઝૂટીસંગતિર્ધ્રુવમ્ ॥ ૮૯ ॥

ગાન્ધારસ્ય પ્રયોગે ચેદ્ગૌડસારંગશકુનમ્ ।

બિલાવલસ્ય પ્રાધાન્યાત્સ્યાચ્છકુપરિમાર્જનમ્ ॥ ૯૦ ॥

નૂનં બિલાવલસ્યૈતે પ્રકારા વાદમૂલકાઃ ।

કેવલં લક્ષ્યમાશ્રિત્ય બુધાઃ કુર્વન્તિ નિર્ણયમ્ ॥ ૯૧ ॥

રાગોડયં સ્યાત્સુસમ્પૂર્ણો નિષાદદ્વયમણિઉતઃ ।

અવરોહે નિશ્ચયેન બિલાવલં પ્રદશયિત્ ॥ ૯૨ ॥

ખમ્માજીમેલે

ઝિઝૂટિઃ

કામ્ભોજીમેલકો ગ્રન્થે ખમ્માજીનામકોડધુના ।

તદુદ્ભવાશ્ચ યે રાગા નિકોમલાઃ સુસમ્મતાઃ ॥ ૧ ॥

ઝિઝૂટિં પ્રથમં વક્ષ્યે મેલરાગસમાશ્રયામ્ ।

ગાન્ધારાંશાદિકાં પૂર્ણાં સાયડગેયાં સુશોભનામ્ ॥ ૨ ॥

સુગમં સરલં રૂપં કામ્ભોજીમેલકે ત્વિદમ્ ।

ક્ષુદ્રગીતક્ષમમાહુઃ સર્વેષામપિ રઝજમ્ ॥ ૩ ॥

આશ્રયીભૂતરાગવાન્નિયમઃ કથ્યતે બુધૈઃ ।

ભ્રષ્ટશ્ચેદન્યરાગેભ્ય એતસ્યાં ગાયકો વિશેત્ ॥ ૪ ॥

આરોહે રિસ્વરસ્પર્શઃ ખમ્માજમપસારયેત્ ।
સરવારોહણત્વાચ્ચ ગૌડસારંગકોડપિ નો ॥ ૫ ॥

ખમ્માજઃ

કામ્ભોજીમેલસગ્જાતો રાગઃ ખમાજનામકઃ ।
આરોહે તુ રિવર્જં સ્યાદવરોહે સમગ્રકમ્ ॥ ૬ ॥
યદા હિ ધૈવતો દીર્ઘસ્તદા મધ્યમસંગતિઃ ।
આરોહે પચ્ચમાલ્પત્વં નિષાદો રક્તિવ્યગ્જકઃ ॥ ૭ ॥
પ્રયોગસ્તીવ્રનેરેવમારોહે સર્વસમ્મતઃ ।
દૃશ્યતે નિયમોડપ્યેષ લક્ષ્યજ્ઞાનાં વિપશ્ચિતામ્ ॥ ૮ ॥
ગાન્ધારઃ સમ્મતો વાદી નિષાદોડમાત્યસંજિતઃ ।
ગાનમેતસ્ય રાગસ્ય રાત્ર્યાં યામે દ્વિતીયકે ॥ ૯ ॥
સંગતિર્ધમયોરત્ર વિશેષેણ સુખપ્રદા ।
અવસાનં ગેસ્વરેતદ્વદ્રેદ્રાગં પરિસ્ફુટમ્ ॥ ૧૦ ॥

તિલંગિકા

જાતા કામ્ભોજિમેલે યા રાગિણી સા તિલંગિકા ।
આરોહે ચાવરોહેડપિ રિધીનૈવ સમ્મતા ॥ ૧૧ ॥
ગાન્ધારોડત્ર ભવેદ્વાદી નિષાદોડમાત્યસન્નિભઃ ।
ખમ્માજી પ્રકૃતિં ધત્તે નીપયોઃ સંગતિઃ સદા ॥ ૧૨ ॥
ધૈવતસ્ય વિલુપ્તત્વે સિદ્ધા ખમ્માજભિન્નતા ।
રિધીના યતો ગીતા ઝિઝ્ઝટિર્નૈવ સર્વથા ॥ ૧૩ ॥
પચ્ચમેન પ્રસ્ફુટેન દુર્ગાયા નૈવ સમ્ભવઃ ।
ગાનમસ્યાઃ સમીચીનં ભૂયાધામે દ્વિતીયકે ॥ ૧૪ ॥

ખમ્બાવતી

ખમ્માજીમેલકે પ્રોક્તા ખમ્બાવત્યાહ્યા શુભા ।

अम्माजनिधमानां सा भवेन्नूनं विपर्ययात् ॥ १५ ॥
 आरोहे शिषभः स्मृष्टस्त्यक्तोऽसौ यावरोडणो ।
 मध्यमात्सङ्गसंस्पर्शः सर्वथैव मनोहरः ॥ १६ ॥
 मधयोः सङ्गतिः प्रोक्ता ज्यवरोडे पवङ्गता ।
 उत्तरार्धस्वरैः किञ्चिद्वागीश्वर्यसङ्गमावडेत् ॥ १७ ॥
 प्रायुर्येतिधयोरत्र अम्माजङ्गं कथं भवेत् ।
 गानमस्याः समादिष्टे रात्र्यां यामे द्वितीयके ॥ १८ ॥
 ग्रन्थेषु डेषुचिदस्यां धकोमलत्वमीरितम् ।
 पङ्क्तिनत्वमपि प्रोक्तं न तल्लक्ष्ये सुसम्मतम् ॥ १९ ॥

दुर्गा

काम्भोजो मेलकेऽप्यन्या दुर्गा स्याल्लक्ष्यवर्त्मनि ।
 औऽवा शिपङ्गीनाऽसौ गान्धारांशेन भूषिता ॥ २० ॥
 मधयोरत्र सङ्गत्या वागीश्वर्यसङ्गसम्भवः ।
 गान्धारः कोमलस्तत्र सथात्रैवास्ति तीव्रकः ॥ २१ ॥
 ऋषभस्य प्रलुभत्वे जिञ्जुटिर्नैव सम्भवेत् ।
 धसंयोगात्पलुभत्वाद्विभिन्नापि तिलङ्गिका ॥ २२ ॥
 सम्पूर्णेनावरोडेण अम्माजो भिन्नतां भजेत् ।
 गानमस्या मतं नित्यं रात्र्यां यामे द्वितीयके ॥ २३ ॥
 षष्ठस्पर्शोरिस्वरे येद्ग्रन्थोक्ता रागिणी भवेत् ।
 नाटकुरञ्जिकानाम्नी गान्धारांशमनोहरा ॥ २४ ॥
 गनीङ्गीना द्वितीयापि दुर्गा लक्ष्याध्वनि श्रुता ।
 शङ्कराभरणे मेले वर्णिता पूर्वमेव सा ॥ २५ ॥

रागेश्वरी

काम्भोजमेलके तत्र रागेश्वरी भुवैर्मता ।
 आरोडेयावरोडेऽपि पङ्क्तिना चाऽवा पुनः ॥ २६ ॥

ષડ્જાંશા મધ્યમાંશા વા ગીયતે લક્ષ્યવર્ત્તનિ ।
 સડ્ગતિર્મધયોર્નૂનં વિશેષેણાડત્ર રક્તિદા ॥ ૨૭ ॥
 આરોહણે રિવર્જ સ્યાદ્ધ્રુવકં ચાવરોહણે ।
 ગાન્ધારસ્ય હિ તીવ્રત્વાદ્વાગીશ્વર્યાઃ પ્રભિન્નતા ॥ ૨૮ ॥
 રિસ્વરસ્યાત્ર યોગેન દુર્ગાયા નૈવ સમ્ભવઃ ।
 ગ્રન્થેષુ કેષુચિત્ત્વેષા સંજ્ઞિતા રવિચન્દ્રિકા ॥ ૨૯ ॥
 ખમ્ભાવત્યાં રિવર્જત્વમવરોહે સમીરિતમ્ ।
 ખમ્માજતિલડ્ગિકયોઃ પચ્ચમસ્ય ન લડ્ધનમ્ ॥ ૩૦ ॥
 મતે કેષાગ્નિદ્યેષા ખમ્માજપ્રકૃતિર્યતઃ ।
 પ્રશસ્તં ગાયનં તસ્યા નિત્યં યામે દ્વિતીયકે ॥ ૩૧ ॥

સોરટી

કામ્ભોજમેલકોત્પન્ના સોરટીનામિકા પુનઃ ।
 આરોહે રિધવર્જ સ્યાદવરોહે સમગ્રકમ્ ॥ ૩૨ ॥
 ઋષભોડત્ર મતો વાદી સર્વવૈચિત્ર્યકારણમ્ ।
 સંવાદી ધૈવતો માન્યો રક્તિર્નિર્વાહકસ્તતઃ ॥ ૩૩ ॥
 કેચિદ્વદન્તિ સોરટયાં ગસ્પશાદિશિકા ભવેત્ ।
 લક્ષણં તત્સમીચીનં દેશીભિન્નત્વસૂચકમ્ ॥ ૩૪ ॥
 અવરોહે ગસ્વરસ્ય પ્રયોગોઽર્ધર્ષણાન્વિતઃ ।
 કાર્યોચસ્માદ્ભવેદ્યક્તા સારડ્ગસ્ય પ્રભિન્નતા ॥ ૩૫ ॥
 મધ્યમાદૃષભે પાતઃ સોરટયાં જીવભૂતકઃ ।
 તત્રૈવહિ નિર્ણયન્તિ શ્રોતારો રાગિણીમિમામ્ ॥ ૩૬ ॥
 કેચિત્પચ્ચમકે ન્યાસં કૃત્વા દેશીં પરિચ્છુટામ્ ।
 દર્શયન્તિ ન તન્મન્યે દોષાર્હમિહ સર્વથા ॥ ૩૭ ॥

તિલકકામોદઃ

ખમ્માજમેલકે પ્રોક્તઃ કામોદસ્તિલકાન્વિતઃ ।

सम्पूर्णाः साशको गीतो रात्र्यां यामे द्वितीयके ॥ ३८ ॥

आरोहे वैवतस्त्यक्तो रिचकमवरोहणे ।

सोरटीदेशिकाङ्गेन गायना उद्धरन्त्यमुम् ॥ ३९ ॥

गान्धारात्पङ्कजसंस्पर्शो नूनं स्थादतिरक्तिदः ।

अपन्यासो निषादेऽसौ सर्वदाभ्रान्तिहारकः ॥ ४० ॥

आरोहणे रिप्रयोगात्मन्माजः सम्भवेत्तथम् ।

गान्धारस्यप्रस्कृटत्वात्सोरट्यङ्गं भवेत्तुतः ॥ ४१ ॥

जिञ्झूट्यादिमिश्रणोऽत्र रागो बिहारिसंज्ञकः ।

समुद्भवेदिति केचित् कथयन्ति विचक्षाणाः ॥ ४२ ॥

जयावन्ती

काम्भोजमेलके जाता जयावन्ती सुप्रप्रदा ।

ऋषभांशा सुसम्पूर्णा सोरट्यङ्गेन मण्डिता ॥ ४३ ॥

तीप्रगस्य प्रयोगोऽत्र सोरटीमपसारयेत् ।

अवरोहे रिसंलग्नं कोमलं गं बुधः स्पृशेत् ॥ ४४ ॥

मन्द्रस्थस्य पञ्चमस्य रिस्वरेण सुसङ्गतिः ।

छायानट्टस्वरूपस्य क्वचिन्त्येऽहकारिणी ॥ ४५ ॥

छायानट्टे मतः पातः पञ्चमादृष्टमे शुभः ।

मध्यस्थानगतस्तज्ञैरवश्यं रागव्यञ्जकः ॥ ४६ ॥

कोमलस्य तत्र गस्य प्रयोगो नोपलभ्यते ।

न चापि सोरटीरूपमितितस्य स्फुटा भिदा ॥ ४७ ॥

साधारणो नियमोऽपि जयावन्त्यां मतो बुधैः ।

गनी तीप्रावनुलोमे कोमलौ तु विपर्यये ॥ ४८ ॥

वेलावली तथा गौडः सोरटीनामिका पुनः ।

त्रयोऽप्यत्र सम्मिलन्ति यथायोग्यं वदन्ति ते ॥ ४९ ॥

काम्भोजमेलजातेषु रागेषु रिषभांशकः

मतोऽयं मार्मिकैर्नूनं परमेलप्रवेशकः ॥ ५० ॥

ગૌણમલ્લારઃ

ખમ્માજીમેલકે ખ્યાતો ગૌણમલ્લારનામકઃ ॥
 શકુરાભરણોડ્યેનં કેચિદાહુર્વિપશ્ચિતઃ ॥ ૫૧ ॥
 સમ્પૂર્ણોડયં મધ્યમાંશો ગીયતે લક્ષ્યવર્ત્તનિ ।
 આરોહણે નિદુર્બલો વર્ષાસુ સુખદાયકઃ ॥ ૫૨ ॥
 ગન્યોરત્ર પરિત્યાગાચ્છુદ્ધમલ્લારસમ્ભવઃ ।
 મધ્યમાદૃષભે પાતો વિશિષ્ટાં રક્તિમાવહેત્ ॥ ૫૩ ॥
 ન્યલ્પો મધ્યાન્હપ્રગેયો ધાંશકો લક્ષિતઃ પુનઃ ।
 સોમનાથેન સ્વગ્રન્થે ગૌડરાગ ઇતિ સ્ફુટમ્ ॥ ૫૪ ॥
 નટમલ્લારરાગોડપિ ધાંશકો ગનિવર્જિતઃ ।
 વર્ણિતસ્તેન કાર્યોત્ર લક્ષ્યવિદ્ભિઃ સુનિર્ણયઃ ॥ ૫૫ ॥
 ઈષચ્છાયાનટસ્પર્શાન્મલ્લારે મન્યતે ક્વચિત્ ।
 નટમલ્લારસમ્પ્રાપ્તિર્મૃદુગસ્ય લવાદપિ ॥ ૫૬ ॥
 દ્વિગાન્ધારપ્રયોગેણ રામદાસ્યાખ્યસમ્ભવઃ ।
 ઇતિ કેચિદ્દ્વન્ત્યન્થે બુધઃ કુર્યાદ્ધથોચિતમ્ ॥ ૫૭ ॥
 મેઘસોરટદેશાખ્યા જયાવન્તી તથૈવ ચ ।
 સ્યાદ્ધુણ્ડિયા સૂરદાસી નાયકીનટશુદ્ધકાઃ ॥ ૫૮ ॥
 તાનસેની તથા ગૌણડો હ્યરુણી ઝાઝનામિકા ।
 ઇતિ મલ્લારિકાભેદા વ્યવહારે બુધૈર્મતાઃ ॥ ૫૯ ॥

ગારા

હરિકામ્ભોજિમેલેડપિ ગારાનામ્ની સુરાગિણી ।
 પ્રકીર્તિતા લક્ષ્યવિદ્ભિઃ સમ્પૂર્ણા સાંશકા સદા ॥ ૬૦ ॥
 મન્દ્રમધ્યસ્વરૈર્ગીતા સદૈવ સ્યાત્સુખપ્રદા ।
 ગાનમસ્યાઃ સમીચીનં સુમતં સાર્વકાલિકમ્ ॥ ૬૧ ॥
 ગાન્ધારી દ્વૌ તથૈવાત્ર નિષાદૌ દ્વૌ સમીરિતૌ ।

અવરોહે કોમલૌ તૌ રોહણે તીવ્રકૌ નિગૌ ॥ ૬૨ ॥
 કલ્યાણીઝિઝુટીયોગઃ કૌશલ્યેન સુસાધિતઃ ।
 આરોહે પ્રથમા વ્યક્તા દ્વિતીયા ચાવરોહણે ॥ ૬૩ ॥
 ક્ષુદ્રગીતાર્હતાપ્યસ્ય સર્વેષામસ્તિ સમ્મતા ।
 અતઃ સાધારણં રૂપમિદં તજ્ઞૈઃ સુનિશ્ચિતમ્ ॥ ૬૪ ॥
 મન્દ્રમેષ્જમારોપ્ય પ્રાયશો ગાયકા અમુમ્ ।
 આમધ્યમધ્યમં નૂનં ગાયન્તિ ભૂરિરક્તિદમ્ ॥ ૬૫ ॥

બડહંસઃ

કામ્ભોજમેલકેડપ્યત્ર બડહંસો મતો બુધૈઃ ।
 કેશ્ચિદન્યૈર્વર્ણિતોડસૌ શકુરાભરણે પુનઃ ॥ ૬૬ ॥
 વાદિત્વં પચ્ચમે પ્રોક્તમમાત્યત્વં તુષ્જકે ।
 ગાનમસ્ય સમીચીનં દ્વિતીયપ્રહરે દિને ॥ ૬૭ ॥
 સાર્ગસ્ય વિશેષોડયં સમ્મતઃ સર્વતોડધુના ।
 ગાન્ધારસ્યૈવ લોપોડત્ર સ્વીકૃતસ્તેન હેતુના ॥ ૬૮ ॥
 ગ્રન્થેષુ ધગલોપ્યત્વે મતૈક્યં નોપલભ્યતે ।
 લઙ્ઘનં તુ તયોર્લક્ષ્યે સુમતં તદ્વિદાં ધ્રુવમ્ ॥ ૬૯ ॥
 સ્યાદ્યસ્તત્ત્વં મધ્યમે તત્રૂનં રક્તિપ્રદાયકમ્ ।
 ગલુમત્વાદ્ભવેત્સાધઃ સૂહાયાઃ પ્રસ્ફુટાભિદા ॥ ૭૦ ॥
 સાર્ગસ્ય વિભેદાસ્તે મેલેડસ્મિન્ કેશ્ચિદીરિતાઃ ।
 અસ્માભિસ્તુ મતા એતે હરપ્રિયાખ્યમેલને ॥ ૭૧ ॥

નારાયણી

કામ્ભોજમેલસગ્જાતા નારાયણી પ્રકીર્તિતા ।
 આરોહે ગનિહીનાસાવરોહે ગવર્જિતા ॥ ૭૨ ॥
 કેશ્ચિત્સૈવ મનીત્યક્તા શકુરાભરણે મતા ।
 મતભેદાસ્તત્ર સન્તુ ગ્રન્થેડત્ર પ્રથમા મતા ॥ ૭૩ ॥

ઋષભં વાદિનં મત્વા ભવેત્સારંગસન્નિભા ।
નિવર્જત્વે ધસંયોગે ભક્તદ્ભૂપવારણમ્ ॥ ૭૪ ॥

પ્રતાપવરાળી

કામ્ભોજીમેલકાત્તર સઙ્ગાતો રાગ ઉત્તમઃ ।
પ્રતાપાધવરાળ્યાખ્યો શિષભાંશગ્રહો મતઃ ॥ ૭૫ ॥
આરોહણેનિગૌનસ્તોડવરોહેસ્થાન્નિવર્જનમ્ ।
ગાનમસ્ય સમાદિષ્ટં દ્વિતીયપ્રહરે નિશિ ॥ ૭૬ ॥
કેચિદ્દત્ર તીવ્રમસ્ય પ્રયોગમાદિશન્ત્યુત ।
ન તદ્યુક્તમહં મન્યે નિષાદઃ કોમલો યતઃ ॥ ૭૭ ॥
મતીવ્રેષુ તુ રાગેષુ કોમલો નિર્ન યુજ્યતે ।
નિયમોયં મતસ્તજ્જૈર્વ્યવહારે સુસંગતઃ ॥ ૭૮ ॥

નાગસ્વરાવલી

કામ્ભોજીમેલકે ચાપિ જાતા નાગસ્વરાવલી ।
આરોહણ્યવરોહે ચ નિશિવર્જ તથૌડવમ્ ॥ ૭૯ ॥
ષડ્જાંશા મધ્યમાંશા વા ગીતાડસૌ લક્ષ્યપણ્ડિતૈઃ ।
ગાનં તસ્થાઃ સમાદિષ્ટં રાત્ર્યાં યામે દ્વિતીયકે ॥ ૮૦ ॥
દાક્ષિણાત્યામતારાગાસ્ત્રયોડન્તિમા અસંશયમ્ ।
દૃષ્ટા લક્ષ્યે યતોડસ્માભિરત્ર ગ્રન્થે સુલક્ષિતાઃ ॥ ૮૧ ॥

ટિપ્પની

કામ્ભોજીમેલજા રાગા વિભક્તાસ્તે દ્વિધા બુધૈઃ ।
ગાંશકાર્ચંશકાશ્ચેતિ રહસ્યં ગુણિસમ્મતમ્ ॥ ૮૨ ॥
ખમ્માજ્યડ્ગા મતા ગાંશાઃ સોરટ્યડ્ગાસ્તુ ર્ચંશકાઃ ।
તત્ત્વં ત્વિદં સ્મરેન્નિત્યં લક્ષ્યમાર્ગવિશારદઃ ॥ ૮૩ ॥
ખમ્માજી રાગશ્રીદૂર્ગા ખમ્માવતી તિલડ્ગિકા ।

गान्धारांशे मता वर्गे मर्मज्ञैर्गीतवेदिभिः ॥ ८४ ॥
 सोरटी देशिका यैव कामोदस्ति लकान्वितः ।
 जयावन्त्यादिका वर्गे द्वितीये लक्षिताः पुनः ॥ ८५ ॥
 जयावन्तीलसा नूनं द्विगान्धारसुयोगतः ।
 सूययेत्परमेवं तं कर्णाटाभ्यमसंशयम् ॥ ८६ ॥
 मिश्ररागांस्त्वनन्तांस्तान् कोवा वर्णयितुं क्षमः ।
 केवलं ते समुन्नीता लक्ष्यमालम्ब्य कोविदैः ॥ ८७ ॥
 ग्रन्थे रत्नाकराभिष्ये भावमट्टकृते ध्रुवम् ।
 दृश्यन्ते बलवो भेदा नाममात्रेण कीर्तिताः ॥ ८८ ॥
 लक्षाणानि पुनस्तेषां तत्र नोक्तानि सर्वशः ।
 प्रसङ्गान्मदभिप्रायं प्रवक्ष्यामि यथोचितम् ॥ ८९ ॥
 वेलावल्यथ कल्याणो नटसारङ्गगौडकाः ।
 मल्लारः कान्दाभ्येते ज्युपाङ्गजनकाः स्वयम् ॥ ९० ॥

भैरवमेले

भैरवः

लक्ष्ये भैरवमेलो यः स ग्रन्थे गौडमालवः ।
 तदुत्पन्नः सुविख्यातो भैरवो गीयते बुधैः ॥ १ ॥
 धैवतांशग्रहः प्रोक्तः सम्पूर्णः सर्वसम्मतः ।
 आरोहणोभवेद्यल्यः प्रातःकालोचितः पुनः ॥ २ ॥
 अस्मान्मेलात्समुत्पन्नाः प्रसिद्धा बलवोऽपि ते ।
 प्रातर्गयप्रकारा ये ज्युत्तराङ्गप्रधानकाः ॥ ३ ॥
 रिधयोरत्र वैचित्र्यं यथा गन्धोः प्रदोषके ।
 आन्दोलनं तथोरेव कुरुते चित्तरञ्जनम् ॥ ४ ॥
 ग्रन्थेषु केषुचित्प्रोक्तो निषादः कोमलोऽपि यत् ।
 अवरोहप्रसङ्गोऽसौ रक्तिघ्नो नैव मे मते ॥ ५ ॥

યત્ર મસ્ય પ્રધાનત્વં ગસ્ય તત્રાલ્પતા ભવેત્ ।
 ઇતિ સાધારણો લક્ષ્યે નિયમો બહુસમ્મતઃ ॥ ૬ ॥
 ભૈરવોડયં યથા પ્રાતઃ સાયં શ્રીરાગ ઈરિતઃ ।
 એકસ્મિન્નૈવતો રાજા દ્વિતીયે રિસ્વરસ્તથા ॥ ૭ ॥
 સન્ધિપ્રકાશરાગાણાં પ્રાયેણેદંહિ વ્યઞ્જનમ્ ।
 કોમલત્વં ભવેદ્યુર્ગોચોસ્તીવ્રત્વમીક્ષિતમ્ ॥ ૮ ॥
 ભૈરવસ્ય રિધૌ યસ્માદ્વિશેષેણાતિરક્તિદૌ ।
 ઉત્તમા ગાયકા નૂનં પ્રથમં સાધુવન્તિ તૌ ॥ ૯ ॥

મેઘરઞ્જની

ભૈરવસ્યૈવ સમ્મેલાદ્રાગિણી મેઘરઞ્જની ।
 ઔડવા પધહીનાડસૌ મધ્યમેન સુભૂષિતા ॥ ૧૦ ॥
 વ્યસ્તમધ્યમયોગોડત્ર લલિતાડ્ગં પ્રદર્શયિત્ ।
 ઘૈવતસ્ય પ્રલુપ્તવે તદપિ નૈવ સમ્ભવેત્ ॥ ૧૧ ॥
 તીવ્રમસ્ય લવં કેચિદાદિશન્તિ વિચક્ષણાઃ ।
 વિલોમે રાત્રિગેયે તદ્દોષાર્દ નૈવ મે મતે ॥ ૧૨ ॥
 અથવા સમ્મતો લક્ષ્યે નિયમો હિ મનીષિણામ્ ।
 દ્રુતગીતો વિવાદપિ ક્ષમ્યઃ સ્યાદવરોહણે ॥ ૧૩ ॥
 ઘૈવતસ્ય પરિત્યાગાદ્ભૈરવાડ્ગમસમ્ભવમ્ ।
 વિલમ્બિતં ભવેદ્ધ્વાનં શેષયામેડતિરક્તિદમ્ ॥ ૧૪ ॥

ગુણકી

ભૈરવાન્મેલકાજજાતા ગુણકી રાગિણી પુનઃ ।
 આરોહે ચાવરોહેડપિ ગનીહીના સુસમ્મતા ॥ ૧૫ ॥
 ઘૈવતસ્તુ ભવેદ્દ્વાદી યતોડસૌ ભૈરવાડ્ગિકા ।
 મન્દ્રમધ્યસ્વરૈર્ગીતા નિત્યં શ્રોતૃસુખાવહા ॥ ૧૬ ॥
 રિમયોઃ સડ્ગતેસ્તત્ર જોગિયાશકુનં ભવેત્ ।

निषादस्याप्यपाडाराद्धुस्तदपसारयेत् ॥ १७ ॥

सन्ध्याकालप्रगेयेषु रागेषु नैव युज्यते ।

निगयोर्लङ्घनं प्रातर्गेयेषु रिधयोस्तथा ॥ १८ ॥

गुण्डकीनामिकाप्यन्या धरिक्ता सांशका पुनः ।

या दिनान्ते मता कैश्चित्तस्याभित्स्यात्परिस्फुटा ॥ १९ ॥

जोगिया

गौडमालवमेलोत्था जोगिया कथ्यते बृषैः ।

उत्तराङ्ग प्रधानत्वात्प्रातःकालोऽपि प्रस्फुटः ॥ २० ॥

समथोरत्र संवादो भैरवेरिधयोरसौ ।

निषादाकलनात्प्रज्ञैर्गुणकीर्णैः उच्यते ॥ २१ ॥

गान्धारः सर्वथा त्याज्यो निस्त्यक्तश्चाधिरुडो ।

रिमथोर्धमथोर्वा स्यात्सङ्गतिः सर्वरक्तिदा ॥ २२ ॥

अवरोडकमे पोडव्यो निषादे धर्षणं स्मृतम् ।

मध्यमस्य सुव्यस्तत्वं कस्य न स्थान्मनोडरम् ॥ २३ ॥

आसावर्या मिश्रणेन भैरवे रुपकं त्विदम् ।

कदाचित्स्यात्समुत्पन्नमिति केचिद्विदोविदुः ॥ २४ ॥

प्रभातः

भैरवे मेलके प्रोक्तः प्रभातो लक्ष्यवेदिभिः ।

मध्यमांशः प्रभाताहो ललिताङ्गविभूषितः ॥ २५ ॥

भैरवस्थरिधावत्र प्रातःकालप्रसूयकौ ।

वादित्वान्मध्यमस्यैव तद्भित्त्वं परिस्फुटम् ॥ २६ ॥

प्रयोगः पञ्चमस्यास्मिन् ललिताङ्गनिवारकः ।

भक्तिमार्गसुप्रयुक्तो नूनं स्याद्भुक्तिमुक्तिदः ॥ २७ ॥

अनुलोमे मनीयोगा द्रामकल्यानसम्भवः ।

गुणार्था तु गनीत्यक्तावतस्तस्याः स्फुटा बिदा ॥ २८ ॥

વિચિત્રતા સદૈવાત્ર વિલમ્બિતલયે મતા ।
દ્રુતલયે કદાચિત્સ્યાત્ કલિંગેન વિમિશ્રણમ્ ॥ ૨૯ ॥

કલિંગગડા

ગૌડમાલવકે મેલે બુધૈઃ ખ્યાતા કલિંગગડા ।
ગાન્ધારો મધ્યમો વાપિ તત્ર સ્યાદ્ભુલઃ સ્વરઃ ॥ ૩૦ ॥
ર્હસ્વત્વાદ્રિધયોશ્ચૈવ ભૈરવસ્ય ન સમ્ભવઃ ।
ગાનં સુસમ્મતં તસ્યા રાત્ર્યાં યામે તૃતીયકે ॥ ૩૧ ॥
પ્રકૃતિર્લક્ષિતૈતસ્યાશ્ચગ્ધલા પણ્ડિતાસ્તતઃ ।
ક્ષુદ્રગીતોપપન્નત્વમપિ તસ્યા વદન્તિ તે ॥ ૩૨ ॥
સમ્પૂર્ણં સરલં રૂપમેતત્સર્વગુણિપ્રિયમ્ ।
અસંશયં સુપ્રગીતં ભવેદૈચિત્યકારણમ્ ॥ ૩૩ ॥

સૌરાષ્ટ્રઃ

ભૈરવે મેલકે તત્ર સૌરાષ્ટ્રો વર્ણ્યતે બુધૈઃ ।
મધ્યમાંશશ્ચ સમ્પૂર્ણઃ પ્રાતર્ગેયો નિદુર્બલઃ ॥ ૩૪ ॥
ઘૈવતાવત્ર દ્વૌ યુક્તાવિતિ લક્ષ્યવિદાં મતમ્ ।
તીપ્રાખ્યસ્ત્વનુલોમે સ્યાદ્વિલોમે કોમલઃ પુનઃ ॥ ૩૫ ॥
ઉત્તરાંગે ક્વચિચ્છાયા ભટ્ટિહારસ્ય લક્ષિતા ।
સંગત્યા મધયોસ્તત્ર પૂર્વાંગે ભૈરવસ્ય સા ॥ ૩૬ ॥
કલિંગગડોઽથ બડગાલસ્તૃતીયઃ પગ્ધમાહ્યઃ ।
એતત્સમ્મિશ્રણોદ્ભૂતં સ્વરૂપં મન્યતે ક્વચિત્ ॥ ૩૭ ॥
કેચિદન્યેહ્યુત્તરાંગે બિલાવલસ્ય સંગતિમ્ ।
સમર્થયન્તિ લક્ષ્યજ્ઞા બુધઃ કુર્યાત્ સ્વનિર્ણયમ્ ॥ ૩૮ ॥

રામકલી

મેલે માલવગૌડીયે રાગો જાતઃ સુમંગલઃ ।

रामकेलीति विख्यातः प्रातर्गोथो बुधप्रियः ॥ ३९ ॥

धैवतस्यैव वादित्वं संवादित्वं तु रेः स्मृतम् ।

आरोहे मनिवर्जं स्याद्वरोहे समग्रकम् ॥ ४० ॥

केचिदत्र निर्दिशन्ति मध्यमौ द्वौ विपश्चितः ।

शुद्धमध्यमव्यस्तत्वं गर्हणीयं न तन्मते ॥ ४१ ॥

निषाद्योर्द्वयोरेव प्रयोगो दृश्यते क्वचित् ।

भैरवाङ्गप्रभूतत्वं तथापि बहुसम्मतम् ॥ ४२ ॥

यथा रामकेली प्रातःसायं रामकिया मता ।

शुद्धमध्यमयुक्ताद्या द्वितीया तीव्रमान्विता ॥ ४३ ॥

विभासः

मेले भैरवके तत्र मनीडीनो विभांशुकः ।

औडवो धैवतांशोपि पञ्चमन्यासमण्डितः ॥ ४४ ॥

विचित्रो गपसङ्गत्या सुशान्तप्रकृतिः पुनः ।

उत्तराङ्गप्रधानोऽयं प्रभाते ऽर्षयेन्मनः ॥ ४५ ॥

यत्र यत्र मनित्यागः सङ्गतिर्गपयोर्भवेत् ।

नियमोऽयं सुप्रसिद्धः पूर्वमेव मयोदितः ॥ ४६ ॥

पञ्चमस्वरके न्यासो धैवताख्यते यदा ।

न कोऽपि शङ्कुयात् प्यातुं श्रोतृचित्तगतं सुभम् ॥ ४७ ॥

तीव्रमेण तथा तीव्रधेनापि श्रूयते क्वचित् ।

उत्तराङ्गप्रधानत्वं तत्रापि दृश्यते स्फुटम् ॥ ४८ ॥

अवरोहे मनित्यागे रामकेली कुतो भवेत् ।

न कोऽप्यन्यो मनीडीनो रागः प्रातः सुवक्ष्यते ॥ ४९ ॥

सन्ध्याकाले यथा रेवा तथा प्रातर्विभांशुकः ।

गांशकाद्या मता तज्जैर्द्वितीयो घांशको मतः ॥ ५० ॥

भैरवस्तु सुसम्पूर्णो गुणकी स्यान्निगोर्जिता ।

रामकेली मनीडीना त्वनुलोमे सुसम्मता ॥ ५१ ॥

गौरी

मेले मालवगौडस्य गौरी शास्त्रेषु लक्षिता ।
 ऋषभांशग्रहा नित्यं सायङ्गेयैव सम्भता ॥ ५२ ॥
 आरोहणो धगोना स्यात् सम्पूर्णा य विलोभके ।
 मन्द्रमध्यस्वरैस्तस्या गानं स्यादतिरक्तिदम् ॥ ५३ ॥
 केचिदत्र निर्दिशन्ति तीव्रमस्यापि योजनम् ।
 सायङ्गेये स्वरूपेऽस्मिन् भाति मे न विसङ्गतम् ॥ ५४ ॥
 मन्द्रस्थस्य निषादस्य वैचित्र्यमद्भुतं मतम् ।
 श्रोतारः प्रायशस्तत्र कुर्वन्ति रागनिर्णयम् ॥ ५५ ॥
 कलिङ्गाङ्गा मता गौरी पूरियाङ्गा तथैव य ।
 मतं त्विदं सुप्रसिद्धं नियतं लक्ष्यवेदिनाम् ॥ ५६ ॥
 मतभेदा यद्यप्येते व्यवहारे समीक्षिताः ।
 श्रीरागाङ्गस्य प्राबल्यं सर्वत्र दृश्यते स्फुटम् ॥ ५७ ॥
 केचिदाहुर्गस्वरस्य सर्वथैव विवर्जनम् ।
 यतः स्यात् प्रस्फुटा गौर्याः श्रीरागादपि भिन्नता ॥ ५८ ॥

ललितपञ्चमः

गौडमालवमेलोत्थो रागो ललितपञ्चमः ।
 आरोहे तु पवर्जं स्यात् पूर्णवक्त्रावरोहकम् ॥ ५९ ॥
 मध्यमस्यैव बाहुल्यान्निश्चितं चित्तरञ्जनम् ।
 गानं यानुमतं रात्र्यां तृतीये यामके सदा ॥ ६० ॥
 ललिताङ्गालङ्कृतोऽयं स्वीकृतो गायनोत्तमैः ।
 मध्यमावधुभौ ग्राह्याविति लक्ष्यविदां मतम् ॥ ६१ ॥
 अवरोहे यथायोग्यं पञ्चमस्य प्रयोगतः ।
 गोपनं ललिताङ्गस्य कुर्वन्ते गानकोविदाः ॥ ६२ ॥

सावेरी

गौडमालवमेलाञ्च ज्योता सावेरिनामिका ।
 आरोहे गनिवर्जं स्थावरोहे समग्रकम् ॥ ६३ ॥
 पञ्चमोऽत्र मतो वादी संवादी षड्ज हरितः ।
 गानमस्याः समादिष्टे प्रभाते गायनोत्तमैः ॥ ६४ ॥
 प्रचारोऽस्याश्च रागिण्याः कर्णाटकेऽधिकोमतः ।
 कर्त्तुं शित्साश्रुताऽत्रापि सङ्गृहीतेऽत्र ग्रन्थके ॥ ६५ ॥
 पूर्णत्वावरोहस्य रागिण्यावपवारयेत् ।
 गुणकीर्णो गीये यैव स्फुटमेतत्तु तद्विधम् ॥ ६६ ॥

भङ्गालः

भैरवे मेलके तत्र भङ्गालोत्पत्तिरीरिता ।
 भैरवस्यैव भेदोऽसाविति तज्ज्ञैः सुनिश्चितम् ॥ ६७ ॥
 आरोहे यावरोहेऽत्र निषादो वर्जितः स्वरः ।
 अवरोहे पुनर्दृष्टा गान्धारस्ववकता ॥ ६८ ॥
 भैरवस्य प्रभेदत्वात्तदङ्गं स्यात्सुसम्मतम् ।
 निवर्जत्वाद्भवत्वाद्भैरवस्य प्रभिन्नता ॥ ६९ ॥
 गान्धारस्य परित्यागे स्वार्णिकर्षणनामकः ।
 भैरवस्यैव भेदः स्यात्साऽवो मध्यमांशकः ॥ ७० ॥
 सधयोः सङ्गतिर्नूनं भङ्गाले रक्षित्वायिनी ।
 गानमस्यापि रागस्य प्रथमप्रहरोचितम् ॥ ७१ ॥

शिवमतभैरवः

भैरवस्यैव मेलोऽसौ भैरवः शिवपूर्वकः ।
 नियुक्तो नित्यमाचार्यैर्मिश्रमेलसमुद्भवः ॥ ७२ ॥
 आरोहे गनितीव्रत्वं भैरवाङ्गं प्रदर्शयेत् ।
 अवरोहे तन्मृदुत्वं भवेत्तोऽप्यादिकारणम् ॥ ७३ ॥

પ્રસિદ્ધિવિધુરત્વાત્તુ રાગોડયં વાદમૂલકઃ ।
 લક્ષ્યમાર્ગમનુસૃત્ય કુર્યાદિહ સ્વનિર્ણયમ્ ॥ ૭૪ ॥
 ભૈરવસ્ય રિઘૌ યોજ્યૌ સદૈવ ગાયકોત્તમૈઃ ।
 તદદ્ગં તત્ત્વતસ્તેન સુવ્યક્તં પ્રકટીભવેત્ ॥ ૭૫ ॥

આનન્દભૈરવઃ

મેલાન્માલવગૌળીયાજજાતો રાગો ગુણિપ્રિયઃ ।
 આનન્દભૈરવાખ્યાતઃ સમ્પૂર્ણઃ સાંશકઃ પુનઃ ॥ ૭૬ ॥
 પૂર્વાડ્ગે ભૈરવો મેલઃ શકુરાભરણાહ્વયઃ ।
 ઉત્તરાડ્ગે પ્રસક્તઃ સ્યાદિતિ લક્ષ્યવિદાં મતમ્ ॥ ૭૭ ॥
 મિશ્રણાદ્ભૈરવે તત્ર બિલાવલ્યાઃ સમુદ્ભવેત્ ।
 ગાયનં તસ્ય સમ્પ્રોક્તં પ્રાતઃકાલે મનીષિભિઃ ॥ ૭૮ ॥
 પ્રયોગાત્તીવ્રધસ્યેહ સૂર્યકાન્તાભિધઃ પુનઃ ।
 ગ્રન્થોક્તો મેલકો ભૂયાદિતિ કેચિદ્વદન્તિ તે ॥ ૭૯ ॥ ૧૨

શ્રીમલ્લક્ષ્યસંગીતમ્

ભૈરવાડ્ગસ્ય પ્રાધાન્યાદ્રાગોડયં પરિકલ્પિતઃ ।
 ભૈરવસ્યૈવ મેલેડત્ર સૌકર્યાર્થ મયા પુનઃ ॥ ૮૦ ॥

હિજેજઃ

ભૈરવાભિધમેલે તુ હિજેજો ગીયતે બુધૈઃ ।
 યાવનિકમિદં રૂપં સ્વીકૃતં ગ્રન્થકર્તૃભિઃ ॥ ૮૧ ॥
 સમ્પૂર્ણો મગ્રહાંશશ્ચ સાયડ્ગેયસ્તથૈવ ચ ।
 દ્વિઘૈવતો નિહીનોડપિ કેષાગ્ચિત્કથ્યતે મતે ॥ ૮૨ ॥
 ઘૈવતો મૃદુરારોહે હ્યવરોહે તુ તીવ્રકઃ ।
 આદિશન્તિ ક્રમં ભદ્રં લક્ષ્યમાર્ગવિચક્ષણાઃ ॥ ૮૩ ॥
 ભૈરવે મેલનં કેચિદ્ભૈરવ્યાઃ સડ્ગિરન્ત્યુત ।
 ગ્રન્થેષુ તૂપરિખ્યાતં વર્ણનં દૃશ્યતે ધ્રુવમ્ ॥ ૮૪ ॥

સાચડગેયેષુ રૂપેષુ માંશત્વમપવાદકમ્ ।
ઇતિ મન્યે સુરાગોડયં પ્રથમપ્રહરે દિને ॥ ૮૫ ॥

અહીરી, (અહીરભૈરવઃ)

ભૈરવસ્યૈવ મેલાઅ્ય જાતાહીરી સુનામિકા ।
સમ્પૂર્ણા ભૈરવાડગાડપિ ષડ્જાંશા વ્યસ્તમધ્યમા ॥ ૮૬ ॥
પૂર્વાડગે ભૈરવો દૃષ્ટો હ્યુત્તરાડગે હરપ્રિયઃ ।
વૈચિત્ર્યમસ્ય રાગસ્ય તેનૈવ સ્યાત્સુરક્તિદમ્ ॥ ૮૭ ॥
ગ્રન્થેષુ કેષુચિત્પ્રોક્તા ભૈરવીમેલનોત્થિતા ।
આભીરી નામિકાપ્યન્યા નટભૈરવિમેલકે ॥ ૮૮ ॥

ભાવભટ્ટમતે

ઔડવઃ ષાડવશ્ચૈવ સમ્પૂર્ણશ્ચ ત્રિધા મતઃ ।
વસન્તનન્દકાનન્દસ્વર્ણાર્કર્ષણપૂર્વકાઃ ॥ ૮૯ ॥
ગાન્ધારપગ્ધમાદ્યશ્ચ બહુલીપૂર્વકસ્તતઃ ।
રામભૈરવ ઇત્યેવં ભૈરવો દશધા સ્મૃતઃ ॥ ૯૦ ॥
ગુણકી પારિજાતોક્તા ભૈરવીમેલનેડપ્યુત ।
અભાવે નિગયોઃ કૈશ્ચિત્સુગીતા ભૈરવાલ્હયે ॥ ૯૧ ॥

ભૈરવીમેલે

ભૈરવી

લક્ષ્યે ભૈરવિમેલો યો ગ્રન્થાનાં તોડિસંજ્ઞકઃ ।
અસ્માન્મેલાત્સમુત્પન્ના ભૈરવી લોકવિશ્રુતા ॥ ૧ ॥
આરોહેડાધ્યવરોહે સા સમ્પૂર્ણૈવ સદા મતા ।
ઉત્તરાડગપ્રધાનત્વે પ્રાતઃકાલોચિતા ભવેત્ ॥ ૨ ॥

केचिदत्र वार्णयन्ति समौ संवादिनौ स्वरौ ।
 धगावन्ये जगुः केचिद्बुधः कुर्याद्यथोचितम् ॥ ३ ॥
 ग्रन्थेषु भैरवी प्रोक्ता ज्यासावरीसुमेलके ।
 ऋषभः कोमलो लक्ष्ये गृह्यते नात्र संशयः ॥ ४ ॥
 प्रत्यक्षे तीव्ररिश्वापि दृश्यते रोडणो क्वचित् ।
 लक्ष्यदृष्ट्या भवेन्नैतदोषास्पदं सतां मते ॥ ५ ॥
 दाक्षिणात्यास्त्वधुनापि छिन्दुस्थानीयभैरवीम् ।
 तोडिनाम्नैव मन्यते छिं न जानन्ति पण्डिताः ॥ ६ ॥
 नटभैरविमेवे छि भैरवीं स्थापयन्ति ते ।
 ग्रन्थसङ्गीतदृष्ट्या तन्न यापि स्याद्विसङ्गतम् ॥ ७ ॥

मालकोशः

भैरवीमेलसञ्जातः स्मृतो रागः सुनामकः ।
 मालकोशो गुणिष्यातो रिपवर्जित ओऽवः ॥ ८ ॥
 आलापनार्द्धताप्यस्य सम्मता गानवेदिनाम् ।
 गम्भीरप्रकृतिर्गीतस्तृतीयप्रहरात्परम् ॥ ९ ॥
 शुद्धमध्यमवादित्वं प्रायो गाम्भीर्यवाचकम् ।
 व्यस्तत्वं तत्स्वरेनिष्ठं रागजातिं प्रकाशयेत् ॥ १० ॥
 विदग्धा गायका अत्र कुर्वन्ति बुद्धिपूर्वकम् ।
 रिपयोगमल्पशस्ते रक्तिदमवरोडणो ॥ ११ ॥
 कल्याणीमेलके तत्र छिन्दो लो रिपवर्जितः ।
 भैरवी मेलकेयत्र रिपलीनो भवेद्यम् ॥ १२ ॥
 केषुचिच्छास्त्रग्रन्थेषु रागो मङ्गलकौशिकः ।
 दृश्यते लक्षितश्चासौ मेले मालवगौडके ॥ १३ ॥

भूपालः

भैरवीमेलके प्रोक्तो रागो भूपालनामकः ।

ઔડવો મનિહીનોડસૌ ધગસંવાદભૂષિતઃ ॥ ૧૪ ॥
 લક્ષ્યે પ્રસિદ્ધિવૈધુર્યાદ્રાગોડયં નાતિવિશ્રુતઃ ।
 ગાનં ચાસ્ય સમાખ્યાતં પ્રાતર્નિત્યં મનીષિભિઃ ॥ ૧૫ ॥
 અભ્યાસાત્પગયોઃ કિઞ્ચિત્ તોડીરૂપં સમુદ્ભવેત્ ।
 નિમયોસ્ત્વપકર્ષાશ્ચ બુધસ્તદપવારયેત્ ॥ ૧૬ ॥
 સાચડ્ગેયા તુ ભૂપાલી પ્રાતર્ગેયો ભવેદયમ્ ।
 ઇતિ સડ્ગીતવૈચિત્ર્યં જનયેત્કૌતુકં મહત્ ॥ ૧૭ ॥

આસાવરી

ભૈરવીમેલસજ્જાતા રાગિણ્યાસાવરી મતા ।
 નટભૈરવમેલેડપિ ગુણિભિઃ કૈશ્ચિદીરિતા ॥ ૧૮ ॥
 આરોહે ગનિહીના સ્થાદવરોહે સમગ્રકા ।
 મગ્રહાધાંશિકાપાન્તા દ્વિતીયપ્રહરે દિને ॥ ૧૯ ॥
 ગ્રન્થેષુ કેષુચિત્સૈવ ભૈરવે મેલકે સ્થિતા ।
 લક્ષ્યમાર્ગવિરોધિત્વાન્ન ગ્રાહ્યં તન્મતં ધ્રુવમ્ ॥ ૨૦ ॥

ધનાશ્રીઃ

ભૈરવીમેલકે ક્વાપિ ધનાશ્રીર્ગ્રન્થસમ્મતા ।
 આરોહે રિધવર્જ સ્થાદવરોહે સમગ્રકમ્ ॥ ૨૧ ॥
 લક્ષ્યે ધન્યાશ્રિકા પ્રોક્તા હરપ્રિયાહ્મમેલકે ।
 ગાનં તસ્યાઃ સમાદિષ્ઠં તૃતીયપ્રહરે દિને ॥ ૨૨ ॥
 ષડ્જપચ્ચમયોરન્ત્ર સંવાદો બહુસમ્મતઃ ।
 સમુદગ્રાહો મન્દ્રનિના દૃશ્યતે બહુશઃ કૃતઃ ॥ ૨૩ ॥
 ભૈરવ્યુદ્ભૂતધન્યાશ્રીઃ પ્રાતર્ગેયૈવ યુજ્યતે ।
 તન્મેલસ્થોપપન્નત્વં પ્રાતરેવ પરિસ્કુટમ્ ॥ ૨૪ ॥

ઝીલકુઃ, જડ્ગૂલા ચ

ભૈરવ્યાસાવરીયોગાજ્ઝીલકુઃ ગુણિસમ્મતઃ ।
 આધુનિકસ્તુરાગોડયં યાવનિકઃ પરિસ્ફુટઃ ॥ ૨૫ ॥
 ઉત્તરાડ્ગ પ્રાધાન્યમુપપન્નં સુનિશ્ચિતમ્ ।
 યતોડયં ગીયતે પ્રાતર્ગાયનૈર્લક્ષ્યવેદિભિઃ ॥ ૨૬ ॥
 જડ્ગૂલામિશ્રમેલોત્યા પ્રાતર્ગયા નિરૂપિતા ।
 કેવલં લક્ષ્યમાદૃત્ય તત્ર સ્યાદ્રાગાનિર્ણયઃ ॥ ૨૭ ॥
 રાગે કર્ણાટગૌડાખ્યે સમૃદ્ધ્યા ભૈરવસ્ય તુ ।
 જુલુકોત્પત્તિરાખ્યાતા સોમનાથેન સૂરિણા ॥ ૨૮ ॥
 ભૈરવાસાવરીયોગે લક્ષિતો ઝીલકુઃ ક્વચિત્ ।
 ભૈરવ્યાસાવરીસન્ધૌ જડ્ગૂલોત્પત્તિરીરિતા ॥ ૨૯ ॥

મોટકી

ભૈરવીમેલજા પ્રોક્તા લક્ષ્યે મોટકિરાગિણી ।
 આરોહે ચર્ષભો ર્હસ્વો ધૈવતસ્ત્વવરોહણે ॥ ૩૦ ॥
 ધૈવતૌ દ્વૌ પ્રયોગે તો મધ્યમો જીવકઃ સ્વરઃ ।
 વાગીશ્વર્યડ્ગતો ગીતા શ્રોતૃચિત્તસુખાવહા ॥ ૩૧ ॥
 દુર્લભં રક્તિદં રૂપં મિશ્રમેલોત્થિતં ત્વિદમ્ ।
 વ્યવહારેડલ્પશો ગીતં વિવાદાસ્પદમઞ્જસા ॥ ૩૨ ॥
 ગ્રન્થેષુ મોટકી પ્રોક્તા તા પચ્ચમાહ્યાત્ ।
 સોડપિ હરપ્રિયે મેલે વર્ણિતઃ પણ્ડિતૈઃ ક્વચિત્ ॥ ૩૩ ॥

શુદ્ધસામન્તઃ

ભૈરવીમેલકે પ્રોક્તઃ શુદ્ધસામન્તનામકઃ ।
 આરોહે ગનિહીનઃ સ્યાદવરોહે નિવર્જિતઃ ॥ ૩૪ ॥
 મધ્યમસ્યાત્ર વાદિત્વં હયાસાવર્થાન્તુ ધસ્ય તત્ ।
 ષડ્જસ્યાપિ વદન્ત્યન્યે પ્રાતઃકાલોચિતં પુનઃ ॥ ૩૫ ॥

कर्णाटकीयपद्धत्यां प्रयारोऽस्य मतोऽधिकः ।
दृश्यतेऽत्र यतो गीतः सङ्गृहीतो मयाप्यसौ ॥ ३६ ॥

वसन्तमुष्मारी

मेलनाद्भैरवीमेले भैरवाप्यस्य तत्त्वतः ।
वसन्ताद्यमुष्मारी सा प्रातःकालोचिता भवेत् ॥ ३७ ॥
पूर्वाङ्गे भैरवः स्पष्ट उत्तराङ्गे तु भैरवी ।
अतिमनोहरं रूपं निर्मितं गीतवेदिभिः ॥ ३८ ॥
घैवतस्यात्र वादित्वं प्रातःकालप्रबोधकम् ।
अप्रसिद्धं भवेन्नूनं रूपमेतत्सुरज्जिह्वम् ॥ ३९ ॥
केचिदेतद्गार्जयन्ति छिज्जस्यैव लक्षणां ।
ग्रन्थेषु सम्मतं तस्माद्बुधः कुर्यात्स्वनिर्णयम् ॥ ४० ॥

आसावरीमेलेः

आसावरी

ग्रन्थानां भैरवीमेलो लक्ष्ये त्वासावरीरितः ।
आसावरी भवेत्तज्ज्वा द्वितीयप्रहरोचिता ॥ १ ॥
आरोहे गान्डीना स्थावरोऽपि समग्रका ।
घैवतस्यैव वादित्वं सुमतं तत्र तद्विदाम् ॥ २ ॥
मध्यमेन ग्राहः प्रोक्तः पञ्चमे न्यसनं भवेत् ।
उत्तराङ्गप्रधानत्वाद्ग्राहः पूर्वाङ्गगोचरः ॥ ३ ॥
अवरोहक्रमे केचिद्विद्वद्भिरुक्तं स्पृशन्ति तत् ।
मन्ये दोषास्पदं नैव नियमः शास्त्रसम्मतः ॥ ४ ॥
गौडमालवमेलेऽपि ग्रन्थेषु केषुचित्पुनः ।
आसावरी समाख्याता लक्ष्यमार्गविरोधि तत् ॥ ५ ॥
अङ्गमस्याश्च रागिण्याः प्रसङ्गमवरोहोऽपि ।

મધ્યમસ્ત્ર સ્યાદલ્પઃ પગયોઃ સડ્ગતિસ્તથા ॥ ૬ ॥

જૈનપૂરી

આસાવર્યાઃ સ્થિતા મેલે જૈનપૂરી બુધૈર્મતા ।

આરોહણે ગવર્જ સ્યાદવરોહે સમગ્રકમ્ ॥ ૭ ॥

નિષાદોઽન્નોલ્લસેદ્વાદી કેશ્ચિદ્વૈવત ઈરિતઃ ।

ગાનમસ્યાઃ સમીચીનં દ્વિતીયપ્રહરે દિને ॥ ૮ ॥

ઋષભેણાત્ર તીવ્રેણ હ્યાસાવર્યાઃ પ્રભેદનમ્ ।

તસ્યા અપિ સમીપત્વાત્તદડ્ગા બહુસમ્મતા ॥ ૯ ॥

આધુનિકમિદં રૂપમાસાવરીસુમેલનાત્ ।

સૂલતાનહુસેનેન નિર્મિતમિતિ કથ્યતે ॥ ૧૦ ॥

આસાવરીમધ્યમાદ્યોર્યોગમિચ્છન્તિ કેચન ।

દ્વિતીયપ્રહરે નૂનં ન ચાપ્યેત દ્વિસડ્ગતમ્ ॥ ૧૧ ॥

દેવગાન્ધારઃ

આસાવરીસુમેલાગ્ચ દેવગાન્ધાર ઈરિતઃ ।

આરોહે રિધવર્જ સ્યાદવરોહે સમગ્રકમ્ ॥ ૧૨ ॥

મધ્યમેન ગ્રહો ન્યાય્યઃ ષડ્જે ન્યાસઃ સમુચ્ચરેત્ ।

દ્વિતીયપ્રહરે ગાનમસ્ય રાગસ્ય યુજ્યતે ॥ ૧૩ ॥

સપોરત્ર સંવાદો વિશેષેણ સુખાવહઃ ।

ધનાશ્ર્યાસાવરીરૂપે પ્રદર્શ્યેતે સપાટવમ્ ॥ ૧૪ ॥

ધનાશ્ર્યડ્ગં રોહણે સ્યાદ્દ્વિતીયમવરોહણે ।

ઉત્તરાડ્ગસ્ય પ્રાધાન્યાત્તદેવ પ્રભવેત્પુનઃ ॥ ૧૫ ॥

ગ્રન્થેષુ કેષુચિચ્ચૈષ ભૈરવે મેલકે મતઃ ।

અગનિઃ પાંશકઃ સાન્તો લક્ષ્યે નૈતત્સુસડ્ગતમ્ ॥ ૧૬ ॥

કેચિદેનં સડ્ગિરન્તિ હરપ્રિયાખ્યમેલકે ।

વિરુદ્ધ્યતે ચતો લક્ષ્યે નૈવસ્યાત્સમ્મતં સતામ્ ॥ ૧૭ ॥

કર્ણાટકીયપદ્ધત્યાં શકુરાભરણસ્વરૈઃ ।
 ગાનમસ્ય સમાદિષ્ટં ન તલ્લક્ષ્યેડત્ર દૃશ્યતે ॥ ૧૮ ॥
 વિદગ્ધા ગાયકાઃ કેચિદ્ભૈરવસ્ય સુમિશ્રણાત્ ।
 આસાવર્યામુદ્ધરન્તિ રાગમેનં ચ કામતઃ ॥ ૧૯ ॥

સિન્ધભૈરવી

આસાવરીસુમેલાચ્ચ ભૈરવી સિન્ધપૂર્વિકા ।
 આરોહે ચાવરોહેડપિ સમ્પૂર્ણા મધ્યમાંશિકા ॥ ૨૦ ॥
 અવરોહે વિકલ્પેનં રિકોમલાપિ દૃશ્યતે ।
 દ્વિતીયપ્રહરે ગાનમસ્યાઃ સર્વસુસમ્મતમ્ ॥ ૨૧ ॥
 પચ્ચમે ષડ્જમારોચ્ય ભૈરવી ગીયતે યદિ ।
 સિન્ધભૈરવિકોત્પત્તિર્નૂનં સ્થાત્તત્ર પ્રસ્ફુટા ॥ ૨૨ ॥
 મન્દ્રમધ્યસ્વરૈઃ પ્રાયો ગાયન્તિ ગાનકોવિદાઃ ।
 તત્રૈવાસ્યા ભવેશ્છોભા કથિતં તદ્વિદાં મતમ્ ॥ ૨૩ ॥

દેશી

આસાવરી સમ્મેલને જાતા દેશી ગુણિપ્રિયા ।
 આરોહે ગધવર્જ સ્થાદવરોહે સમગ્રકમ્ ॥ ૨૪ ॥
 સમયોરત્ર સંવાદો ગકમ્પનં મનોહરમ્ ।
 ગાનં યાપિ સમાખ્યાતં દ્વિતીયહરે દિને ॥ ૨૫ ॥
 સડ્ગતિઃ સ્વરથો રિન્ધોઃ સારડ્ગાડ્ગં પ્રદર્શયિત્ ।
 મધ્યાહ્નાત્પૂર્વકં તસ્માદ્ગાનમસ્યાઃ સુસમ્મતમ્ ॥ ૨૬ ॥
 આસાવરી હ્યુત્તરાડ્ગે પૂર્વાડ્ગે વિલસેત્યુનઃ ।
 સારડ્ગો મધુરો રાગ ઇતિ લક્ષ્યવિદાં મતમ્ ॥ ૨૭ ॥
 કેચિદ્દેશ્યામાદિશન્તિ તીવ્રધૈવતયોજનમ્ ।
 અન્યેતુ ધૈવતદ્વન્દ્વં બુધઃ કુર્યાદ્યથોચિતમ્ ॥ ૨૮ ॥

દરબારઃ

મેલાદાસાવરીનામ્નોદરબારઃ સુસમ્મતઃ ।
 આલાપાર્લઃ પ્રિયો લોકે નિશિયામે દ્વિતીયકે ॥ ૨૯ ॥
 સ્યાદ્વૈચિત્ર્યમત્ર રૂપે હ્યખિલં મન્દ્રસ્થાનકે ।
 દુર્બલો ગો રોહણે સ્યાદ્વૈવતો વર્જિતોઽન્યકે ॥ ૩૦ ॥
 મધ્યસ્થો રિર્મતો વાદી નીપયોઃ સઙ્ગતિઃ શુભા ।
 આન્દોલનં તુ ગાન્યારે વિલમ્બિતો લયઃ પુનઃ ॥ ૩૧ ॥
 કર્ણાટસ્યાપભ્રંશાત્સ્થાત્કાનડાનામસમ્ભવઃ ।
 દરબારઃ સ્વયં શબ્દઃ સ્પષ્ટો યાવનિકો મતઃ ॥ ૩૨ ॥
 આરોહણે ગદૌર્બલ્યાત્કાઢીરાગાદિકા નહિ ।
 અવરોહે ધવર્જનાદાસાવરી ન કર્હિચિત્ ॥ ૩૩ ॥

અડુણઃ

આસાવર્યાઃ સુમેલાચ્ચ રાગોઽડુણોઽપિ નિશ્ચિતઃ ।
 કેચિદેનં વર્ણયન્તિ હરપ્રિયસમાશ્રિતમ્ ॥ ૩૪ ॥
 ગ્રન્થેષુ ધૈવતસ્તીપ્રઃ શ્રૂયતે શાસ્ત્રસમ્મતઃ ।
 લક્ષ્યે તુ કોમલસ્યાપિ પ્રયોગોઽસ્તિ ન સંશયઃ ॥ ૩૫ ॥
 મગ્રહસ્તારષડ્જાંશો હ્યવરોહમનોહરઃ ।
 રાત્ર્યાં તૃતીયકે યામે ગીતોઽસૌ ગાયકોત્તમૈઃ ॥ ૩૬ ॥
 ગધયોર્દુર્બલત્વેન સારડ્ગાડ્ગં સુસમ્ભવેત્ ।
 વિલોમે પગસડ્ગત્યા બુધસ્તદપવારયેત્ ॥ ૩૭ ॥
 રાગોઽડુણઃ ક્વચિદ્ દૃષ્ટો હરિકામ્ભોજિમેલકે ।
 કર્ણાટકીયપદ્ધત્યાં સ યાસ્માદ્ભેદમર્હતિ ॥ ૩૮ ॥
 દરવારે યથા પ્રોક્તા મન્દ્રમધ્યવિચિત્રતા ।
 તારમધ્યગતા સૈવ પ્રોચ્યતેઽત્ર વિચક્ષણૈઃ ॥ ૩૯ ॥
 અર્ધ્વરાત્ર્યાઃ પરં ગાનં તારષડ્જવિચિત્રકમ્ ।
 રાગા એતાદૃશાસ્ત્રત્ર ભવેયુઃ સુપ્રવેશકાઃ ॥ ૪૦ ॥

कौशिकः

संयोगो मालकोशस्य कानडायां भवेद्यदा ।
तदा स्यात्कौशिकोत्पत्तिरिति कैश्चित्सुनिश्चितम् ॥ ४१ ॥

मालकोशगतो मस्तु कस्य न स्यात्सुष्पावः ।
तस्यैवात्र सुवादित्वाद्भेदयित्वा नियतं स्फुटम् ॥ ४२ ॥

पञ्चमस्य प्रयोगाख्य धनाश्रयङ्गं शुभं भवेत् ।
मालकोशस्य संस्पर्शाद्बुधस्तत्परिमाण्येत् ॥ ४३ ॥

केचिदेनं मध्यमांशं ढरप्रियाह्वं जगुः ।
लक्ष्याध्वनि तथैवापि प्रयुक्तो दृश्यते क्वचित् ॥ ४४ ॥

भटः

नटभैरविमेलाञ्च भटरागस्य सम्भवः ।
धैवतांशो मग्नोऽसौ पञ्चमन्यास उच्यते ॥ ४५ ॥

सङ्कीर्णत्वात्कैश्चिदत्र मिश्रमेतत्त्वमीरितम् ।
शङ्कराभराणस्यैव मिश्रणं बहुसम्मतम् ॥ ४६ ॥

प्रकृत्या यपलः पूर्णो बहुभिर्गमैर्युतः ।
उत्तराङ्गप्रधानत्वे प्रातःकालः परिस्रुटः ॥ ४७ ॥

तीव्रगान्धारसाहित्यं भैरवाङ्गप्रदर्शकम् ।
तीव्रधस्य प्रयोगेण तस्यापि स्यान्निवारणम् ॥ ४८ ॥

पूर्वाङ्गे भैरवाङ्गं स्यादासावर्यङ्गमन्यके ।
मिश्ररूपं सुप्रगीतं सर्वेषामतिरक्तिष्टम् ॥ ४९ ॥

प्रतिपन्नं पुनः कैश्चिदत्र षड्रागमिश्रणम् ।
याथार्थ्यं भटनाम्नोऽपि तैरेव ह्युपक्रम्यते ॥ ५० ॥

जीलङ्कः

आसावरीमेलकेऽन्यो जीलङ्कः परिकीर्तितः ।

રાગ આધુનિકો હ્યેષ મિશ્રમેલસમુત્થિતઃ ॥ ૫૧ ॥

કલિઃગડો ભૈરવો વા ન્યાસે સ્થાદતિશોભનઃ ।

જૈનપૂરી ખટશ્ચાપિ તત્ર યાવયવૌ મતૌ ॥ ૫૨ ॥

પ્રાતઃકાલપ્રગેયત્વાદુત્તરાઃગસુભૂષિતઃ ।

ઘૈવતસ્ય સુવાદિત્વં નૂનં સ્થાદત્ર રક્તિદમ્ ॥ ૫૩ ॥

તોડીમેલઃ

તોડી

મેલે પન્તુવરાળ્યાખ્યે લક્ષ્યે તોડી પ્રકીર્તિતા ।

ઘૈવતાંશા સુસમ્પૂર્ણા ગમ્ભીરપ્રકૃતિર્મતા ॥ ૧ ॥

આરોહણે રિદૌર્બલ્યં પ્રાતઃકાલપ્રસૂચકમ્ ।

ગાનમસ્યા મતં તજ્જૈર્દ્વિતીયપ્રહરે દિને ॥ ૨ ॥

ઘૈવતસ્યાત્ર વાદિત્વે ગેયત્વં દિવસે સ્ફુટમ્ ।

ગાન્ધારં વાદિનં પ્રાહુઃ કેચિલ્લક્ષ્યવિશારદાઃ ॥ ૩ ॥

પ્રાતઃકાલોચિતં ન સ્થાત્તીવ્રમસ્ય પ્રયોજનમ્ ।

લોકે તસ્ય પ્રસક્તત્વાત્સ્વીકૃતમપવાદકમ્ ॥ ૪ ॥

તીવ્રમાલકૃતા રાગાઃ પ્રાતઃકાલે મતા બુધૈઃ ।

ગૌડસારઃગહિન્દોલતોડયાદ્યા લક્ષ્યવર્ત્તનિ ॥ ૫ ॥

શાસ્ત્રગ્રન્થેષુ તે સર્વે શુદ્ધમાલકૃતાઃ પુનઃ ।

કુર્વન્તિ મહદાશ્ચર્યં નિશ્ચિતં મર્મવેદિનામ્ ॥ ૬ ॥

લક્ષ્યેડધુના પ્રગીયન્તે કૈશ્ચિત્પ્રખ્યાતગાયકૈઃ ।

પ્રકારાસત્ર તોડ્યાસ્તે શુદ્ધમધ્યમસંયુતાઃ ॥ ૭ ॥

મૂલતાની નામિકાસૌ રાગિણી યાત્ર મેલકે ।

દિનશેષે મતા તજ્જૈઃ પરમેલપ્રવેશિકા ॥ ૮ ॥

તત્રાપિ ચ સ્થિત્યાગાદારોહે દૃશ્યતે સ્ફુટમ્ ।

સન્ધ્યાકાલસમીપત્વમિતિ સર્વં સુસંગતમ્ ॥ ૯ ॥

गुर्जरीतोडी

वराणीमेलके ज्योता गुर्जरीतोडिका तथा ।
 आरोहे यावरोडेऽपि पञ्चमो वर्जितो भवेत् ॥ १० ॥
 वादी स्याद्धैवतस्तत्र रिस्वरोऽमात्यसन्निभः ।
 गानमनुमतं तस्या दिने यामे द्वितीयके ॥ ११ ॥
 ग्रन्थेषु गुर्जरी प्रोक्ता भैरवे मेलके तु सा ।
 स्वतन्त्ररूपिणीत्यत्र विरोधो नैव शङ्क्यताम् ॥ १२ ॥
 सम्पूर्णा गुर्जरी गीता कैश्चिल्लक्ष्येऽपि साम्प्रतम् ।
 रागभ्रान्तिकरा नित्यं नासावत्र सुसम्मता ॥ १३ ॥

मीयाँतोडी

वराणीमेलके यैव प्रोक्ता तत्र सुनूतना ।
 व्यवहारगता तोडी मीयाङ्ग्यया सुसंस्कृता ॥ १४ ॥
 धैवतस्यैव वादित्वं संवादी रिस्वरो भवेत् ।
 मन्द्रमध्यस्वरैर्लोकि निरन्तरं सुरज्जिह्वा ॥ १५ ॥
 विलम्बितलयेनास्या विस्तारः स्थान्मनोहरः ।
 अल्पत्वं तु पञ्चमस्य कुर्याद्भागप्रभेदनम् ॥ १६ ॥
 अङ्गीकृतः प्रकारोऽयं तोड्या लक्ष्ये विचक्षणैः ।
 उपपन्नं हि तद्गानं द्वितीयप्रदरे दिने ॥ १७ ॥

दरबारीतोडी

दरबारी तथा तोडी यत्रस्यातां सुमिश्रिते ।
 दरबारीतोडिकाभ्यां भवेत्तत्र स्फुटा स्वयम् ॥ १८ ॥
 मनिस्वरस्थित्यधीनास्तोडीभेदाश्च साम्प्रतम् ।
 प्रायशो लक्ष्यमार्गेषु रितिप्रज्ञा ब्रुवन्ति ते ॥ १९ ॥
 दरबारीतोडिकायामासावरीप्रवेशनात् ।

તોડી વિલાસખાન્યાધા કથ્યતે લક્ષ્યપણ્ડિતૈઃ ॥ ૨૦ ॥

યાવનિકાઃ પ્રકારાસ્તે લક્ષ્યેડનેકે પ્રકીર્તિતાઃ ।

ભિન્નરાગમિશ્રણોત્થા અનિશં વાદમૂલકાઃ ॥ ૨૧ ॥

આસાતોડી ગુર્જરી ચ ગાન્ધાર્યપિ બહાદુરી ।

લક્ષ્મી દેશી તથૈવાન્યે લાચારીખટતોડિકે ॥ ૨૨ ॥

સુગ્રાહી મુદ્રિકા સૂહા જૈનપૂરી તથાપરા ।

તોડીભેદા ગીતવિઙ્ઠૈઃ સ્વીકૃતા લક્ષ્યવર્ત્તનિ ॥ ૨૩ ॥

મિશ્રણં સ્યાદ્દૃતં યેષાં તન્નામ ચેત્પરિસ્ફુટમ્ ।

નકિચ્ચિદપિ દોષાય તત્રેતિ પ્રતિભાતિમે ॥ ૨૪ ॥

રાગાણાં નિયમા વ્યક્તા દૃશ્યન્તે યત્ર નિર્મિતૌ ।

ઉપપન્નં ભવેત્તત્ર રાગત્વં નૈવસંશયઃ ॥ ૨૫ ॥

રગજનાદ્રાગતા પ્રોક્તા સર્વેષામિતિ સમ્મતમ્ ।

યદ્યત્સ્યાત્તદ્ગુણોપેતં માનમયર્હયેત્ સતામ્ ॥ ૨૬ ॥

મિશ્રરાગપ્રપગ્ચોડયં વાદમૂલો યતો ભવેત્ ।

ગ્રન્થેડત્રાપિ તદ્દુત્સર્ગો બુદ્ધિપૂર્વં કૃતો મયા ॥ ૨૭ ॥

કૈશ્ચિદ્યાવનિકૈઃ પ્રઙ્ઠૈરુન્નીતમવિશક્ષિતમ્ ।

અસ્મત્સંગીતભાણ્ડારમિતિ મતં નચાદ્ભુતમ્ ॥ ૨૮ ॥

સર્પદાં તુરુષ્કતોડી હિજેજો બાખરેજકઃ ।

પુષ્ક ઈરાખજૂલૂકૌ નવરોજી હુસેનિકા ॥ ૨૯ ॥

ઉજવલો મૂસલી ચૈવ ગ્રહપગ્ચસુગાદુગાઃ ।

સન્તો યાવનિકા રાગાઃ સોમનાથેન લક્ષિતાઃ ॥ ૩૦ ॥

કેદારગૌડરૂપે હિ નાનારૂપવિમિશ્રણાત્ ।

ઉપર્યુક્તાઃ સમુન્નીતા ઇતિ તેન સમર્થ્યતે ॥ ૩૧ ॥

પદ્મત્યાં દાક્ષિણાત્યાનામધાપિ લક્ષિતાઃ પુનઃ ।

યાવનિકા મતા રાગા લોકે રક્તિપ્રદાઃ સ્વયમ્ ॥ ૩૨ ॥

ન મે દોષાસ્પદં ભાતિ તત્ર કિચ્ચિદ્ધિ ન્યાયતઃ ।

મતે મમ ભવેન્નૂનં સંગીતોન્નતિરેવ સા ॥ ૩૩ ॥

मूलतानी

तोडीमेलसमुत्पन्ना मूलतानी निरूपिता ।
 आरोहे रिधळीना स्यात् पञ्चमांशा सुसम्भता ॥ ३४ ॥
 भगयोः सङ्गतिश्चित्रा तथोरेव सुदोलनम् ।
 भवेद्रक्तिकरं नित्यं तृतीयप्रहरोत्तरम् ॥ ३५ ॥
 आरोहे रिधळीनत्वाष्टपराङ्मुखमीरितम् ।
 प्रसिद्धो नियमोऽप्येष सूरीषां पूर्ववर्तिनाम् ॥ ३६ ॥
 मध्याह्नाह्णं धगाव्यांस्तान् गीत्वा रागान् यथोचितम् ।
 प्रवर्तते रिधत्यक्तान् गातुं गातुर्मनः स्वयम् ॥ ३७ ॥
 मूलतानीगते गेत्तु तीव्रत्यारोपणे पुनः ।
 ञटित्युत्पत्त्यते तत्र श्रीरागस्यैव रूपकम् ॥ ३८ ॥
 शेषयामे दिने प्रायः समपाः सभवा ध्रुवम् ।
 रडस्थं तन्निरवधं को न वेत्तीह भर्मवित् ॥ ३९ ॥
 धन्याः जलु पण्डितास्ते यैरिदं कौतुकं भवत् ।
 निर्मितं बुद्धिसामर्थ्यात् सन्ततं विश्वमोहनम् ॥ ४० ॥

भावभट्टमते

प्रथमा शुद्धतोडी स्याद्देशीतोडी द्वितीयका ।
 बडादुरी तृतीया स्याद्गुर्जरी य चतुर्थिका ॥ ४१ ॥
 छायातोडी पञ्चमी स्यात् षष्ठी तोडी वराटिका ।
 डुसेनी सप्तमी प्रोक्ता जैनपूरी तथाष्टमी ॥
 आसातोडी य नवमी नवधा कीर्तिता बुधैः ॥ ४२ ॥

पूर्वमिले

પૂર્વી

શાસ્ત્રે રામકિયામેલો લક્ષ્યે પૂર્વીતિ કીર્તિતઃ ।
 કર્ણાટકીયપદ્ધત્યાં ભાષિતઃ કામવર્દ્ધની ॥ ૧ ॥
 એતન્મેલાત્સમુત્પન્ના પૂર્વી સર્વગુણિપ્રિયા ।
 સાયં ગેયાડથ સમ્પૂર્ણા ગાન્ધારાંશપરિષ્કૃતા ॥ ૨ ॥
 વ્યવહારે પ્રસિદ્ધૈષા શ્રીરાગસ્યૈવ રાગિણી ।
 ગાનં સુનિશ્ચિતં તસ્યાઃ સાયઙ્કલાલે મનોહરમ્ ॥ ૩ ॥
 શ્રીરાગે રિષભો વાદી ગાન્ધારોડન સમીરિતઃ ।
 ઉદ્ધારોડસ્યા ભવેદ્યુક્તઃ શ્રીરાગાનન્તરં સદા ॥ ૪ ॥
 પ્રયોગઃ શુદ્ધમસ્યાપિ સહ ગેન મતો મનાઙ્ ।
 અવરોહે ન મે ભાતિ શાસ્ત્રદૃષ્ટ્યાતિબાધકઃ ॥ ૫ ॥
 કેષુચિચ્છાસ્ત્રગ્રન્થેષુ રાગિણીયં નિરૂપિતા ।
 પ્રસ્ફુટા ભૈરવે મેલે મધ્યમસ્તેન કોમલઃ ॥ ૬ ॥
 તીવ્રમોડપેક્ષિતોડવશ્યં સાયઙ્ગેયત્વસૂચકઃ ।
 અતો મન્યે પ્રયુક્તૌ તૌ વિદગ્ધૈર્મધ્યમાવુભૌ ॥ ૭ ॥
 વૈચિત્ર્યં તીવ્રમસ્યૈવ દિનાન્તે નિત્યરક્તિદમ્ ।
 ઉપકારી શુદ્ધમઃ સ્થાચ્છ્રોતૃણાં રાગનિર્ણયે ॥ ૮ ॥
 મધ્યમયોઃ સુસંયોગઃ સાયં નાન્યત્ર ચેદૃશઃ ।
 પ્રાયો ભવેત્તત્સુબોધં રાગનિર્ણયસાધનમ્ ॥ ૯ ॥
 તીવ્રત્વં ધૈવતેડભીષ્ટં સમ્પ્રદાયે તુ દક્ષિણે ।
 લક્ષ્યમાર્ગમનુલ્લઙ્ધ્ય કાર્યમત્ર યથોચિતમ્ ॥ ૧૦ ॥
 રાગચન્દ્રોદયે ગ્રન્થે પુણ્ડરીકમહાત્મના ।
 ગૌડમાલવકે મેલે પૂર્વી સાંશા પ્રકીર્તિતા ॥ ૧૧ ॥
 સન્ધિપ્રકાશગેયેષુ સામીપ્યં નિયતં મહત્ ।
 ભેદકં પગ્થમં લિડ્ગં સ્વીકુર્વન્તિ વિચક્ષણાઃ ॥ ૧૨ ॥
 રામકિયા મતા સાયં મનિત્યક્તાધિરોહણે ।
 રામકેલીં પ્રગે ચાહુર્યતોડસૌ શુદ્ધમધ્યમા ॥ ૧૩ ॥

उत्तराङ्गाप्रधानेषु रागेष्वपि तथैवय ।
 दृश्यते यरमे यामे परजाष्यो द्विमध्यमः ॥ १४ ॥
 सुबोधं सरलं रूपं सायङ्गेयं सुरज्जिह्वम् ।
 रागाश्रयत्वमाप्नोति लक्ष्याध्वनि मते सताम् ॥ १५ ॥
 अथवैतन्मया प्रोक्तं रजस्यं सकलं पुरा ।
 पुनरुज्जिर्न यापि स्यात् प्राप्तकालेति भाति मे ॥ १६ ॥
 केचिदुच्यतरावूयुः स्वरावत्र रिधौ मनाङ् ।
 श्रीरागस्थाभ्यां प्रपञ्चः सम्भवेद्वाटमूलकः ॥ १७ ॥
 यथा जनपदे प्रायो राजमार्गा व्यवस्थिताः ।
 तथैव स्युर्मेलरागाः सङ्गीतनगरे ज्यमी ॥ १८ ॥
 क्षुद्रमार्गपरिभ्रष्टाः प्रमुष्पेषु पतन्ति ते ।
 जन्यरागपरिभ्रान्ता मेलरागेषु केवलम् ॥ १९ ॥

श्रीरागः

पूर्वमेलसमुत्पन्नः श्रीरागो लक्ष्यसम्मतः ।
 शास्त्रे ष्याता तदुत्पत्तिर्हरप्रियाष्यमेलके ॥ २० ॥
 आरोहे गधलीनत्वं रागेऽत्र बहुसम्मतम् ।
 पूर्णत्वमवरोहे स्यान्नियमेनातिरज्जिह्वम् ॥ २१ ॥
 ऋषभोऽत्र भवेद्वाटी संवाटी पञ्चमो भवेत् ।
 केचिद्विपर्ययं प्राहुर्न तत्रापि विसङ्गतिः ॥ २२ ॥
 दाक्षिणात्या सदैवैनमङ्गीकुर्वन्ति मेलने ।
 हरप्रियाब्जये नूनं शास्त्रग्रन्थानुसारिणः ॥ २३ ॥
 गम्भीरप्रकृतिर्नित्यं विलम्बितलयोद्धृतः ।
 अवश्यं स्याद्दिनान्तेऽसौ भुज्जिमुज्जिप्रदायकः ॥ २४ ॥
 श्रीरागाङ्गं केवलं तत् स्वतन्त्रं मन्यते यतः ।
 सावधानं यथान्यायमभ्यस्यं गायनार्थिभिः ॥ २५ ॥
 जनकसन्निभो लोके ज्यादिरागः समीरितः ।
 औऽवः सन् विधानं तद्विचार्यं भार्मिकैर्जनैः ॥ २६ ॥

અથવા લોકપ્રિયાસ્તે પુંરાગા ઔડવાહિ ષટ્ ।
 સ્વયમુત્પાદકા લક્ષ્યે પૂર્ણાનામિતિ વિશ્રુતમ્ ॥ ૨૭ ॥
 સંવાદિત્વં ધૈવતસ્ય ક્વચિત્સમર્થિતં પુનઃ ।
 ન યુક્તં તત્સમારોહે તત્સ્વરસ્યૈવ ગોપનાત્ ॥ ૨૮ ॥

ગૌરી (દ્વિતીયા)

પૂર્વમેલે સમાદિષ્ટા દ્વિતીયા ગૌરિકા પુનઃ ।
 આરોહે ગધહીના સ્યાદવરોહે ગવર્જિતા ॥ ૨૯ ॥
 ઋષભોડન ભવેદ્રાદી સહચારી તુ પઞ્ચમઃ ।
 ગાનમસ્યાઃ સમીચીનં લોકે સાયં સમીરિતમ્ ॥ ૩૦ ॥
 શ્રીરાગસ્ય પ્રસિદ્ધાડ્ગં રૂપેડસ્મિન્નપિ પ્રસ્ફુટમ્ ।
 નિષાદો મન્દ્રભાગસ્યો નૂનં રક્તિપ્રદો નૃણામ્ ॥ ૩૧ ॥
 અથ પ્રસંગતો વક્ષ્યે મતભેદાન્ યથાયથમ્ ।
 પુરાવૃત્તં ચ રાગિણ્યા અસ્યાઃ સ્યાદેન પ્રસ્ફુટમ્ ॥ ૩૨ ॥
 શ્રીરાગઃ પણ્ડિતૈઃ પૂર્વેઃ કાઠીમેલે સુલક્ષિતઃ ।
 આરોહણે ગધત્યક્તઃ સમ્પૂર્ણોડપ્યવરોહણે ॥ ૩૩ ॥
 ગૌરી પુનર્મતા તૈશ્ચ મેલે ભૈરવનામકે ।
 ધગોનારોહણે નિત્યમવરોહે સમગ્રિકા ॥ ૩૪ ॥
 યુક્તં નુ વર્ણનં ચૈતત્તલાલવર્તિલક્ષ્યતઃ ।
 મેલભેદે હ્યવશ્યં સ્યાદ્રૂપભેદસ્ય સમ્ભવઃ ॥ ૩૫ ॥
 મતે તૂત્તરકાલીને સંગીતે પરિવર્તનાત્ ।
 રાગાવેતાવુભાવુક્તૌ પૂર્વમેલસમાશ્રિતૌ ॥ ૩૬ ॥
 એકમેલાશ્રિતત્વે સ્યાત્ સમાને લક્ષણે પુનઃ ।
 અવશ્યં ગાયનં કષ્ટં તતો વૈમત્યસમ્ભવઃ ॥ ૩૭ ॥
 કેચિદ્ધૌર્યામાદિશન્તિ સમૂલં ગધવર્જનમ્ ।
 અન્યે પુનઃ સંગિરન્તિ પઞ્ચમસ્યૈવ લઙ્ઘનમ્ ॥ ૩૮ ॥
 ગૌડ્યધગા તથા ર્ચંશા સોમનાથેન ભાષિતા ।

तल्लक्षणाऽपरा चैती सायङ्गेयेति कीर्तिता ॥ ३८ ॥

निपुणा गायकाः केचिद्द्विमध्यमप्रयोजनात् ।

श्रीरागाङ्गमनुवृत्य रागिणीमुद्गरन्ति ते ॥ ४० ॥

भावभट्टकृते ग्रन्थे रत्नाकरे प्रकथ्यते ।

अष्टधा रागिणी गौरी नानारूपसमाश्रिता ॥ ४१ ॥

दीपकः

कामवर्द्धनिकामेवादीपको गुणिसम्मतः ।

आरोहणे रिवर्जं स्यादवरोडे निवर्जितम् ॥ ४२ ॥

षड्जस्यैव प्रधानत्वं सम्मतं शास्त्रवेदिनाम् ।

गानं सुसम्मतं मन्ये दिने यामे तुरीयडे ॥ ४३ ॥

केचिदेनं निर्दिशन्ति सम्पूर्णां सांशकं पुनः ।

कल्याणीमेलजं प्राङ्मुनिडीनं कुत्रचिद्बुधाः ॥ ४४ ॥

मालवाप्ये मतो मेले मनिडीनोऽपि सांशकः ।

पारिजाते मते मेतु प्रथमो हि सुसङ्गतः ॥ ४५ ॥

लुतोऽयं रागो द्योतयद्भुक्तं लक्ष्यपण्डितैः ।

न मे माति मतं तेषां केवलं युक्तिसङ्गतम् ॥ ४६ ॥

दीपकानां प्रज्वलनं स्वयं दृष्ट्वा सुदृष्टम् ।

गायने स्याद्विलोपनं मस्यादिष्टं विचक्षणैः ॥ ४७ ॥

दीपकस्य तिरोभावे श्रीरागे परिवर्तनम् ।

रिधयोः कोमलत्वेन कदाचिद्विबुधैः कृतम् ॥ ४८ ॥

रेवा

पूर्वामेलसमुद्भूता ज्ञाता रेवा सुषुप्रदा ।

आरोडे यावरोडेऽपि मनिडीनैव सम्मता ॥ ४९ ॥

वर्जने निमयोः सिद्धा गपयोः सङ्गतिः स्वयम् ।

षड्जशा गांशिका याऽपि सायङ्गेया बुधैर्मता ॥ ५० ॥

उत्तराङ्गाप्रधानत्वे विभासाङ्गं परिक्षुटम् ।
 परित्यागो मतो तत्र निमयोरिति विश्रुतम् ॥ ५१ ॥
 भैरवे मेलके प्रोक्ता रेवगुप्तिर्निरन्तरम् ।
 सैवेयं स्यादिति केचिच्छङ्कुयन्ति विवक्षाणाः ॥ ५२ ॥
 वादित्वे सति पूर्वाङ्गे सायङ्गेयत्वमीप्सितम् ।
 तत्पुनश्चेदुत्तराङ्गे प्रातर्गेयत्वसूचकम् ॥ ५३ ॥

विभासः (द्वितीयः)

पूर्वमिवात्समुत्पन्नो रागोऽपरो बुधैर्मतः ॥
 विभासो योग्यनामाऽसौ प्रातर्गेयः सुरक्षितः ॥ ५४ ॥
 घैवतस्यैव वादित्वं प्राबल्यमुत्तराङ्गके ।
 विभांशुकस्यापभ्रंशे विभास इति युज्यते ॥ ५५ ॥
 साराभृते शास्त्रग्रन्थे विभांशुकः प्रकीर्तितः ।
 मनिडीनः प्रभातार्द्धस्तन्मया ध्वनितं पुरा ॥ ५६ ॥
 गपयोः सङ्गतिर्नित्यं नियमेन भवेच्छुभा ।
 शुद्धभावासुसङ्गीतो ह्यवश्यं द्रावयेन्मनः ॥ ५७ ॥
 यथा सायं मता रेवा तथैवायं भवेत् प्रगे ।
 सादृश्ये मनिवर्जत्वे वादिभेदेन भिच्छुटा ॥ ५८ ॥
 केचिदेनं निर्णयन्ति मारवामेलने बुधाः ।
 अलोभवादिङ्कास्त्वन्ये पूर्वमिमेले वदन्त्यमुम् ॥ ५९ ॥
 लक्ष्याध्वनि पुनः कैश्चिद्गीतोऽयं शुद्धमेलके ।
 उपमेतत्सुविषयात् देशकारस्य केवलम् ॥ ६० ॥
 घैवतात्पञ्चमे न्यासो मामिडेण सुसाधितः ।
 भ्रान्तिविच्छेदको भूयादवश्यं रागनिर्णये ॥ ६१ ॥

मालवी

पूर्वमेले समादिष्टा मालवी रागिणी भूषैः ।
 आरोहे स्यान्निर्दोर्भाव्यमवरोहे तु धस्य तत् ॥ ६२ ॥
 श्रीरागाङ्गा यतो गेया वैशिष्ट्यं रिसवरे स्फुटम् ।
 गानमस्या भवेत् सायं सर्वरक्तिप्रदायकम् ॥ ६३ ॥
 सन्धिप्रकाशगेयेषु सङ्गतौ मधुरौ गपौ ।
 रागेऽत्रापि सम्प्रयुक्तौ गायकैस्तौ सपाटवम् ॥ ६४ ॥
 अपूर्वं रुपकं त्वेतल्लक्ष्यपण्डितनिर्मितम् ।
 रक्तिदं सम्मतं यस्माद्ग्राह्यमेव मनीषिणाम् ॥ ६५ ॥
 ग्रन्थवाक्योल्लङ्घनेऽपि ये रागाः स्युर्जनप्रियाः ।
 मन्ये तेषामुपाङ्गतत्वं दृष्ट्या नैवातिबाधकम् ॥ ६६ ॥
 अथवा मार्गमेनं हि समालम्ब्य पुरातनैः ।
 समुन्नीतं तदाचार्यैः सङ्गीतमिति भाति मे ॥ ६७ ॥
 मालवीं रागिणीं केचिदाहुर्मरुवमेवने ।
 ग्रन्थे सारामृते दृष्टा मेलके गौडमालवे ॥ ६८ ॥
 पूर्वी गौरी मालवी य ललिताह्वा पराजिका ।
 वसन्ती रेवगुप्तिश्च शास्त्रे भैरवमेलजाः ॥ ६९ ॥
 तथाप्येतेषु रूपेषु सर्वेषु दृश्यतेऽधुना ।
 तीव्रमस्य प्रयोगस्तद्विचार्य मर्मवेदिभिः ॥ ७० ॥
 ग्रन्थेषु केषुचित्तत्र काम्भोजे मेलगा मता ।
 अतिवक्त्रवत्पादपि मालवी रागिणी ध्रुवम् ॥ ७१ ॥
 मालवो भैरवोत्थोऽसौ तथा मालवगौडकः ।
 मालवीरूपभिन्नत्वाद्भिन्नावेव सतां मते ॥ ७२ ॥
 टक्कभाषा मालवी या शास्त्रेषु परिकीर्तिता ।
 तस्या अेव भवेदेतत्तद्विचार्यविवर्तनम् ॥ ७३ ॥
 श्रीरागाङ्गाश्च पूर्व्यङ्गा रागाः सायं विशेषतः ।
 रिपसंवादयुक्ताद्या गनिसंवाद्यन्तिमाः ॥ ७४ ॥

ત્રિવેણી

પૂર્વમેલસમુદ્ભૂતા ત્રિવેણી લક્ષ્યસમ્મતા ।
 આરોહે ચાવરોહેડપિ મધ્યમો વર્જિતસ્વરઃ ॥ ૭૫ ॥
 શ્રીરાગાડ્ગા યતોડભીષ્ટા લક્ષ્યજ્ઞાનાં ચ સામ્પ્રતમ્ ।
 રિસ્વરસ્યૈવ વાદિત્વં સુગ્રાહ્યમિતિ ભાતિ મે ॥ ૭૬ ॥
 સડ્ગતિર્ગપયોઃ સિદ્ધા મધ્યમસ્ય વિવર્જનાત્ ।
 અવરોહેણ વર્ણેન કુર્યાન્માનસરઞ્જનમ્ ॥ ૭૭ ॥
 સમ્પૂર્ણા રિગ્રહાંશાડસૌ સન્યાસાપિ મતા ક્વચિત્ ।
 મદુર્બલા હિ લક્ષ્યેસ્યાત્સર્વલોકપ્રિયા ભૃશમ્ ॥ ૭૮ ॥
 અન્યે તાં મારવામેલે પઞ્ચમાંશાં બ્રુવન્તિ તે ।
 સાયડ્ગેયા વિકલ્પેન બુધઃ કુર્યાત્સ્વનિર્ણયમ્ ॥ ૭૯ ॥
 ચત્કિઞ્ચિદ્ધ્યડ્ગીકૃતં ભવેદ્રૂપં સતાં મતે ।
 સુવ્યક્તનિયમાબદ્ધં નૈવ સ્યાદ્દોષજં પુનઃ ॥ ૮૦ ॥
 દેશિકારસ્તથા ગૌરી તૃતીયા પૂર્વિકા સદા ।
 રાગિણ્યામત્ર સંયુક્તા ઇતિ લક્ષ્યવિદાં મતમ્ ॥ ૮૧ ॥

ટકુરિ

પૂર્વમેલે સુપ્રસિદ્ધા રાગિણી ટકુરિ મતા ।
 ભાર્યા પ્રોક્તા લક્ષ્યવિદ્ભિઃ શ્રીરાગસ્યૈવ પાંશિકા ॥ ૮૨ ॥
 શ્રીરાગાડ્ગેન સા લક્ષ્યે નૂનં સર્વત્ર લક્ષિતા ।
 ગાનં ચાભિમતં તસ્યાઃ સાયકુલે પ્રતિષ્ઠિતમ્ ॥ ૮૩ ॥
 માલવી ત્રિવણા ગૌરી પૂર્વી ટકુરિ તથૈવ ચ ।
 મતા એતા બુધૈઃ પઞ્ચ શ્રીરાગસ્ય વરાડ્ગનાઃ ॥ ૮૪ ॥
 પઞ્ચમો યત્ર વાદી સ્યાત્ સંવાદી ષડ્જકો ભવેત્ ।
 શ્ર્યડ્ગસમ્ભૂષિતત્વાત્તુ રિષભોડમાત્યકો ભવેત્ ॥ ૮૫ ॥
 મહીનામથવા પૂર્ણા કેચિદન્યે વિદો વિદુઃ ।

ત્રિવેણ્યાં રિસ્વરો વાદી હ્યતસ્તસ્થા ભિદા સ્ફુટા ॥ ૮૬ ॥

વાદિભેદાદ્રાગભેદ ઇતિ લક્ષ્યવિદાં મતમ્ ।

સર્વત્રેવ સુપ્રસિદ્ધં મહદ્વૈચિત્ર્યકારકમ્ ॥ ૮૭ ॥

તથાપિ સ્પૃશ્યતે કૈશ્ચિત્ ત્રિવેણ્યાં મધ્યમો મનાઃ ।

વિલોમે રાગભેદાર્થ ભાત્યેવં યુક્તિસંગતમ્ ॥ ૮૮ ॥

રાગબોધે મતષ્ટકઃ સાંશન્યાસગ્રહઃ સ્વયમ્ ।

વસન્તમેલને સાયં સમ્પૂર્ણો ગુણિસમ્મતઃ ॥ ૮૯ ॥

પ્રદોષે ગીયતે યસ્માત્ તીમધ્યમયોજનમ્ ।

સુસંગતં તત્ત્વમેતત્ પૂર્વમેવોદિતં મયા ॥ ૯૦ ॥

આરોહે ન ધગોનત્વં શ્રીગૌર્યૌ તેન પ્રસ્ફુટે ।

પૂર્વા દ્વિમધ્યમા પ્રોક્તા માલવી ધનિદુર્બલા ॥ ૯૧ ॥

જેતાશ્રીઃ

કામવર્ધનિકામેલે જેતાશ્રીઃ કીર્ત્યતે સદા ।

આરોહે રિધવર્જ સ્થાદવરોહે સમગ્રકમ્ ॥ ૯૨ ॥

ગાન્ધારાંશા તથા સાન્તા સાયકુલોચિતા મતા ।

કૈશ્ચિત્સૈવોદિતા પ્રાતર્નૈવ ભાતિ સુસંગતમ્ ॥ ૯૩ ॥

અન્યે તાં તીવ્રધાં મત્વા મારવામેલને જગુઃ ।

અપસાર્ય મતાન્યન્યાન્યુપર્યુક્તૈવ સ્વીકૃતા ॥ ૧૪ ॥

વરાટી દેશકારશ્ચ ધવલાખ્યા તતઃ પુનઃ ।

મિલન્યત્ર સપ્રમાણમિતિ લક્ષ્યવિદો વિદુઃ ॥ ૯૫ ॥

રિધત્યક્તા યતો નાન્યા રાગિણ્યેતાદૃશી મતા ।

સાયંગેયા તતસ્તસ્થા દૃશ્યતે પ્રસ્ફુટા ભિદા ॥ ૯૬ ॥

પૂરિયાધનાશ્રીઃ

કામવર્ધનિકામેલાજ્જાતા પૂર્યાધનાશ્રિકા ।

આરોહે ચાવરોહેડપિ સમ્પૂર્ણા ગુણિસમ્મતા ॥ ૯૭ ॥

પૂર્વી ધનાશ્રિકા યોગાદ્રૂપમેતત્સમુત્થિતમ્ ।
 ભવેદિતિ મતં તત્ર કેષાઞ્ચિલ્લક્ષ્યવેદિનામ્ ॥ ૧૮ ॥
 શુદ્ધમધ્યમહીનત્વાદ્વાદિત્વાત્પચ્ચમસ્ય ચ ।
 સ્યાત્પૂર્વીનામિકાયાસ્તુ રાગિણ્યા ભિત્પરિસ્ફુટા ॥ ૯૯ ॥
 શ્રીરાગસ્ય પ્રસિદ્ધાડુગં નચૈવાત્રોપલભ્યતે ।
 અતસ્તદ્ડુગભૂતાસ્તે વિવિક્તાઃ સુખમઞ્જસા ॥ ૧૦૦ ॥
 ઉત્તરાડુગપ્રધાનેષુ વસન્તપરજાદિષુ ।
 દ્વિમધ્યમપ્રયોગત્વાદ્વ્યર્થ તત્રાપિ શક્તુનમ્ ॥ ૧૦૧ ॥
 સ્વીકુર્વન્તિ પુનઃ કેચિદેનાં ધનાશ્રિકાં સ્વયમ્ ।
 કાઠીમેલોદ્ભવા તેષાં મતે ભીમપલાસિકા ॥ ૧૦૨ ॥
 મતભેદા ભવન્ત્વેતે વયં લક્ષ્યાનુવર્તિનઃ ।
 પૂર્વાધનાશ્રિકામેવ સત્કુર્મો રાગિણીમિમામ્ ॥ ૧૦૩ ॥

પરજઃ

પૂર્વીમેલોત્થિતઃ પ્રોક્તઃ પરજો વિબુધપ્રિયઃ ।
 આરોહે ચાવરોહેડપિ સમ્પૂર્ણો લક્ષ્યસંગતઃ ॥ ૧૦૪ ॥
 ઉત્તરાડુગપ્રધાનત્વાત્તારષડ્જાશશોભિતઃ ।
 ગાનમભીષિતં તસ્ય નક્તં યામેડન્તિમે સદા ॥ ૧૦૫ ॥
 ગ્રન્થેષુ લક્ષ્યતે સ્પષ્ટો નિર્દિષ્ટઃ શુદ્ધમધ્યમઃ ।
 વ્યવહારે તુ તીવ્રોડપિ યુજ્યતે નાત્ર સંશયઃ ॥ ૧૦૬ ॥
 અથવા રાત્રિગેયેડસ્મિન્ સ્વરૂપે તત્પ્રયોજનમ્ ।
 વિસડગતં કથં ભૂયાત્ નિયમો હ્યેષ તદ્વિદામ્ ॥ ૧૦૭ ॥
 ચપલપ્રકૃતિશ્ચાયં ક્ષુદ્રગીતસમાશ્રયઃ ।
 વિલમ્બિતલયે ગીતો વાસન્તીમિશ્રિતો ભવેત્ ॥ ૧૦૮ ॥
 લક્ષ્યાધ્વનિ દૃશ્યતેડસૌ કલિડગેન વિમિશ્રિતઃ ।
 મિશ્રણં તન્નિશ્ચયેન રક્તિઘ્નં નૈવ સર્વથા ॥ ૧૦૯ ॥
 પૂર્વાડુગસ્ય દુર્બલત્વે સાયકુલાપ્રસૂચનમ્ ।
 ન કહિચિચ્છક્રુનીયં નૈસર્ગિકં હિ કૌતુકમ્ ॥ ૧૧૦ ॥

वसन्तः

पूर्वमेलसुसञ्जातो वसन्ताभ्यो बुधैर्मतः ।
 सम्पूर्णास्तावत्सङ्गांशो वसन्तर्तो सुभप्रदः ॥ १११ ॥
 भगयोः पुनरावृत्त्या विशिष्टां रक्तिमावलेत् ।
 परञ्जयापि भिन्नत्वं तत्रैव प्रकटीभवत् ॥ ११२ ॥
 रागेऽस्मिन् गायनैः कैश्चिल्ललिताङ्गं समर्थते ।
 येनापि स्थान्मते तेषां उपस्थास्य प्रभेदनम् ॥ ११३ ॥
 ग्रन्थेषु कीर्तितो दृष्टो मेले मालवगौडके ।
 रात्रिगेयो यतस्तस्मिंस्तीव्रमे न विसङ्गतिः ॥ ११४ ॥
 प्रयोगो धैवतस्यापि तीव्रस्य लक्ष्यते क्वचित् ।
 कुत्रचित्पञ्चमस्त्यक्तो बुधः कुर्याद्यथोचितम् ॥ ११५ ॥
 वसन्ते पञ्चमो नैव ज्यारोडे रक्तिदो भवेत् ।
 परञ्जाभ्ये पुनः सोऽपि विशिष्टां रक्तिमावलेत् ॥ ११६ ॥
 निषादस्यापि याधिक्यं परञ्जाह्वे यथा मतम् ।
 न तदत्र वसन्ताभ्ये सम्भवेदिति सम्मतम् ॥ ११७ ॥

मारवामेले

मारवा

गमनश्रममेलोऽसौ लक्ष्यगो मारवाभिधः ।
 धैवतस्यात्र तीव्रत्वात् पूर्वमेलमिहा स्फुटा ॥ १ ॥
 अतन्मेलसमुत्पन्ना प्रसिद्धा मारवा मता ।
 आरोडे यावरोडेऽपि पञ्चमस्वरवर्जिता ॥ २ ॥
 धैवतस्थितवादित्वं दृश्यते बहुसम्मतम् ।
 न मेऽभीष्टं भवेदेतत् सायङ्गेयस्वरूपके ॥ ३ ॥

વાદિત્વે ધૈવતે નિષ્ઠે પ્રાતર્ગૈયત્વસૂચનમ્ ।
 હિન્દોલાડગગતં સિદ્ધં દ્વયોઃ પચ્ચમલડ્ઘનાત્ ॥ ૪ ॥
 સુસડ્ઘતં પ્રધાનત્વં પૂર્વાડ્ઘે સાયમીરિતમ્ ।
 અન્યગા મારવા પ્રોક્તા સાંશા ગાંશાથવા પુનઃ ॥ ૫ ॥
 પારિજાતોક્તમાર્વાલ્હઃ કાઠીમેલસમુદ્ભવઃ ।
 વસન્તભૈરવીજાતઃ સોમનાથેન ભાષિતઃ ॥ ૬ ॥
 સારામૃતેડપિ ષડ્જાંશો મારુવઃ સાયમીક્ષિતઃ ।
 લોકેડસૌ તીવ્રમોડપશ્ચ તીવ્રધો નૈવ સંશયઃ ॥ ૭ ॥
 વ્યવહારે રિવક્ત્વં વિશેષેણ સુખપ્રદમ્ ।
 પ્રચ્છાદનં નિષાદસ્ય હ્યનુલોમે ગુણિપ્રિયમ્ ॥ ૮ ॥
 અત્ર કેચિન્નિર્દિશન્તિ રોહણે રિધલડ્ઘનમ્ ।
 સુપ્રતીતં ન તલ્લક્ષ્યે યતો ગ્રાહ્યં ન તદ્વિદામ્ ॥ ૯ ॥
 મારવા પૂરિયા એતિ દ્વે સાયં પોજિઝતે યથા ।
 લલિતા સોહની એતિ દ્વે યામેડન્તે પુનર્નિશિ ॥ ૧૦ ॥

પૂરિયા

ગમકક્રિયમેલેડપિ પૂરિયા બહુસમ્મતા ।
 ષાડવા પચ્ચમત્યક્તા ગાન્ધારાંશેન મણિડતા ॥ ૧૧ ॥
 મન્દ્રાવધિલક્ષ્યવિદ્ભિર્ગાન્ધારોડત્ર નિયોજિતઃ ।
 મન્દ્રમધ્યસ્વરૈરેષા નિત્યં રક્તિપ્રદા ભવેત્ ॥ ૧૨ ॥
 સાયડ્ઘેયા યતઃ સિદ્ધા પૂર્વાડ્ઘપ્રબલા સ્વયમ્ ।
 ઉત્તરાડ્ઘપ્રધાનત્વે સોહન્થેવ ન સંશયઃ ॥ ૧૩ ॥
 નિર્યોશ્ચ નિમયોશ્ચાપિ સડ્ઘગતિઃ સુભગા પુનઃ ।
 મન્દ્રનિધનિસ્વરાણાં સંહતી રાગદર્શિની ॥ ૧૪ ॥
 ઈષત્કોમલધો લક્ષ્યે પ્રયુક્તો ગાયનૈઃ ક્વચિત્ ।
 એકશ્રુતિચ્યુતસ્તેષાં મતે ધઃ પ્રતિપાદ્યતે ॥ ૧૫ ॥
 યતઃ શાસ્ત્રે વિધાનં તત્ કુત્રાપિ ન સમર્થિતમ્ ।
 ગ્રાહ્યત્વં તન્મતસ્યાપિ લોકરુચ્યવલમ્બિતમ્ ॥ ૧૬ ॥

मन्द्रन्यादिस्वराभ्यासान्भारवा दूरतां व्रजेत् ।
रिधौ तत्र निगावत्र भवेतां मार्गदर्शकौ ॥ १७ ॥

भावभट्टमते पूरियाभेदाः

पूर्विकावलितायुक्ता छिन्दोवान्ता तदा भवेत् ।
वलिताभैरवाभ्यां तु भैरवान्ता प्रकीर्तिता ॥ १८ ॥
वलिताभिङ्गुगडाभ्यां स्यात् पूरियाभिङ्गुगडा ।
युता पूर्याधनाश्रीः सा छिन्दोलेन धनाश्रिका ॥ १९ ॥
वलितेभनसंयोगे भवेत्पूर्वैर्मनीरिता ।
सप्तमी शुद्धपूर्वा स्यादेवं सप्तविधा स्मृता ॥ २० ॥
विशिष्टलक्षणान्येषां रागाणां नैव याज्यवीत् ।
ग्रन्थकारो यथायोग्यं विचार्य तद्विषयक्षणैः ॥ २१ ॥
प्रवचनं पुनस्तेषां क्लिष्टमेव भवेत् सदा ।
अतस्तेन धृतं मौनं न मे ङ्याश्चर्यकारणम् ॥ २२ ॥
रागावयवभूतानामुत्तमांशान् विवृत्य ते ।
मुण्यरागान् पुरस्कृत्य गायन्ति लक्ष्यवेदिनः ॥ २३ ॥

वराटी

भारवामेवके प्रोक्ता वराटी बुधसम्भता ।
आरोहेऽप्यवरोहे च सम्पूर्णा परिकीर्तिता ॥ २४ ॥
गान्धारोऽङ्गीऽकुतो वादी धैवतोऽमात्यसन्निभः ॥
सान्द्रोऽलनं मतं गानं प्रदोषे सुषट् सताम् ॥ २५ ॥
प्राचुर्यान्भारवाङ्गस्य क्वचित्स्थङ्कुनं भवेत् ।
भारवायां तु पोन्नत्वमिति तस्याः स्फुटा भिदा ॥ २६ ॥
केचिदुपदिशन्त्यत्र कोमलत्वं तु धैवते ।
वादित्वमपि तत्रस्थं न तद्भाति सुसङ्गतम् ॥ २७ ॥

મૃદુત્વં ધૈવતે નિષ્ઠે પ્રદોષે નૈવ બાધિતમ્ ।
 વાદિત્વં તત્સ્વરે પ્રાપ્તં રાગહાનિકરં સ્ફુટમ્ ॥ ૨૮ ॥
 ગપયોઃ સંગતિઃ કેચિન્નિર્દિશન્તિ વિચક્ષણાઃ ।
 ન તદોષાસ્પદં ભૂયાદ્દૌર્બલ્યાન્મધ્યમસ્ય ચ ॥ ૨૯ ॥
 પૂર્ણા સાંશા રિગહાડપિ પૂર્વીમેલે પ્રકીર્તિતા ।
 સોમનાથેન સા ગ્રન્થે રાગબોધે પરિસ્ફુટા ॥ ૩૦ ॥
 ગ્રન્થેષુ બહવો ભેદા વરાટ્યાઃ પરિકીર્તિતાઃ ।
 હિન્દુસ્થાનીયપદ્ધત્યાં ન તે સર્વે જનપ્રિયાઃ ॥ ૩૧ ॥

વરાટયુપભેદાઃ

આઘા શુદ્ધવરાટી સ્યાદ્વિતીયા કૌતલી મતા ।
 તૃતીયા દ્રાવિડી પ્રોક્તા ચતુર્થી સૈન્ધવી મતા ॥ ૩૨ ॥
 અપસ્વરા પચ્ચમી સ્યાત્ ષષ્ઠી હતસ્વરા પુનઃ ।
 પ્રતાપાઘા સપ્તમી સ્યાદષ્ટમી તોડિકાદિકા ॥ ૩૩ ॥
 નાગવરાટી નવમી પુન્નાગા દશમી સ્મૃતા ।
 એકાદશી તુ શોકાઘા કલ્યાણા દ્વાદશી મતા ॥ ૩૪ ॥
 જાને ભેદા ઉપર્યુક્તાઃ પ્રચરન્તિ ન લક્ષ્યકે ।
 અહોબલેન નિર્દિષ્ટાસ્તે સર્વે પારિજાતકે ॥ ૩૫ ॥
 રત્નાકરોક્તરૂપાણિ વાદમૂલાનિ ચન્મથા ।
 નિરૂપણં કૃતં તેષામન્યત્રૈવ યથામતિ ॥ ૩૬ ॥

લલિતા

મારવામેલને ગીતા રાગિણી લલિતાડધુના ।
 આરોહે ચાવરોહેડપિ પચ્ચમેન વિવર્જિતા ॥ ૩૭ ॥
 વિશ્લિષ્ટત્વં મધ્યમસ્ય કસ્ય નો દ્રાવયેન્મનઃ ।
 સંગતિર્મધયોર્નિત્યમપૂર્વા રક્તિમાવહેત્ ॥ ૩૮ ॥
 શુદ્ધમધ્યમવાદિત્વં સર્વત્ર બહુસમ્મતમ્ ।

अमात्यत्वं भवेत् षड्जं शास्त्रोक्तनियमागतम् ॥ ३९ ॥

उत्तराङ्गाप्रधानत्वे तारषड्जविचित्रता ।

अत्रापि स्यात् सुप्रसक्ता रजन्यां प्रहरेऽन्तिमे ॥ ४० ॥

मध्यरात्रिपरं प्यातं ललिताङ्गं स्वतन्त्रकम् ।

पञ्चमाद्यास्तु रागास्तो तदङ्गा गुणिसम्भताः ॥ ४१ ॥

रागलक्ष्माभिधे ग्रन्थे रागोऽयं पञ्चमोज्जितः ।

भैरवे मेलने प्रोक्तः षड्जन्यासत्रांशकः ॥ ४२ ॥

कोमलरिधिसंयुक्तो तीव्रगन्धितः पुनः ।

रामामात्येन सम्प्रोक्तः स्वरमेलकलानिधौ ॥ ४३ ॥

तथैवाह रागमेनं यतुर्दण्डिप्रकाशिका ।

शुद्धरामकिर्यामेले सोमनाथो वदत्यमुम् ॥ ४४ ॥

जैतः (जयन्तः)

मारवामेलने तत्र रागः स्याज्जैतनामकः ।

आरोहे यावरोडेऽपि मनिवर्जो गुणिप्रियः ॥ ४५ ॥

स्याद्वाही पञ्चमो ज्यत्र संवाही षड्जं हरितः ।

गानमस्य समीचीनं भवेत्सायं निरन्तरम् ॥ ४६ ॥

रेवायां मनिवर्जत्वं नूनं भया पुरोहितम् ।

तथैवापि विभासे तदिति स्याच्छङ्कुनं क्वचित् ॥ ४७ ॥

वादिभेदे रागभेदः प्रस्कृष्टः सर्वसम्मतः ।

गीतवैचित्र्यमेवैतदिति शङ्का निरर्थिका ॥ ४८ ॥

तथाप्यत्र समादिष्टं तीव्रमस्य प्रयोजनम् ।

अवरोहे भवेद्यैनं सौकर्यं रागभेदेन ॥ ४९ ॥

मते केषाञ्चिदप्युक्तो जैतः कल्याणमेलजः ।

कोमलत्वं रिस्वरस्य भाति मे युक्तिसङ्गतम् ॥ ५० ॥

सन्त्यन्ये ते मते येषां जैतो धैवतवर्जितः ।

पूर्वमेलेऽपि तद्गानं नियुक्तं तैः सुरक्तिदम् ॥ ५१ ॥

રિવર્જને ભવેત્પૂર્વા ટલ્લિકાયાઃ સમુદ્ભવઃ ।
 ત ઇત્યાહુરનાયાસં વિચાર્ય તન્મનીષિભિઃ ॥ ૫૨ ॥
 રાગભેદવ્યઞ્જકત્વં ચન્મતે સ્થાત્પરિસ્ફુટમ્ ।
 ન તસ્ય ગ્રહણે દોષઃ શાસ્ત્રાભાવે સતાં મતે ॥ ૫૩ ॥

ભટ્ટિહારઃ

ગમનશ્રમમેલોત્યો ભટ્ટિહારઃ પ્રકીર્તિતઃ ।
 સમ્પૂર્ણો મધ્યમાંશોડસૌ ચરમાડ્ગાવિભૂષિતઃ ॥ ૫૪ ॥
 મધ્યમોડત્ર ભવેન્મુક્તસ્તત્રૈવ ન્યસનં પ્રિયમ્ ।
 વિધાનં લક્ષ્યવિજ્ઞાનાં ભાતિ મે તત્સુસડ્ગતમ્ ॥ ૫૫ ॥
 અનુલોમે તીવ્રમસ્ય પ્રયોગો રાત્રિસૂચકઃ ।
 પાતો મે ધૈવતાન્નૂનં સર્વેષાં હ્રાદયેન્મનઃ ॥ ૫૬ ॥
 લલિતશ્ચ કલિડ્ગશ્ચ પરજોડપિ તૃતીયકઃ ।
 અવયવા ભવન્ત્યસ્ય નૈતન્મતં નિરાશ્રયમ્ ॥ ૫૭ ॥
 ઉત્તરાડ્ગપ્રસક્તં સ્થાત્ ક્વચિન્માડાખ્યરૂપકમ્ ।
 રિસ્તુ તત્ર ભવેત્તીવ્રો હ્યત્રાડસૌ કોમલઃ સદા ॥ ૫૮ ॥
 કેચિદાહુરિમં રાગ ભર્તૃહરિવિનિર્મિતમ્ ।
 અસ્તુ તત્સમ્મતં લોકે રૂપમેતદ્ભુણિપ્રિયમ્ ॥ ૫૯ ॥
 ગપયોર્મધયોશ્ચાત્ર સડ્ગતિર્બહુસમ્મતા ।
 અનુલોમે નિદૌર્ભલ્યં વિલોમે વક્તા શુભા ॥ ૬૦ ॥

ભડ્ખારઃ

મારવામેલકે પ્રોક્તો રાગો ભડ્ખારનામકઃ ।
 આધુનિકં વદન્તીમં કેચિલ્લક્ષ્યવિચક્ષણાઃ ॥ ૬૧ ॥
 સમ્પૂર્ણઃ પચ્ચમાંશઃ સ્યાદુત્તરાડ્ગપ્રધાનકઃ ।
 યામે તૃતીયકે રાત્ર્યાં ગાનમસ્ય સુખપ્રદમ્ ॥ ૬૨ ॥
 સમાવેશાન્નિમયોશ્ચ વિભાસો માલવોત્થિતઃ ।
 ભિન્નત્વમાપ્નુયાત્સ્પષ્ટમિતિ તત્ર ન શકુનમ્ ॥ ૬૩ ॥

षष्ठस्पर्शो भवेद्विष्टः शुद्धमस्याभिव्यक्तये ।
 रागस्यास्य समुद्गारे प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ६४ ॥
 तिरोभावे मुक्तमस्य कथं पुनः समुद्भवत् ।
 तत्स्वरांशयुतो रागो भट्टिहारः सुलक्ष्णः ॥ ६५ ॥

पञ्चमः

भारवामेलके जातः पञ्चमो लोडविश्रुतः ।
 सम्पूर्णो मध्यमांशोऽपि नक्तं यामे ततोऽन्तिमे ॥ ६६ ॥
 उत्तराङ्गप्रधानोऽयं द्विमध्यमविभूषितः ।
 परजानन्तरं गीतो ह्यवश्यं रञ्जयेन्मनः ॥ ६७ ॥
 मुक्तत्वान्मध्यमस्यात्र ललिताङ्गं परिस्फुटम् ।
 प्रकृतिर्भाट्टिहारस्य धारयेन्नैव संशयः ॥ ६८ ॥
 केचिदस्मिन्वर्जयन्ति रिषभं वाऽथ पञ्चमम् ।
 भवेल्लक्ष्यविरुद्धं तत्र वयं लक्ष्यरोधिनः ॥ ६९ ॥
 रिषभस्य वर्जने स्याद्भाट्टिहारप्रभेदनम् ।
 अनायासं परन्त्वत्र बुधः कुर्याद्यथोचितम् ॥ ७० ॥
 ललिताङ्गप्रधानोऽन्यो रागो ललितपञ्चमः ।
 धकोमलो मया प्रोक्तो भैरवे मेलने पुरा ॥ ७१ ॥
 सोऽन्यङ्गान्वितं केचित् पञ्चमं पण्डिता विदुः ।
 परिक्रान्तं शुद्धमत्यक्तं न तन्मे रोचते मतम् ॥ ७२ ॥
 सोमनाथमते रागः पञ्चमो रिषभोऽङ्गीतः ।
 भैरवे मेलके प्रोक्तः पञ्चमांशेन भूषितः ॥ ७३ ॥
 रात्रिगेयो यतस्तस्मिन् कदाचित्पण्डितैः कृतम् ।
 तीव्रमेण तथा तीव्रघेनापि परिवर्तनम् ॥ ७४ ॥
 पूर्णपञ्चमकोऽप्यन्यो भैरवे मेलने मतः ।
 निषादो वर्जितस्तत्र भवेत्तस्य बिदा स्फुटा ॥ ७५ ॥

સોહની

મારવામેલસજ્જાતા સોહની લક્ષ્યસમ્મતા ।
 આરોહે ચાવરોહેડપિ પરિક્તા કીર્ત્યતે સદા ॥ ૭૬ ॥
 ઉત્તરાડગપ્રધાનત્વે વાદિત્વં ધૈવતે ભવેત્ ।
 અમાત્યસન્નિભો ગઃ સ્યાદ્વાયનં શેષયામકે ॥ ૭૭ ॥
 પ્રયોગો દૃશ્યતે શુદ્ધમધ્યમસ્ય ક્વચિત્ કૃતઃ ।
 સડગતિર્ધગયોર્નિત્યં રૂપં પ્રસ્ફુટમાદિશેત્ ॥ ૭૮ ॥
 અન્ત્યયામપ્રગેયત્વાત્તારષડ્જે વિચિત્રતા ।
 સમ્ભવેત્તત્ર સડગીતકેન્દ્રસ્થાનં કમાગતમ્ ॥ ૭૯ ॥
 મન્દ્રમધ્યસ્વરૈઃ પૂર્યા સોહન્યાપ્યુત્તરૈઃ સ્વરૈઃ ।
 ઇતિ સડગીતવૈચિત્ર્યમદ્ભુતં હૃદયડગમમ્ ॥ ૮૦ ॥
 સુપ્રસિદ્ધેષુ ગ્રન્થેષુ રાગિણીયં ન લક્ષિતા ।
 આધુનિકા મતા તસ્માલ્લક્ષ્યમાર્ગવિચક્ષણૈઃ ॥ ૮૧ ॥
 વદન્તિ ધૈવતં કેચિલ્લોમલમત્ર રૂપકે
 ન મે ભાતિ સુયુક્તં તદ્ભુધઃ કુર્યાત્સ્વનિર્ણયમ્ ॥ ૮૨ ॥

વિભાસઃ

મારવામેલકોત્પન્નો વિભાસઃ શ્રૂયતે ક્વચિત્ ।
 સમ્પૂર્ણો ગીયતે પ્રાતરન્તિમાડગપ્રધાનકઃ ॥ ૮૩ ॥
 ધૈવતસ્થાત્ર વાદિત્વં સંવાદિત્વં તુ ગસ્ય તત્ ।
 ગપયોર્મધયોશ્ચાપિ સડગતી રક્તિકારણમ્ ॥ ૮૪ ॥
 ન્યસનં પચ્ચમે નિત્યં ગામભીર્યં દર્શયેન્મહત્ ।
 વિલમ્બિતલયે ગીતે રાગેડસ્મિન્ વિધિસંયુતે ॥ ૮૫ ॥
 ગ્રન્થેષુ વર્ણિતં નૂનં રોહણે મનિવર્જનમ્ ।
 ગપયોઃ સડગતિઃ શ્રેષ્ઠા સુગ્રાહ્યં ભાતિ તન્મતમ્ ॥ ૮૬ ॥
 પૂર્વાડગે લક્ષિતા ગૌરી હ્યુત્તરાડગે તતઃ પુનઃ ।
 દેશિકારી ભવેદેતલ્લક્ષ્યે કેશ્ચિત્સમર્થ્યતે ॥ ૮૭ ॥

માલીગૌરા

મારવામેલજન્યોક્તા માલીગૌરા મનીષિભિઃ ।
 સમ્પૂર્ણા રિગ્ગણાંશાઽસૌ સન્ધ્યાકાલોચિતા સદા ॥ ૮૮ ॥
 પૂરિયાશ્રીમિશ્રણેન રૂપમેતત્સમુદ્ભવેત્ ।
 મન્દ્રમધ્યસ્વરૈરેષા પ્રાયો લક્ષ્યે સમીરિતા ॥ ૮૯ ॥
 અથ વક્ષ્યે લક્ષ્યગતમતભેદાન્યથાયથમ્ ।
 જિહ્વાસૂનાં યતોઽપિ સ્થાદ્રાગાનિર્ણયસાધનમ્ ॥ ૯૦ ॥
 કેચિદત્ર વર્ણયન્તિ વિવાદિત્વં તુ ધૈવતે ।
 યેન સ્યાદ્વિશદો ભેદ એતસ્યા લક્ષ્યવર્ત્તનિ ॥ ૯૧ ॥
 અન્યે પુનઃ સંગિરન્તિ દ્વિધૈવતપ્રયોજનમ્ ।
 ગૌર્યંગેનયુતં ગાનમાહુસ્તે ર્ચંશકં શુભમ્ ॥ ૯૨ ॥
 પૂરિયાયાં પ્રવિષ્ઠેત્યગ્ચમો હ્યપરે જગુઃ ।
 અવશ્યં તત્ર જાયેત ગૌરારૂપં ન સંશયઃ ॥ ૯૩ ॥

સાજગિરી

મારવામેલને ખ્યાતા સાજગિરી જનપ્રિયા ।
 આધુનિકા મતા તજ્જૈઃ સમ્પૂર્ણા ગાંશમણિતા ॥ ૧૪ ॥
 ધૈવતદ્રન્દ્રમત્રાહુઃ સંગતિર્નિમયોઃ શુભા ।
 ગાનં ગુણિમાદિષ્ટં સાયકુલેઽતિશોભનમ્ ॥ ૯૫ ॥
 ઈષત્સ્પર્શઃ શુદ્ધમસ્ય નૈવ સ્યાદ્રક્તિઘાતકઃ ।
 પૂર્વાયાઃ પૂર્વિકાયાશ્ચ તેન સ્યાત્પસ્ફુટા ભિદા ॥ ૯૬ ॥
 પૂરિયાંગભૂષિતેયં રાગિણી યત્સુસમ્મતા ।
 મન્દ્રમધ્યસ્વરૈર્ગાનમવશ્યં સુખમાવહેત્ ॥ ૯૭ ॥
 પૂર્વીપૂર્વામિશ્રણેન સાજગિર્યાં જનિઃ સ્મૃતા ।
 રૂપમેતન્મતં પ્રાયો વિરલં લક્ષ્યવર્ત્તનિ ॥ ૯૮ ॥
 કેષાઞ્ચિત્તુ મતે તત્ર તીવ્રધો નૈવ સમ્મતઃ ।

શિવર્જનમપિ પ્રાહુસ્તે તન્નાસ્તીહ લક્ષ્યકે ॥ ૯૯ ॥

ટિપ્પની

એવં ચ માસ્વામેલે રાગા દ્વાદશ લક્ષિતાઃ ।
 સાયડ્ગેયા ભવેયુઃ ષટ્ પ્રાતર્ગેયાઃ ષડીરિતાઃ ॥ ૧૦૦ ॥
 પૂરિયા માસ્વા જેતા ગૌરા સાજગિરી તથા ।
 વરાટીસહિતા રાગાઃ સાયડ્ગેયા બુધૈર્મતાઃ ॥ ૧૦૧ ॥
 લલિતશ્ચ પગ્ચમશ્ચ ભટ્ટિયારો વિભાંશુકઃ ।
 ભડ્ખારઃ સોહની ચેતિ રાગાઃ પ્રાતર્મતા બુધૈઃ ॥ ૨ ॥
 ગૌર્યડ્ગા પૂરિયાડ્ગાશ્ચ સાયડ્ગેયા વ્યવસ્થિતાઃ ।
 લલિતાડ્ગાસ્તથા ચોક્કાઃ સોહન્યડ્ગાઃ પ્રભાતગાઃ ॥ ૩ ॥
 સાયડ્ગેયેષુ પૂર્વાડ્ગં પ્રબલં ગુણિસમ્મતમ્ ।
 પ્રાતર્ગેયેષુ પ્રાબલ્યં હ્યુત્તરાડ્ગસ્ય નિશ્ચિતમ્ ॥ ૪ ॥
 સ્થૂલદૃષ્ટ્યા મતા એતે નિયમા માર્ગદર્શકાઃ ।
 વિશેષાસ્તુ તત્ર તત્ર દ્રષ્ટવ્યા મર્મવેદિભિઃ ॥ ૫ ॥

મતાન્તરે સાયડ્ગેયરાગનિર્ણયસુલભોપાયઃ

સમ્પૂર્ણા પૂર્વિકા ખ્યાતા શિવર્જા તત્ર ટહ્નિકા ।
 શ્રીરાગે લડ્ધનં ગસ્ય ત્રિવણા મસ્વરોજ્જિતા ॥ ૬ ॥
 અપગ્ચમા ભવેદ્ગૌરી ધૈવતત્યક્તજેતકઃ ।
 માલવી લક્ષિતા તજ્જૈર્નિહીના પ્રહરેડન્તિમે ॥ ૭ ॥
 નિયમા મુખ્યતસ્ત્વેતે સડ્ગતા રોહણે સદા ।
 ભવેયુર્નવ્યશિક્ષાર્થિવર્ગસ્થાપ્યુપકારિણઃ ॥ ૮ ॥

કાઠીમેલે

काङ्क्षी

उरप्रियाभ्यमेलोऽसौ लक्ष्ये काङ्क्षीति संज्ञितः ।
 काङ्क्षीरागस्तद्वृत्त्यः स्यादिति लक्ष्यविदां मतम् ॥ १ ॥
 पञ्चमोऽत्र मतो वादी संवादी षड्जनामकः ।
 केचिद्गान्धारमाहुस्ते वादिनं गानकोविदाः ॥ २ ॥
 मध्यरात्र्युचितो मेलो यथाऽयं गनिङोमलः ।
 मध्याह्नाहस्तथैवेति को न जानाति मर्मविद् ॥ ३ ॥
 दरभारादिकान्नक्तं गीत्वा घैवतकोमलान् ।
 तीव्रघैवतसंयुक्तान् गायन्ति गायकाः कृमात् ॥ ४ ॥
 आसावर्यादिकान् गीत्वा द्विसे तान् धकोमलान् ।
 लोके सारङ्गधनाश्रीप्रमुषान् कृमशो जगुः ॥ ५ ॥
 अपवादा भवेयुस्ते सन्ति वा लक्ष्यवर्त्मनि ।
 साधारणो मया प्रोक्तो नियमस्तत्त्ववेदिनाम् ॥ ६ ॥
 काङ्क्षीमेवे यतो दृष्टमारोहे यावरोडलो ।
 सरलत्वं ततोऽसौ स्यात्तन्मेलोत्थसमाश्रयः ॥ ७ ॥
 काङ्क्षीत्याधुनिकं नाम यावनिङं परिरुक्तम् ।
 अङ्गीकृतं यतः शास्त्रे नैवास्माभिर्नुपेक्षितम् ॥ ८ ॥
 केचिदाहुस्मिन् मेवं श्रीरागाभ्यं मनीषिणः ।
 ग्रन्थेषु लभ्यते यस्माद्रागोऽसौ तत्र लक्षितः ॥ ९ ॥
 दक्षिणात्यमतोऽद्यापि काङ्क्षीमेलसमुद्भवः ।
 श्रीरागो गीयते लोके स्मरणीयं सदैव तत् ॥ १० ॥
 छिन्दुस्थानीयपङ्क्त्यां स रागः पूर्विकागतः ।
 एति मया समाख्यातं पूर्वमेव सविस्तरम् ॥ ११ ॥
 न्यासः पञ्चमके काङ्क्ष्यां केवलं रागवाचकः ।
 श्रोतारोऽपि सुभं तत्र कुर्वन्ति रागनिर्णयम् ॥ १२ ॥
 आरोडलो भवेत् क्षम्यः प्रयोगस्तीव्रनेर्मनाङ् ।
 काङ्क्षीमेलोत्थरागेषु गानसौकर्यहेतवे ॥ १३ ॥

ક્ષુદ્રગીતાહતા કાઠ્યાઃ સર્વત્ર સમ્મતા ભવેત્ ।
શૃંગારરસભૂચિષ્ઠાં કેચિન્તાં પણિતા વિદુઃ ॥ ૧૪ ॥

ધાની

હરપ્રિયાહમેલાચ્ચ રાગિણી બહુસમ્મતા ।
ધાનીસંજ્ઞા સુબોધાડસૌ સુરસા સાર્વકાલિકા ॥ ૧૫ ॥
આરોહ્યે ચાવરોહ્યેપિ રિધયોરેવ વર્જનમ્ ।
ગાન્ધારો નિયતો વાદી નિષાદોડમાત્યસન્નિભઃ ॥ ૧૬ ॥
ઔડવધન્નાસિકેયં વર્ણિતા પારિજાતકે ।
શુદ્ધધન્નાસિકેત્યાહુઃ કેચિદન્યે વિપશ્ચિતઃ ॥ ૧૭ ॥
ધનાશ્રીભેદસિદ્ધ્યર્થ કદાચિલ્લક્ષ્યકોવિદૈઃ ।
અડગીકારઃ કૃતો ધાનીનામ્નો નૈતદ્વિસંગતમ્ ॥ ૧૮ ॥
વાદમૂલે તથાપ્યત્ર વિષયે તત્ત્વદર્શિભિઃ ।
લક્ષ્યગતમનુલ્લઙ્ઘ્ય કાર્યં નિત્યં પ્રવર્તનમ્ ॥ ૧૯ ॥
સમપાનાં દુર્બલત્વે હ્યભાવે રિધયોરપિ ।
કુતો ગામ્ભીર્યસમ્પ્રાપ્તિર્ભવન્નૈવ સતાં મતે ॥ ૨૦ ॥

સૈન્ધવી

કાફીમેલસમુત્પન્ના સૈન્ધવી કીર્ત્યતે જને ।
આરોહણે ગનિત્યક્તા સમ્પૂર્ણાધ્યવરોહણે ॥ ૨૧ ॥
સપયોરેવ સંવાદઃ કૈશ્ચિત્તુરિધયોર્મતઃ ।
ગાનં ગુણિસમાદિષ્ટે કથ્યતે સાર્વકાલિકમ્ ॥ ૨૨ ॥
મતૈક્યં નૈવ લક્ષ્યે યન્નિષાદપરિવર્જનૈ ।
પ્રયોગસ્તત્સ્વરસ્યેહ ક્ષમ્યતે રોહણે મનાઃ ॥ ૨૩ ॥
અગનિઃ સૈન્ધવી પ્રોક્તા સોમનાથેન સૂરિણા ।
વિલોમે પૂર્ણતા તસ્યા અહોબલસુસમ્મતા ॥ ૨૪ ॥
પ્રત્યક્ષે ગાયનાઃ પ્રાયઃ કાફીમિશ્રિતરૂપકમ્ ।

सदैवास्या दृश्यन्ति लोकदञ्जनवाञ्छिनः ॥ २५ ॥

सिन्धोऽनामिकासैव सैन्धवीति प्रकीर्तितम् ।

सुव्यक्तं रागबोधे तद्विचार्य तत्त्वशोधकैः ॥ २६ ॥

यद्यप्यासावरी प्रोक्ता गनिवर्ज पुरामया ।

भेदमर्द्धेऽसौ यस्मात्तत्र धः कोमलो मतः ॥ २७ ॥

अत्रोक्तदशमेलेषु निगयोः परिवर्जनात् ।

आरोहे भिन्नरागाणामुत्पत्तिः सम्भवत्स्फुटा ॥ २८ ॥

धनाश्रीः (द्वितीया) ।

काङ्क्षीमेवसमुद्भूता धनाश्रीः कथिता पुनः ।

आरोहे रिधलीनाऽसौ सम्पूर्णा प्रतिबोमके ॥ २९ ॥

पञ्चमः सम्मतो वादी मन्त्री षड्जः समीरितः ।

लक्ष्याध्वनि मतं गानं तृतीयप्रहरे दिने ॥ ३० ॥

ग्रहः प्रायो निषादेन भवेन्नासस्तु पञ्चमे ।

पगयोः सङ्गतिर्मिष्टा विलोमे विबुधैर्मता ॥ ३१ ॥

मध्यमस्यैव वादित्वे लसद्भीमपलासिका ।

आरोहणे रिधत्यक्ता मध्यमाशसमन्विता ॥ ३२ ॥

तृतीययामगेयेषु प्रायो रागेषु दृश्यते ।

दौर्बल्यं स्वरयोर्धर्योरारोहे तद्विधो विदुः ॥ ३३ ॥

दुर्बलत्वात्तयोरेव समपाः प्रभवन्ति ते ।

पवादित्वे धनाश्रीः स्यान्मवादित्वे पलाशिका ॥ ३४ ॥

काङ्क्षीमेवे रिधत्यक्तमारोहेऽलोभलस्तथा ।

रागमेनं यथान्यायमादिदेश जनप्रियम् ॥ ३५ ॥

व्यक्ता सारामृते ग्रन्थे धनाश्याख्या सदैव ।

प्रातर्गोया रिधत्यक्ता काङ्क्षीमेवे प्रकीर्तिता ॥ ३६ ॥

केचिन्मर्मविदः प्राहुः पूर्वीमेवे रिधोज्जितम् ।

रागमेनं विलोमे तत् स्मरणार्हं मतं पुनः ॥ ३७ ॥

નિત્યં પમુદ્રિતા પ્રોક્તા રિધોના સાંશિકા તથા ।
ધનાશ્રી ધવલાધાસૌ સોમનાથેન સૂરિણા ॥ ૩૮ ॥

ભીમપલાસી

કાફીમેલસુસઞ્જાતા મતા ભીમપલાસિકા ।
આરોહે રિધહીનં સ્યાદવરોહે સમગ્રકમ્ ॥ ૩૯ ॥
મધ્યમાંશગ્રહન્યાસા મુક્તમધ્યમમણિઉતા ।
અપરાલ્હે સમીચીનં ગાનમસ્યાઃ સુનિશ્ચિતમ્ ॥ ૪૦ ॥
મધ્યમસ્યૈવ વાદિત્વાદ્ધનાશ્રીર્નૈવ સમ્ભવેત્ ।
પ્રતિલોમે યતઃ પૂર્ણા ધાની શઙ્કા કુતો ભવેત્ ॥ ૪૧ ॥
એકૈકશ્રુત્યપદૃષ્ટૌ ક્વચિદ્ધિધૌ સમીરિતૌ ।
અન્યે રિવર્જનં પ્રાહુઃ સમૂલં રાગભેદકમ્ ॥ ૪૨ ॥
સમ્મતં શ્રુતિભિન્નત્વે રક્તિભિન્નત્વમઞ્જસા ।
મતે મે વાદિભિન્નત્વં પર્યામં લક્ષ્મ ભેદકમ્ ॥ ૪૩ ॥
ગ્રન્થેષુ રાગભેદાસ્તે શ્રુત્યાયત્તા ન લક્ષિતાઃ ।
ન ચાવશ્યં તદ્ધિધાનં રાગભેદોપલબ્ધયે ॥ ૪૪ ॥
દાક્ષિણાત્યમતે પ્રોક્તા ધનાશ્રી રિધકોમલા ।
મયોક્તાડસૌ વિસ્તરેણ ભૈરવીમેલને પુરા ॥ ૪૫ ॥
ધાની ધનાશ્રિકા ચૈવ મૂલતાની પલાસિકા ।
પ્રદીપકી મતા એતા રાગિણ્યા રિધદુર્બલાઃ ॥ ૪૬ ॥

હંસકકુણી

કર્ણાટસ્યૈવ મેલે સા રાગિણી હંસકકુણી ।
લક્ષ્યાધ્વનિ બુધૈર્ગીતા તૃતીયપ્રહરોચિતા ॥ ૪૭ ॥
રિધહીના મતા રોહે સમ્પૂર્ણા ચ વિલોમકે ।
ધનાશ્ર્યઙ્ગપ્રગીતાડસૌ સર્વરક્તિપ્રદાયિકા ॥ ૪૮ ॥
ગાન્ધારદ્વયયોગોડન કૌશલ્યેન સુસાધિતઃ ।

रोडणो तीप्रगः स्पृष्टो विलोमे कोमलाह्वयः ॥ ४८ ॥

तृतीयप्रडरोक्तानां रागाणां प्रकृतिर्भता ।

सन्ततं रिधदौर्बल्यं भटत्वं समपेषु तत् ॥ ५० ॥

शङ्कराभरणाभ्यस्य कर्णाटाभिधमेलके ।

मिश्रणादिदम्भूतं स्वरूपमिति कथ्यते ॥ ५१ ॥

पञ्चमस्यैव वादित्वं योग्यमन्नेति मे मतम् ।

धनाश्रयङ्गप्रधानत्वं यावल्लोकप्रियं भवेत् ॥ ५२ ॥

अप्रसिद्धं रूपमेतद्विचित्रमविशङ्कितम् ।

गीयते लक्ष्यमार्गेऽपि केवलं गायकोत्तमैः ॥ ५३ ॥

पटमञ्जरी

उरप्रियाह्वये मेले मञ्जरी पटपूर्विका ।

रागिणी श्रूयते गीता विरला गुणिसम्भता ॥ ५४ ॥

आरोडे धगदौर्बल्यं भवेत्सारङ्गसन्निभम् ।

सारङ्गेः लङ्घनं प्रोक्तं समूलं स्वरयोस्तयोः ॥ ५५ ॥

वादित्वं षड्जके निष्ठं संवादित्वं तु पञ्चमे ।

सारङ्गानन्तरं गानं भवेदस्याः सुसम्मतम् ॥ ५६ ॥

दुर्लभं रूपमेतद्वदवश्यं सम्भवत् ततः ।

लक्ष्याध्वनि मतानैश्च्यं बुधः कुर्याद्यथोचितम् ॥ ५७ ॥

भते केषाञ्चिदप्यत्र द्विगान्धारप्रयोजनम् ।

पञ्चमस्यैव वादित्वं न तन्मे भाति सङ्गतम् ॥ ५८ ॥

मेले शुद्धस्वराणां तां केचिदन्ये विदो विदुः ।

लक्ष्यदृष्ट्या न मे भाति तन्मतं यापि सङ्गतम् ॥ ५९ ॥

शुद्धस्वरगतं रूपं रात्रिगतं भवेत्प्रियम् ।

मया प्रपञ्चितं भूयात्तृतीयप्रडरे दिने ॥ ६० ॥

પ્રદીપકી

સ્યાત્કાઠ્ઠીમેલસઞ્જાતા પ્રદીપકી સુસમ્મતા ।
 આરોહે રિધીનં સ્યાદવરોહે સમગ્રકમ્ ॥ ૬૧ ॥
 મઞ્જરીં રાગિણીં ગીત્વા યદૈષારભ્યતે પુનઃ ।
 કિઞ્ચિદ્વર્ણનીયં તદ્વૈચિત્ર્યં ચાનુભૂયતે ॥ ૬૨ ॥
 મન્દ્રમધ્યસ્વરૈઃ સૈવ પલાશિકાં પ્રસૂચયેત્ ।
 માંશિકાડસૌ સદૈવેયં સાંશિકેતિ ભિદા સ્ફુટા ॥ ૬૩ ॥
 યદ્યપ્યત્રાવરોહે નો રિષભો વર્જિતસ્વરઃ ।
 અસત્રાયસ્તુ લક્ષ્યેડસૌ ધનાભ્યાં તદ્વિરુદ્ધયતે ॥ ૬૪ ॥
 ઈષન્મૂઢ સમાદિષ્ઠૌ કેશ્ચિદ્ન રિધૌ સ્વરૌ ।
 એતન્મર્મપરિજ્ઞાનં કેવલં વિદુષાં ભવેત્ ॥ ૬૫ ॥
 ક્વચિલ્લક્ષ્યેડનુલોમે સ્યાત્તીવ્રગસ્ય યુજેક્ષિતા ।
 વિશ્વિષ્ઠો મો ભવેત્તત્ર કઙ્કુણીભેદદર્શકઃ ॥ ૬૬ ॥

બાહારઃ

હરપ્રિયાખ્યમેલાચ્ચ જાતો રાગઃ સુસમ્મતઃ ।
 આધુનિકો બહારાખ્યશ્ચઞ્ચલપ્રકૃતિઃ સદા ॥ ૬૭ ॥
 સમયોરેવ સંવાદઃ સ્વીકૃતોડત્ર વિચક્ષાણૈઃ ।
 વસન્તર્તૌ મતં ગાનં સડ્ગત્યા મધયોર્ભૂશમ્ ॥ ૬૮ ॥
 આરોહણે રિહીનત્વં પ્રતિલોમે ધલોપનમ્ ।
 ઇતિ મર્મવિદામેતન્મતં ભાતિ સુસડ્ગતમ્ ॥ ૬૯ ॥
 આરોહે મધસડ્ગત્યા વાગીશ્ચર્યડ્ગમાશ્રયેત્ ।
 અવરોહે ધલુમત્વાદડાણાડ્ગં પ્રદર્શયેત્ ॥ ૭૦ ॥
 અડાણાખ્યે તુ યે કેચિત્સન્તિ ધૈવતવાદિનઃ ।
 કોમલત્વં તથાલ્પત્વં તત્સ્વરે સડ્ગિરન્તિ તે ॥ ૭૧ ॥
 સમાગમો બહારસ્ય નાનારૂપેષુ યુજ્યતે ।
 યથાસંજ્ઞં બુધઃ કુર્યાત્તત્ર લક્ષ્યસ્ય નિર્ણયમ્ ॥ ૭૨ ॥

नीलाम्बरी

काङ्क्षीमेलोद्भववा भ्याता नीलाम्बरी गुणिप्रिया ।
 सम्पूर्णा पञ्चमांशाऽसौ यपलप्रकृतिः पुनः ॥ ७३ ॥
 सपथोः सङ्गतिः प्रोक्ता गान्धारे कम्पनं मतम् ।
 धैवतीनाऽनुलोमे स्यादिति तज्ज्ञा वदन्ति ते ॥ ७४ ॥
 तीव्रगस्य समादिष्टः प्रयोगो रोडणो क्वथित् ।
 सपाटवं निविष्टोऽसौ न रक्तिष्ठोऽपि मे मते ॥ ७५ ॥
 मध्यमादिस्तथा भीमपलासी छत्र मिश्रिते ।
 छति यन्मन्यते लोके तत्र भाति विसङ्गतम् ॥ ७६ ॥
 ग्रन्थेषु केषुचित्प्रोक्ता काम्बोजुमेलनोद्भववा ।
 लभ्यते न यतो लक्ष्ये तद्रूपं भाति बाधितम् ॥ ७७ ॥

पीलुः

काङ्क्षीमेवे सम्प्रयुक्तः पीलुरागस्ततः पुनः ।
 आधुनिको भवेत्तस्ये यावन्निर्कोऽपि निश्चितम् ॥ ७८ ॥
 सम्पूर्णा गांशकः प्रोक्तो मिश्रमेलसमुत्थितः ।
 गानं तस्य समीचीनं सुप्रियं सार्वकालिकम् ॥ ७९ ॥
 तीव्राश्च कोमलाः सर्वे स्वरान् रुपेऽत्र योजिताः ।
 सङ्क्षीर्णं रूपमित्येवं सर्वेषां सुप्रदायकम् ॥ ८० ॥
 गौरी भीमपलासी च भैरव्यपि तृतीयका ।
 गायनेऽस्य मिलन्त्येते यथायोगं सतां मते ॥ ८१ ॥
 आरोहे तीव्रसंज्ञानां स्वराणां स्यात्प्रयोजनम् ।
 विलोमे कोमलानां तन्निधमं छति भाति मे ॥ ८२ ॥
 क्षुद्रगीतार्तताप्यस्य लक्ष्याध्वनि बुधैर्मता ।
 अटित्येव समाकर्षेत् श्रोतृगणस्य मानसम् ॥ ८३ ॥

ભાવભટ્ટવિરચિતે સંગીતાનૂપાકુશે ગ્રન્થે

કર્ણાટભેદાઃ

શુદ્ધકર્ણાટરાગશ્ચ કર્ણાટો નાયકી તતઃ ।
 વાગીશ્ચર્યાદિકર્ણાટઃ કર્ણાટોડડાણપૂર્વકઃ ॥ ૮૪ ॥
 તતઃ સાહનાકર્ણાટઃ પૂર્યાદિકસ્તથૈવ ચ ।
 તતો મુદ્રિકકર્ણાટો ગારાકર્ણાટકસ્તતઃ ॥ ૮૫ ॥
 હુસેનીપૂર્વકર્ણાટઃ કાફીકર્ણાટકઃ પુનઃ ।
 સોરટીપૂર્વકશ્ચૈવ ખમ્ભાવત્યાદિકસ્તતઃ ॥
 તતઃ કર્ણાટગૌડઃ સ્યાત્ કર્ણાટીતિ ચતુર્દશ ॥ ૮૬ ॥

વાગીશ્વરી

હરપ્રિયાખ્યમેલાગ્ય વાગીશ્વરી મતા બુધૈઃ ।
 આરોહણે પહીનં સ્યાત્ પ્રતિલોમે સમગ્રકમ્ ॥ ૮૭ ॥
 મધ્યમો નિશ્ચિતો વાદી સંવાદી ષડ્જ ઈરિતઃ ।
 અલ્પત્વં પચ્ચમે પ્રોક્તં વિલોમે તદ્વિદાં મતે ॥ ૮૮ ॥
 લઙ્ઘનં પચ્ચમસ્યૈવ કૈશ્ચિલ્લક્ષ્યે સમર્થિતમ્ ।
 સંયોગતો યતસ્તસ્ય ધનાશ્ચડ્ગસ્ય સમ્ભવઃ ॥ ૮૯ ॥
 ત્યક્તે તુ પચ્ચમે સદ્યો ગ્રન્થોક્તા રાગિણી ભવેત્ ।
 પવર્જિતા મધ્યમાંશા શ્રીરગ્જનીતિનામિકા ॥ ૯૦ ॥
 દાક્ષિણાત્યમતે ત્વેષા રીતિગૌડાહ્યા સ્વયમ્ ।
 વાગીશ્વરી મતે તેષાં મુખારીમેલસમ્ભવા ॥ ૯૧ ॥
 ગ્રન્થેષુ કેષુચિદ્ દૃષ્ટા વાગીશ્વરી દ્વિગા પુનઃ ।
 અનુલોમે ગતીત્રૈવ પ્રતિલોમે ગકોમલા ॥ ૯૨ ॥
 અથાપિ નિપુણા લક્ષ્યે તીવ્રગસ્ય લવં ક્વચિત્ ।
 પ્રચ્છન્નં દર્શયન્તસ્તે લક્ષિતા નૈવ સંશયઃ ॥ ૯૩ ॥
 ધનાશ્રીકાનડાચોગાદ્રાગીશ્વરી સુકીર્તિતા ।

रागतत्सङ्गीतग्रन्थे लक्ष्ये तद्भाति सङ्गतम् ॥ ८४ ॥

टिप्पणी

भङ्गुषु कानडाप्येषु भेदेषु तेषु निश्चितम् ।
 मतानैक्यं सदा दृष्टं विताडामूलकं भृशम् ॥ ८५ ॥
 प्रायो धगौ स्वरवेव सर्वत्र वादकारणम् ।
 केवलं लक्ष्यमादृत्य भवेत्तत्र प्रवर्तनम् ॥ ८६ ॥
 निरक्षरा गायकास्ते रागव्याख्यानिर्गुणो ।
 अवश्यमेव नो शक्ताः सर्वसम्भ्रमकारकाः ॥ ८७ ॥
 त्रिष्वङ्गेषु विभक्तास्ते रागाः काङ्क्षिसमुद्भवाः ।
 स्थूलदृष्ट्या विभागास्ते भवेयुर्युक्तिसङ्गताः ॥ ८८ ॥
 काङ्क्ष्यङ्गं प्रथमं तत्र कानडाङ्गं द्वितीयकम् ।
 सारङ्गाङ्गं तृतीयं स्यादिति मतिमतां मतम् ॥ ८९ ॥
 काङ्क्षी धानी सैन्धवी य धनाश्रीश्च पलासिका ।
 पिल्वाप्याद्या मतास्तज्ज्ञै रागाः काङ्क्ष्यङ्गमण्डिताः ॥ ९० ॥
 अडाणः साडना सूडा सुधायी स्याद्भुसेनिका ।
 सारङ्गस्थोपभेदाश्च सारङ्गाङ्गविभूषिताः ॥ ९०१ ॥
 कानडाङ्गा मताः केचिन्मल्लारस्थोपभेदकाः ।
 सारङ्गाङ्गाः केचिदन्ये ये तदङ्गेन शोभिताः ॥ ९०२ ॥

अङ्गाः

काङ्क्षीमेवसमुद्भूतो रागोऽङ्गाणो मतः पुनः ।
 तारषड्जंशकन्यासो मध्यरात्र्युचितस्तथा ॥ ९०३ ॥
 कर्णाटस्य विशेषोऽयं प्रायो लक्ष्ये समीरितः ।
 तारस्थानविचित्रः सन्नूनं रज्जिप्रदो नृणाम् ॥ ९०४ ॥
 दौर्बल्ये धगयोऽत्र सारङ्गे भ्रान्तिरुद्भवत् ।
 गान्धारस्य समावेशे तदङ्गं दूरतां प्रजेत् ॥ ९०५ ॥

વ્યસ્તત્વં મધ્યમે નિષ્ઠે ભવેત્સૂહાપ્રદર્શકમ્ ।
 તત્ર કર્ણાટપૂર્વાડ્ગં સુવ્યક્તં નાત્ર તત્પુનઃ ॥ ૧૦૬ ॥
 ગાધારસ્ય સમાયોગે સૂરદાસ્યપ્યસમ્ભવા ।
 ન સારડ્ગો ન કોડપ્યન્ય એતલ્લક્ષણલક્ષિતઃ ॥ ૧૦૭ ॥
 મેઘશ્ચ મધ્યમાદિશ્ચ રૂપકેડસ્મિન્નિયોજિતૌ ।
 ઇતિ કેચિત્તર્કયન્તિ લક્ષ્યલક્ષણકોવિદાઃ ॥ ૧૦૮ ॥
 હુસેનીસન્નિભં રૂપમેતદ્ભાતિ યતો જને ।
 અડાણે સ્યાન્મતં કૈશ્ચિત્કોમલત્વં નુ ધૈવતે ॥ ૧૦૯ ॥

સાહાના

હરપ્રિયાહ્મમેલાચ્ચ સાહાનોત્પત્તિરીરિતા ।
 આધુનિકં રૂપમેતત્પાંશકં ગુણિસમ્મતમ્ ॥ ૧૧૦ ॥
 રાત્રિગેયા રાગિણીયં મન્યતે લક્ષ્યવર્ત્તનિ ।
 અડાણાખ્યસ્ય સામીપ્યમધ્યસ્યા બહુસમ્મતમ્ ॥ ૧૧૧ ॥
 ધૈવતસ્ય પ્રયોગોડત્ર વિલોમે ક્ષમ્યતે મનાક્ ।
 તેન વ્યક્તા ભવેત્તસ્યા અડાણાખ્યાત્પુનર્ભિદા ॥ ૧૧૨ ॥
 ઉપસ્થિત્યા ગસ્વરસ્ય કથં સારડ્ગસમ્ભવઃ ।
 આરોહણે ત્યક્તધેન કાઠ્યાદિકા નિવારિતાઃ ॥ ૧૧૩ ॥
 પ્રતિરૂપં દિવા તસ્યાઃ સુધ્રાઈનામિકા ભવેત્ ।
 ગીતવૈચિત્ર્યમેવૈતદ્વિદગ્ધપ્રતિપાદિતમ્ ॥ ૧૧૪ ॥
 કાનડાયાઃ પ્રભેદોડયમડ્ગીકૃતો યતો બુધૈઃ ।
 પ્રયોગો ગધયોશ્ચાપિ નૈવોદ્ગેગકરો ભવેત્ ॥ ૧૧૫ ॥
 દરબારમેઘયોશ્ચ સમ્મિશ્રણાદિયં ભવેત્ ।
 ઉદ્ભૂતા રાગિણીત્યાહુઃ કેચિદ્ગાનવિશારદાઃ ॥ ૧૧૬ ॥

હુસેની

કાફીમેલે મતા તજ્જૈહુસેની રાગિણી સ્વયં

સાક્ષાધાવનિકં રૂપં પ્રસિદ્ધં લક્ષ્યવર્ત્તનિ ॥ ૧૧૭ ॥

ઉત્થાનં સ્યાન્મધ્યમેન યથાઢાણે પુરોદિતમ્ ।
પ્રાયુર્ચાત્કાનડાડગસ્ય હ્યડાણાદ્ભેદમર્હયેત્ ॥ ૧૧૮ ॥

અડાણો મેઘરાગશ્ચ હુસેની સાહના સુહા ।
સુદ્ધાયીસૂરમલ્લારૌ સારડગાડગા ઇમે મતાઃ ॥ ૧૧૯ ॥

તારષડજસ્ય વૈચિત્ર્યં બહુષ્વેતેષુ લક્ષિતમ્ ।
પ્રામાણ્યં ગધયોર્યુક્તં કેવલં ભેદદર્શકમ્ ॥ ૧૨૦ ॥

ગ્રન્થે સારામૃતે પૂર્ણા હુસેની સાયમીરિતા ।
કાઢીમેલે પ્રગેયા તદ્વિચાર્ય સુવિચક્ષણૈઃ ॥ ૧૨૧ ॥

તુરુષ્ઠાધા મતા તોડી હુસેની સોમસૂરિણા ।
ભૈરવી મેલજા પૂર્ણા સડગવે ગાંશમણિડતા ॥ ૧૨૨ ॥

કાઢીમેલોત્થિતા જ્ઞેયા હુસેનીકાનડા સ્વયમ્ ।
હુસેનીતોડિકાપ્યેકસ્તોડીભેદ ઇતિ સ્ફુટમ્ ॥ ૧૨૩ ॥

હુસેનીકાનડા ખ્યાતા રાત્રિગેયા સદા બુધૈઃ ।
હુસેનીતોડિકાપ્યુક્તા પ્રાતર્ગેયા સુનિશ્ચિતમ્ ॥ ૧૨૪ ॥

રાગલક્ષ્માભિધે ગ્રન્થે હુસેની કીર્તિતા પુનઃ ।
આરોહણે સુસમ્પૂર્ણાપ્યવરોહે નિવર્જિતા ॥ ૧૨૫ ॥

નાયકીકાનડઃ

કાઢીમેલસમુત્પન્નો નાયકીકાનડો મતઃ ।
ષાડવો ધૈવતત્યક્તો લક્ષ્યાધ્વનિ સમીક્ષિતઃ ॥ ૧૨૬ ॥

પૂર્વાડગે સ્થાત્સુહાયોગઃ સારડગસ્યોત્તરાડગકે ।
મધ્યમો નિશ્ચિતો વાદી ષડ્જોડમાત્યનિભઃ સ્વયમ્ ॥ ૧૨૭ ॥

દેવશાખસ્તથા સૂહા કૌશિકો નાયકી તતઃ ।
સારડગાડગા યતો ગ્રાહ્યા અવશ્યં ગાલ્પકા ઉત ॥ ૧૨૮ ॥

ધકોમલં સુસમ્પૂર્ણં વક્રરૂપં તથૈવ ચ ।
અપ્યેનં નિર્દિશન્ત્યેકે ન તલ્લક્ષ્યેડત્ર યુજ્યતે ॥ ૧૨૯ ॥

વાગીશ્વરી તથા કૌંસી મિલિતેઽસ્મિન્યથોચિતમ્ ।
ઇતિ કેચિન્નિર્ણયન્તિ ગીતશાસ્ત્રવિશારદાઃ ॥ ૧૩૦ ॥

કૌશિકકાન્ડઃ

હરપ્રિયાખ્યમેલે સ્યાત્ કર્ણાટઃ કૌશિકાભિધઃ ।
સમ્પૂર્ણો મધ્યમાંશશ્ચ મુક્તમધ્યમમણ્ડિતઃ ॥ ૧૩૧ ॥
રાગસ્યાસ્યાપરં રૂપં પૂર્વમેવ મયોદિતમ્ ।
ઇતિ તત્કથનં ચાત્ર કેવલં સ્યાન્નિરર્થકમ્ ॥ ૧૩૨ ॥
સડ્ગતિર્મધયોઃ પ્રાયો વિચિત્રા રાગદર્શિની ।
તત્રૈવ સ્વાન્નિશ્ચયેન મલ્લાર્યડ્ગનિવારણમ્ ॥ ૧૩૩ ॥
કાન્ડાયા વિશેષોઽયં યતઃ સર્વસુસમ્મતઃ ।
તદડ્ગતો ભવેદ્ધાનં નૂનં નૈવ વિસડ્ગતમ્ ॥ ૧૩૪ ॥

સુહા

મેલાત્કર્ણાટિકાખ્યાય્ય સુહોત્પત્તિઃ પ્રકીર્તિતા ।
આરોહે ચાવરોહેઽપિ ધૈવતો વર્જિતસ્વરઃ ॥ ૧૩૫ ॥
મધ્યમઃ સમ્મતો વાદી સંવાદી ષડ્જનામકઃ ।
ગાનં સમીરિતં લોકે દ્વિતીયપ્રહરે દિને ॥ ૧૩૬ ॥
યદ્યપ્યુત્તરભાગે સ્યાદ્રૂપં સારડ્ગસન્નિભમ્ ।
પૂર્વાડ્ગે વ્યક્તગાન્ધારઃ કુર્યાત્તસ્ય નિવારણમ્ ॥ ૧૩૭ ॥
વિશ્લિષ્ટત્વં મધ્યમસ્ય નૂનં સ્યાદ્રક્તિદાયકમ્ ।
નિપયોઃ સડ્ગતિર્ન્યાસઃ સમીચીનો હિ મસ્વરે ॥ ૧૩૮ ॥
દરબારમેઘયોશ્ચ મિશ્રણાદિયમુદ્ભવેત્ ।
વદન્તિ પણ્ડિતાઃ કેચિલ્લક્ષ્યલક્ષણકોવિદાઃ ॥ ૧૩૯ ॥
યથાડુણો મતો રાત્ર્યાં તથૈવૈષા મતા દિવા ।
અત્ર સારડ્ગપૂર્વાડ્ગં તત્ર ચાન્ત્યં સુલક્ષિતમ્ ॥ ૧૪૦ ॥
સારડ્ગસ્ય પ્રકારેષુ ભવેદ્રસ્ય વિવર્જનમ્ ।

न तत्कर्णाटभेदेषु ततस्तद्भित्तिरिस्फुटा ॥ १४१ ॥

सुधरायी (सुधराई)

उरप्रियाभ्यमेले य सुधरायीसमाह्वया ।
 आरोहे धैवतोनाडसौ द्वितीयप्रहरे दिने ॥ १४२ ॥
 स्यातां संवादिनावत्र स्वरौ सप्तौ सतां मते ।
 कर्णाटस्थैव भेदोऽयं सारङ्गाङ्गविभूषितः ॥ १४३ ॥
 साढाना रात्रिगेयोक्ता गेयैषा नित्यशो दिवा ।
 यथाऽङ्गाणो मतो रात्र्यां दिनगेया पुनः सुडा ॥ १४४ ॥
 वागीश्वरीमध्यमादिमेलनेऽस्या भवेज्जनुः ।
 छति केचिद्दन्तील लक्ष्यलक्षणकोविदाः ॥ १४५ ॥
 अङ्गाः कानऽश्वापि वृन्दावनस्तथैव य ।
 मिलन्त्यत्र यथान्यायमपरेषां मतं त्विदम् ॥ १४६ ॥
 प्राचीनं रूपमध्येतदवश्यं रज्जिदायकम् ।
 तरङ्गिण्यादिषु व्यक्तं दृश्यते लक्षणान्वितम् ॥ १४७ ॥
 सुडायां धैवताभावो वृन्दावने न गस्वरः ।
 तारश्चङ्गविचित्रः सन्नडाणोऽपि धकोमलः ॥ १४८ ॥

देशाभ्यः (देवशाभ्यः)

उरप्रियाभ्यमेलाभ्य जतस्तत्र सुनामकः ।
 देशाभ्य छति विभ्यातो रागः सर्वजनप्रियः ॥ १४९ ॥
 समथोरेव संवादो दौर्बल्यं धगयोस्तथा ।
 कानऽामेघसंयुक्तं स्वरूपं बुधसम्मतम् ॥ १५० ॥
 धैवतस्य परित्यागं केचिदाहुः समूलकम् ।
 प्रस्थादनं तत्स्वरस्य विशिष्टरज्जिदायकम् ॥ १५१ ॥
 आन्दोलनं गस्वरे स्यान्नासो मे रुचिरः पुनः ।
 कारयेत्सर्वश्रोतृणां सुडायाः शङ्कुनं स्वयम् ॥ १५२ ॥

દેવશાખ ઇતિ ખ્યાતો ગીયતે લક્ષ્યવર્ત્તનિ ।
 પ્રાતઃકાલે સદા પ્રજ્ઞૈઃ સારંગ્ગાડ્ગેન મણિઉતઃ ॥ ૧૫૩ ॥
 ગ્રન્થે સારામૃતે તત્ર દ્વિગાન્ધારપ્રયોજનમ્ ।
 તથા રિવર્જનં શિષ્ટં ન તલ્લક્ષ્યેત્ર સમ્મતમ્ ॥ ૧૫૪ ॥

ટિપ્પની

સર્વેષ્વેતેષુ રૂપેષુ મપયોઃ પરિવર્જનમ્ ।
 ન ચાનુમોદિતં નૈવ સ્મરણાર્હમિદં સદા ॥ ૧૫૫ ॥
 નિપયોઃ સડ્ગતિઃ પ્રાયઃ સર્વગતોત્તરાડ્ગકે ।
 તથૈવ મગયોઃ પ્રોક્તા યત્ર શક્યા તુ પૂર્વકે ॥ ૧૫૬ ॥
 ગૌણત્વં ધૈવતે દૃષ્ટં રાત્રિગેયેષુ મુખ્યશઃ ।
 ગાન્ધારાન્દોલનં નિત્યં વિલોમે મરિસડ્ગતિઃ ॥ ૧૫૭ ॥
 અડાણઃ સાહના નક્તં હુસેની નાયકી યદિ ।
 સુહા સુઘ્રાયિકા કૌંસી દેવશાખસ્તથા દિવા ॥ ૧૫૮ ॥
 યથોચિતપ્રમાણેન ધગયોસ્તત્ર નિર્ણયઃ ।
 ઇતિ તત્ત્વં સુપ્રસિદ્ધં સ્મરણીયમહર્નિશમ્ ॥ ૧૫૯ ॥
 ગરિસેતિ સમાસેન પ્રત્યક્ષઃ કાનરો ભવેત્ ।
 તન્નિવૃત્યર્થમાહુસ્તે ગમરિસેતિ સડ્ગતિઃ ॥ ૧૬૦ ॥

મેઘમલ્લારઃ

હરપ્રિયાખ્યમેલાચ્ચ મેઘમલ્લારનામકઃ ।
 સુધીભિર્નિશ્ચિતો નિત્યં ષાડવઃ સાંશકઃ પુનઃ ॥ ૧૬૧ ॥
 આરોહે ચાવરોહે સ્યાદ્ગાન્ધારસ્ય સુગોપનમ્ ।
 આન્દોલનં સમાદિષ્ટં રિષભે રક્તિદાયકમ્ ॥ ૧૬૨ ॥
 કેચિદ્દુપદિશન્ત્યત્ર ધગયોઃ પરિવર્જનમ્ ।
 યેન સ્યાત્પ્રકટં સઘઃ સૂરદાસીપ્રભેદનમ્ ॥ ૧૬૩ ॥
 સૂરદાસી પ્રેયસી યત્ સારંગ્ગાડ્ગા વિશેષતઃ ।

સુચુક્તં મે મતે નૂનં તત્રૈવ ધગલઙ્ઘનમ્ ॥ ૧૬૪ ॥
 પ્રસિદ્ધો ધગવર્જોડપિ રાગો લક્ષ્યે ન સંશયઃ ।
 તત્રેષદ્ધસ્ય યોગેન સૂરદાસી વિભિદ્યતે ॥ ૧૬૫ ॥
 મધ્યમાદૃષભે પાતો મેઘે સ્યાદ્રાગવાચકઃ ।
 અવશ્યં શિક્ષણીયોડસૌ નવ્યશિક્ષાર્થિભિઃ સદા ॥ ૧૬૬ ॥
 ગમ્ભીરપ્રકૃતી રાગો વિલમ્બિતલયોદ્ધૃતઃ ।
 ઉત્તાલસ્વરસર્ગીતો વર્ષાસુ જનયેત્સુખમ્ ॥ ૧૬૭ ॥

સૂરમલ્લારઃ

કાફીમેલસમુત્પન્નઃ સૂરમલ્લારનામકઃ ।
 નિર્મિતઃ સૂરદાસેનેત્યાહુર્લક્ષ્યવિદો જનાઃ ॥ ૧૬૮ ॥
 આરોહે ચાવરોહેડપિ ધગયોર્ગોપિનં મતમ્ ।
 સમયોરેવ સંવાદઃ વ્યસ્તત્વં મધ્યમસ્ય તત્ ॥ ૧૬૯ ॥
 દૌર્ભવ્યાદ્ધગયોર્નૂનં સારઙ્ગાઙ્ગસ્ય સમ્ભવઃ ।
 અતઃ સ્પર્શો મતો ધસ્ય બાધકો ન પુનર્નાન્દઃ ॥ ૧૭૦ ॥
 મધ્યમાદૃષભે પાતઃ સોરટીં દશ્યિદ્યદિ ।
 અભાવો ધૈવતસ્યૈવ તદઙ્ગ દૂરતાં નયેત્ ॥ ૧૭૧ ॥
 સુહાનામ્યાં તથાડડાણે ગાન્ધારસ્ય ચતો વિધિઃ ।
 તદ્રૂપયોઃ પ્રભિન્નત્વે નો સ્યાત્કસ્યાપિ સંશયઃ ॥ ૧૭૨ ॥
 મલ્લારો મધ્યમાદિશ્ચ મિશ્રિતાવત્ર રૂપકે ।
 ઇતિ લક્ષ્યવિદાં તાવન્મતં ભાતિ સુસર્ગતમ્ ॥ ૧૭૩ ॥

મીયાંમલ્લારઃ

હરપ્રિયાભિધે મેલે જાયતે વિબુધપ્રિયઃ ।
 મીયાંમલ્લારનામાડસૌ વર્ષાસુ સુખદાયકઃ ॥ ૧૭૪ ॥
 સંવાદિનૌ સપૌ પ્રોક્તૌ ગાન્ધારે દોલનં શુભમ્ ।
 નિધયોરેવ સંયોગાદ્ભવેદ્રાગસ્ય મણ્ડનમ્ ॥ ૧૭૫ ॥

मन्द्रस्थानगतं गानं सर्वेषां लृट्यङ्गमम् ।
 विलम्बितलयालापो नूनमाकर्षयेन्मनः ॥ १७६ ॥
 निषादद्वयसंयोगः स्वतन्त्रो रागवाचकः ।
 प्रस्थन्नधैवतः कुर्याद्वाढारस्यापवारणम् ॥ १७७ ॥
 कम्पगान्धारके स्पष्टः कर्णाटो व्यञ्जितो भवेत् ।
 मध्यमादृषभे पातो मत्वार्थङ्गं सुनिर्णयेत् ॥ १७८ ॥
 कर्णाटगौडसंयोगाद्येयमुत्थितो मतः ।
 प्रशस्तो मध्यमो व्यस्तो निपयोः सङ्गतिः सदा ॥ १७९ ॥

मध्यमादिः (मध्यमावृत्ती)

काङ्क्षीमेवसमुत्पन्ना मध्यमादिः प्रकीर्तिता ।
 व्यवहारे मता नित्यमौडवा धगवर्जिता ॥ १८० ॥
 स्वीकृतो ज्युपभेदोऽयं सारङ्गस्यैव सर्वथा ।
 गानं याभिमतं नूनं मध्याह्ने सर्वरञ्जितम् ॥ १८१ ॥
 ऋषभस्यात्र वादित्वं लक्ष्ये लोकासुसम्मतम् ।
 निषादस्यापि तत्प्रोक्तमलोबलमनीषिणा ॥ १८२ ॥
 बभ्रुलत्वं रिस्वरस्य ज्ञात्वा दिनेऽपवादकम् ।
 विकल्पेन निषादस्य कदाचित्स्यात् प्रसूयितम् ॥ १८३ ॥
 उत्तराङ्गे समादिष्टा निपयोः सङ्गतिः प्रिया ।
 मध्यरात्रिप्रगेयेषु कर्णाटिष्वप्यसौ तथा ॥ १८४ ॥
 प्रकारा बभ्रुवो लक्ष्ये सारङ्गस्य समीरिताः ।
 तत्रापि सुप्रसिद्धा ये सङ्गृहीता मयाऽत्र ते ॥ १८५ ॥
 संवादित्वं तु भिन्नेषु स्वरेषु परिकल्पनात् ।
 निर्मितिर्भिन्नरुपाणां सम्भवदिति मे मतिः ॥ १८६ ॥

टिप्पणी

मध्याह्ने मध्यरात्र्यां य सारङ्गाङ्गं स्वतन्त्रकम् ।

તત્કાલગેયરૂપેષુ મહદ્વૈચિત્ર્યકારણમ્ ॥ ૧૮૭ ॥
 સુહાસુદ્રીમુખાઃ પ્રોક્તા દિનગેયાસ્તદ્ગજાઃ ।
 સાહાનાદુણકાધાસ્તે રાત્રિગેયાસ્તથૈવ ચ ॥ ૧૮૮ ॥
 વૃન્દાવની મધ્યમાદિઃ સારડ્ગઃ શુદ્ધપૂર્વકઃ ।
 સામન્તો બહુસંસ્રા મીચાસારડ્ગનામકઃ ।
 તથાલકુદનાખ્ય એતે ભેદા બહુશ્રુતાઃ ॥ ૧૮૯ ॥

શુદ્ધસારડ્ગઃ

હરપ્રિયાહ્મમેલે સ્યાચ્છુદ્ધસારડ્ગસમ્ભવઃ ।
 આરોહે ચાવરોહેપિ ગાન્ધારો વર્જિતસ્વરઃ ॥ ૧૯૦ ॥
 શિષભોડન મતો વાદી સંવાદી પઞ્ચમો ભવેત્ ।
 દ્વિતીયપ્રહરે ગાનં સર્વરક્તિપ્રદં ભવેત્ ॥ ૧૯૧ ॥
 ધૈવતસ્ય પ્રયોગોડસ્મિન્ વ્યક્તો યત્પરિકીર્તિતઃ ।
 મધ્યમાદેઃ પ્રભિન્નત્વં સ્ફુટમેવ ન સંશયઃ ॥ ૧૯૨ ॥
 ગ્રન્થેષુ દાક્ષિણાત્યાનાં ગમૌ તીવ્રૌ સમીરિતૌ ।
 ન તલ્લક્ષ્યે સુપ્રતીતં યતો ન મે સુસમ્મતમ્ ॥ ૧૯૩ ॥
 મધ્યમૌ દ્વૌ નિષાદૌ દ્વૌ પારિજાતે સમીરિતૌ ।
 તદપિ ન યતો દૃષ્ટે લક્ષ્યે ન સ્યાત્ સુસર્ગતમ્ ॥ ૧૯૪ ॥
 કેચિદ્ગ્ર મતીવ્રત્તં પ્રકલ્પ્ય ગાનકોવિદાઃ ।
 કામોદસન્નિભં રૂપં સ્વતન્ત્રં મેનિરે ધ્રુવમ્ ॥ ૧૯૫ ॥
 તીવ્રમધ્યમસંયુક્તં ધગસ્વરવિવર્જિતમ્ ।
 સૂરસારડ્ગનામાનં કેચિદન્યે પુનર્જગુઃ ॥ ૧૯૬ ॥
 એવં મયા સમાખ્યાતા મતભેદા અમાયયા ।
 યથાયોગ્યં વિમૃશ્યૈતાન્ બુધૈઃ કાર્યઃ સ્વનિર્ણયઃ ॥ ૧૯૭ ॥

ટિપ્પની

સારડ્ગે ગધવર્જત્વં મતં સામાન્યલક્ષણમ્ ।

તથાપિ ચ ગવર્જત્વં રાગવ્યજનમીરિતમ્ ॥ ૧૯૮ ॥

તાનસેનપ્રિયા રાગાઃ કાનડાડગેન મણિડતાઃ ।

શ્રૂયન્તે ચલ્લક્ષણં તત્ સારડગેડપિ સુસડગતમ્ ॥ ૧૯૯ ॥

વૃન્દાવનસારડગઃ

કર્ણાટસ્યૈવ મેલાચ્ય વૃન્દાવન ઇતીરિતઃ ।

સારડગઃ શોભનો રાગઃ સર્વત્ર ગુણિસમ્મતઃ ॥ ૨૦૦ ॥

ગધયોઃ સ્યાત્પરિત્યાગ આરોહે બહુસમ્મતઃ ।

ઘૈવતસ્યાવરોહેડસાવીષત્સ્પર્શો ન બાધકઃ ॥ ૨૦૧ ॥

રિષભો નિયતો વાદી સંવાદી પચ્ચમો ભવેત્ ।

મધ્યમાદૌ નિષાદે સ્યાદમાત્યત્વં સુસડગતમ્ ॥ ૨૦૨ ॥

કેચિદ્વૃન્દાવનેડપ્યાહુર્નિષાદં તીવ્રસંક્ષિતમ્ ।

યતસ્તસ્ય સદૈવ સ્યાલ્લોકે વ્યક્તા સુખં ભિદા ॥ ૨૦૩ ॥

ગધયોર્ગોપનં લક્ષ્યે મુખ્યં સારડગલક્ષણમ્ ।

યથાયોગ્યપ્રમાણેન પ્રાયઃ સર્વત્ર લક્ષિતમ્ ॥ ૨૦૪ ॥

મીચાંકૃતસારડગઃ

હરપ્રિયાહ્વયે મેલે મીચાંસારડગ ઉચ્યતે ।

અન્વિષ્ઠસ્તાનસેનેત્યાહુર્લક્ષ્યે વિચક્ષણાઃ ॥ ૨૦૫ ॥

યતઃ સારડગભેદોડયં મહત્ત્વં રિસ્વરે સ્ફુટમ્ ।

મન્દ્રમધ્યસ્વરૈર્ગીતો રક્તેઃ કુર્યાદ્ધિવર્ધનમ્ ॥ ૨૦૬ ॥

ઈષદ્ધન્યોઃ સડગતિઃ સ્યાન્મન્દ્રે રાગોપલબ્ધયે ।

મીચાંમલ્લારિકાચ્છાયા તત્રૈવ સ્યાત્ સુલક્ષિતા ॥ ૨૦૭ ॥

કાનડઃ સુપ્રિયો રાગસ્તાનસેનસ્ય વિશ્રુતઃ ।

અત્રાપિ સડગતિસ્તસ્ય કેષાઞ્ચિત્સમ્મતા ધ્રુવમ્ ॥ ૨૦૮ ॥

યાવનિકેષુ રૂપેષુ હ્યેતાદૃશેષુ નિત્યશઃ ।

કેવલં લક્ષ્યમાદૃત્ય સત્કાર્યં તત્ર વર્તનમ્ ॥ ૨૦૯ ॥

वृन्दावने डोमलस्य निषादस्यैव लङ्घनात् ।
 प्रत्यक्ष सम्भवेद्भेदः सुबोधोऽपि सतां मते ॥ २१० ॥
 घैवतस्य समायोगे शुद्धसारङ्ग नामकः ।
 सुभिन्नमाधुर्याद्रूपं निदोर्भल्यात्तथैव य ॥ २११ ॥
 कामोदाङ्गेन विख्यातः सूरसारङ्गसंज्ञितः ।
 न भेदं दृश्येत्तीव्रमध्यमेन स्वरेण किम् ॥ २१२ ॥
 मध्यमादौ रिधौ नस्त आरोहे यावरोडणो
 पूर्णः स्यात्त्वूमसारङ्ग अवेवं भेदाः परिष्कुटाः ॥ २१३ ॥

सुगायनलक्षणम्

रत्नाकरे

धृधशब्दः सुशारीरो अडमोक्षविद्यक्षणाः ।
 रागरागाङ्गभाषाङ्गक्रियाङ्गोपाङ्गकोविदः ॥ १ ॥
 प्रबन्धगाननिष्णातो विविधालमित्ववित् ।
 सर्वस्थानोऽभ्यगमकेष्वनायासलसद्गतिः ॥ २ ॥
 आयत्तकण्ठस्तालज्ञः सावधानो जितश्रमः ।
 शुद्धयथायालगाभिज्ञः सर्वकाङ्कुविशेषवित् ॥ ३ ॥
 अपारस्थायसञ्चारः सर्वदोषविवर्जितः ।
 क्रियापरोऽजअलयः सुघटो धारणान्वितः ॥ ४ ॥
 स्फूर्जन्निर्ज्वनो डारिरडः कृद्भज्जोद्धुरः ।
 सुसम्प्रदायो गीतज्ञैर्गीयते गायनाग्रणीः ॥ ५ ॥

सदोषगायनलक्षणम्

सन्देष्टोद्धृतसूटारिभीतशङ्कितकम्पिताः ।
 कराली विकलः काकी वितालकरभोद्धाः ॥ ६ ॥
 ओम्भकस्तुम्भकी वकी प्रसारी विनिमीलकः ।

વિરસાપસ્વરાવ્યક્તસ્થાનભ્રષ્ટાવ્યવસ્થિતાઃ ॥ ૭ ॥

મિશ્રકોડનવધાનશ્ચ તથાડન્યઃ સાનુનાસિકઃ ।

પગ્યવિંશતિરિત્યેતે ગાયના નિન્દિતા મતાઃ ॥ ૮ ॥

સુશારીરલક્ષણમ્

રાગાભિવ્યક્તિશક્તત્વમનભ્યાસેડપિ યદ્ધ્વનેઃ ।

તચ્છારીરમિતિ પ્રોક્તં શરીરેણ સહોદ્ભવાત્ ॥ ૯ ॥

તારાનુધ્વનિમાધુર્યરક્તિગામ્ભીર્યમાદૃવૈઃ ।

ધનતાસ્નિગ્ધતાકાન્તિપ્રાયુર્યાદિગુણૈર્યુતમ્ ॥ ૧૦ ॥

તત્સુશારીરમિત્યુક્તં લક્ષ્યલક્ષણકોવિદઃ ।

અનુધ્વાનવિહીનત્વં રુક્ષત્વં ત્યક્તરક્તિતા ॥ ૧૧ ॥

નિઃસારતા વિસ્વરતા કાકિત્વં સ્થાનવિચ્યુતિઃ ।

કાશર્યં કાર્કશ્યમિત્યાદૈઃ કુશારીરં કુદૂષણૈઃ ॥ ૧૨ ॥

પ્રસ્તુતસંગીતસ્થિતિઃ

અસ્મત્સંગીતં સ્વાયત્તીકૃતમશિક્ષિતૈર્જનૈઃ ।

અતોડત્ર દોષબાહુલ્યં સ્વભાવાદુપલભ્યતે ॥ ૧૩ ॥

સંગીતસ્ય સુશિક્ષિતશિક્ષકાભાવતોડધુના ।

તારતમ્યપરિજ્ઞાનસાધનં નૈવ વિદ્યતે ॥ ૧૪ ॥

સમ્યક્તયાડન્યથા વૈતદત એવાભિમન્યતે ।

સંગીતં મોહિનીરૂપમિત્યાહુઃ સત્યમેવ તત્ ॥ ૧૫ ॥

યોગ્યરસભાવભાષારાગપ્રભૃતિસાધનૈઃ ।

ગાયકઃ શ્રોતૃમનસિ નિયતં જનયેત્કલમ્ ॥ ૧૬ ॥

અસ્મદીયેષ્વાધુનિકગાયકેષુ સમન્તતઃ ।

યથોક્તનિયમાન્ જ્ઞાત્વા ગાયન્તો વિરલા જનાઃ ॥ ૧૭ ॥

ભાષાડવ્યક્તા હાવભાવાઃ પ્રતીયન્તે વિસંગતાઃ ।

વ્યસ્તાશ્ચેષ્ટાસ્તથાડકોશાઃ કેવલં કર્કશા મતાઃ ॥ ૧૮ ॥

એતાદૃગ્ગાયનાન્ન સ્યાત્પરિણામો હ્યભીષિતઃ ।
 તતો હાસ્યરસસ્યૈવ કેવલં સ્યાત્ સમુદ્ભવઃ ॥ ૧૯ ॥
 અર્થં વિના હાવભાવા વીરરસસ્ય ચે સદા ।
 દૃશ્યન્તે ગાયકે તેભ્યઃ કથં સ્યાદુત્તમં ફલમ્ ॥ ૨૦ ॥
 અનુસૃત્યૈવ શબ્દાર્થં ધ્વનિઃ સડ્ક્રમણં ભવેત્ ।
 ગાયકાસ્તાદૃશા દૃષ્ટાઃ સ્વપદ્યાર્થં ન ચે વિદુઃ ॥ ૨૧ ॥
 કથમેતે વિજાનીયૂ રસભાવરહસ્યકમ્ ।
 તથૈવ તે કથં વિદ્યુઃ સડ્ગીતસ્વરસડ્ક્રમમ્ ॥ ૨૨ ॥

ઉપસંહારઃ

ભિદ્યતેડનેકધાદેશી સડ્ગીતમિતિ વિશ્રુતમ્ ।
 યથોઃ કયોરપિ ભવેદ્ગ્રન્થયોર્નૈકવાક્યતા ॥ ૨૩ ॥
 અત એવાતિકઠિનં તાદૃગ્ગ્રન્થસ્ય લેખનમ્ ।
 યઃ સર્વત્રોપયુજ્યેત સમભાવેન કેવલમ્ ॥ ૨૪ ॥
 નૈવ દ્રવ્યાર્જનોદ્દેશઃ શકુનીયોડન્ કશ્ચન ।
 સડ્ગીતેષ્ટાધ્વશિક્ષાર્થં યત્તસ્ત્વેષ મયા કૃતઃ ॥ ૨૫ ॥
 નૂનં પદ્યત્યનુગુણશિક્ષાણાભ્યાસતઃ સતામ્ ।
 આવશ્યકતયા તાદૃગ્ગ્રન્થાપેક્ષાડપિ વિદ્યતે ॥ ૨૬ ॥
 કીદૃગ્ગ્રન્થા ઇષ્ટા ઇતિ પ્રતીયેત સતાં યદા ।
 તદાપિ સ્યાન્મદાયાસસાફલ્યમિતિ મે મતિઃ ॥ ૨૭ ॥
 નૂત્તશિષ્યાપેક્ષયાદૌ સ્યુરિષ્ટા યોગ્યશિક્ષકાઃ ।
 અધ્યાપયિષ્યન્તિ તેડમું વિષયં સમ્યગેવ હિ ॥ ૨૮ ॥
 ગ્રન્થસ્યોદ્દેશ આદૌ સ્યાદસ્ય શિક્ષકનિર્મિતિઃ ।
 શિષ્યાનધ્યાપયિષ્યન્તિ તાદૃશાઃ શિક્ષકાસ્તતઃ ॥ ૨૯ ॥
 ઇતિ શ્રીલક્ષ્યસડ્ગીતદ્વિતીયાધ્યાય ઇરિતઃ ।
 ચતુરાખ્યેન ભરતપૂર્વખણ્ડનિવાસિના ॥ ૩૦ ॥
 એવં શ્રીમલ્લક્ષ્યસડ્ગીતનામ્નઃ ।
 યત્તૈર્નૂત્તો નિર્મિતોડયં પ્રબન્ધઃ ।

પ્રાચીનાર્વાચીનસંગીતભક્તપ્રીત્યૈ યાતઃ પૂર્ણતામત્ર સઘઃ ॥ ૩૧ ॥

॥ ઇતિ શ્રીમલ્લક્ષ્યસંગીતં સમ્પૂર્ણમ્ ॥

ભરતખણ્ડનિવાસિચતુરાખ્યપણ્ડિતેન
(અર્વાચીનસંગીતપદ્ધતિપરિચયસૌકર્યસમેતમ્)
નિર્મિતમ્ ।

૧૭૭૯

તચ્ચ

મુખ્યમ્

નિર્ણયસાગરચન્દ્રાલયે મુદ્રાક્ષરૈરકુચિત્વા પ્રાકાશ્યં નીતમ્ ।

શકે ૧૮૩૧, સન ૧૯૧૦

॥ અથ શ્રીમદર્પણશ્લોકઃ ॥

ચતુરાખ્યેન ભરત-પૂર્વખણ્ડનિવાસિના ।
લક્ષ્યસંગીતગ્રન્થોઽયં સત્પદાબ્જયુગેઽર્પિતઃ ॥ ૧ ॥

મુખ્યમ્

નિર્ણયસાગરાખ્યમુદ્રણાલયે પ્રકાશયિત્યર્થ બાળકૃષ્ણ રામચન્દ્ર ઘાણેકર
ઇત્યનેન મુદ્રિતમ્ ।

This book was published under the pseudonym Chatur pandit, to make this cultural heritage accessible to the common man.

The appendix પરિશિષ્ટઃ of the book is not included for its tabular form only suitable for a scholarly classification.

There is a second edition of this book which was discovered after this first edition was prepared. We will try to get it entered as time permits.

Proofread by Koushiki Kaledhonkar

Shrimat Lakshyasangitam First edition

pdf was typeset on May 3, 2025

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

